

Magyar BŰNÜLDÖZŐ

A Magyar Bűnüldöző Szakmai Egyesületének tudományos-szakmai folyóirata

Alapítva: 2010

IX. évfolyam 1. szám

2018/1.

A TARTALOMBÓL

Dr. Bartkó Róbert

Büntetőeljárási jogi eszközök az irreguláris migráció elleni harcban

Dr. Herke Csongor

A rendkívüli perorvoslatok új rendszere az új Be.-ben

Dr. Pongrácz Alex

Egy kiállítás benyomásai, avagy gondolatok a biztonsági állam kérdéseiről

Frank Máté

A büntetőjogi felelősségre vonás problematikája az önvezető gépjárművek tekintetében

Szépvölgyi Enikő

A szigorított őrizet, avagy egy fejezet a határozatlan tartamú intézkedések köréből a XX. századi Magyarországon

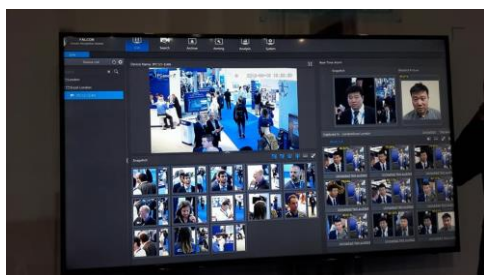
Hóbor Zsolt

Dr. Balogh János r. vezérőrnagy az új országos rendőrfőkapitány

Hóbor Zsolt és Dr. Pongrácz Alex az IFSEC International kiállításon, London, 2018. június 19.

(Fotó: dr. Pongrácz Alex és Hóbor Zsolt)

Magyar
BÜNÜLDÖZŐA MAGYAR BÜNÜLDÖZŐK SZAKMAI EGYESÜLETÉNEK
TUDOMÁNYOS-SZAKMAI FOLYÓIRATA

Megjelenik: félévente

Elektronikus megjelenés: <http://www.bunuldozok.hu/magyar-bunuldozo.aspx>

Kiadja:	Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete
Felelős kiadó:	Jakab György elnök
Szerkeszti:	a Szerkesztőbizottság
Elnök-főszerkesztő:	Dr. Pongrácz Alex PhD.
Főszerkesztő-helyettes:	Hóbor Zsolt
Szerkesztőbizottság tagjai:	Prof. Dr. Blaskó Béla PhD. ny. r. vezérőrnagy Dr. Bócz Endre CSc. Dr. Kovács Lajos ny. r. ezredes Dr. Lakatos János ny. r. ezredes
Szerkesztőség:	1048 Budapest, Külső Szilágyi út 120. Telefon: +36 (30) 378-1119 Telefax: +36 (1) 380-9694 E-mail: press.bunuldozo@gmail.com
Nyomdai munkák:	Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr
Lapnyilvántartási szám:	163/0474/2/2010 HU ISSN 2061-8727 (nyomtatott) HU ISSN 2062-1078 (online)

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A lap olyan írásokat közöl, melyek a bűnüldözési szakterület problémáival, a szakterületet befolyásoló jogalkotási kérdésekkel foglalkoznak, és a társadalmi devianciákat, a bűnüldözés problémakörét kriminalisztikai, kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzik, értékelik. ♦ A szerzők szakmai véleményét a lap hűen közli, azok tartalmáért teljes mértékben a szerző felel, ezért a közölt tanulmányokban megjelenő vélemények és következtetések nem feltétlenül azonosak a lapalapító véleményével. ♦ A szerkesztőség – az érdemi mondanivaló érintetlenül hagyása mellett –, fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására és tipografizálására. ♦ A szerkesztőségnek nem áll módjában a kéziratokat megőrizni, és visszaküldeni. ♦ A szerkesztőség másodközlést alapvetően nem vállal.

Tartalomjegyzék

HÓBOR ZSOLT

A negyedik miniszteri ciklusát kezdte meg Pintér Sándor a Belügyminisztérium élén
.....7

HÓBOR ZSOLT

Dr. Balogh János r. vezérőrnagy az új11
országos rendőrfőkapitány11

DR. HERKE CSONGOR

A rendkívüli perorvoslatok új rendszere az új Be.-ben.....15

DR. BARTKÓ RÓBERT

Büntetőeljárási jogi eszközök az irreguláris migráció elleni harcban
.....36

DR. PONGRÁCZ ALEX

Egy kiállítás benyomásai, avagy gondolatok a biztonsági állam kérdéseiről56

FRANK MÁTÉ

A büntetőjogi felelősségre vonás problematikája az önvezető gépjárművek
tekintetében.....62

SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

A szigorított őrizet, avagy egy fejezet a határozatlan tartamú intézkedések köréből
a XX. századi Magyarországon86

¹ Részlet dr. Lakatos János alapító főszerkesztő expozéjából. *Magyar Bűnöldöző*, 2010/1. szám, 7. o. (Magyar Bűnöldözők Szakmai Egyesülete, Budapest, 2010).

Főszerkesztői gondolatok

Dr. Pongrácz Alex²

Madách Imre *Az ember tragédiája* című művében, a falanszter udvarán játszódó tizenkettedik színben a következő szavakat adta Ádám szájába: „A tudomány sántán követi csak/ a meglévő ifjú tapasztalást,/ S miként bérencz költője a királynak/Kész commentálni a nagy tetteket,/ De megjósolni hívatása nincs.”³ Madách ezzel a frapáns meglátásával úgymond a dolog lényegére tapintott rá: a minket körülvevő makroszintű folyamatok ugyanis állandó változásban vannak, és a tudomány emberei leginkább csak arra vállalkozhatnak, hogy az – optimális esetben – a társadalmi szükségletek mentén zajló fluktuációkat értékeljék, kommentálják, azokra reagáljanak. A XX. század társadalmi mérnökösködéssel kapcsolatos negatív tapasztalatai valóban rávilágítottak arra, hogy a tudomány emberei – bár előre jelezhetnek bizonyos elmozdulásokat, esetenként folyamatokat – valóban nem válhatnak csontokból jósló „futurológusokká”, mindent látó orákulumokká és jövőlátókká.

A jogtudomány, és a bűnügyi tudományok is csak arra vállalkozhatnak, hogy a társadalmi szükségletek által indukált változásokra reagáljanak. A magyar jogrendszer 2010-ben kezdődő átszabásának egyik utolsó mérföldköve a büntetőeljárásról szóló új törvény (2017. évi XC. törvény) kodifikálása, Országgyűlés által történő elfogadása, majd hatályba lépése volt. Az új büntetőeljárás kódex 2018. július 1-jével lépett hatályba, így a *Magyar Bűnüldöző* jelen száma több tanulmányban is kiemelten foglalkozik az új normaszöveg elemzésével: Herke Csongor a rendkívüli perorvoslati rendszer változásait elemzi, míg Bartkó Róbert az irreguláris migráció elleni küzdelem büntetőeljárás jogi eszközeit veszi górcső alá.

² Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kar, Európai Állam- és Jogtörténeti Intézet; a Győr-Moson-Sopron Megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület tagja.

³ Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Tizenkettedik szín. In Alexander Bernát (szerk.): *Madách Imre munkái*. Franklin-Társulat, Budapest, 1904, 155. o.

Pongrácz Alex tanulmánya a XXI. század egyik jellemző „trendfordulójára” kíván reflektálni: arra, hogy a 2001. szeptember 11-i terrortámadás sokkja miként szabta át a közvélemény, a politikai elit, valamint a jogalkotó és jogalkalmazó szervek biztonsággal kapcsolatos felfogását, és miként mozdultunk el a rendészeti állam fázisától a biztonsági – egyes felfogásokban nemzetbiztonsági – állam konstrukciója felé. Mind ezt az információs és kommunikációs rendszerek fejlődésével, valamint a digitális technológia térnyerésével köti össze. A tanulmány „apropójául” egyébként egy nemzetközi léptékű esemény szolgált: 2018. június 19-e és június 21-e között került sor ugyanis a brit fővárosban az IFSEC International nemzetközi biztonsági kiállítás megrendezésére, amelyen jelen sorok szerzője mellett Hóbor Zsolt, egyesületünk főttkára is képviseltette magát.

Frank Máté tanulmánya is a legújabb technológiai változások egy komoly aspektusát tette vizsgálat tárgyává: az önvezető gépjárművek tekintetében érvényesülő büntetőjogi felelősségre vonás problematikáját. Szépvölgyi Enikő tanulmánya gondoskodik arról, hogy a jelen és a jövő kihívásai mellett a jogtörténeti vizsgálódás lehetősége se maradjon kiaknázatlanul: írásában a szigorított őrizetet, mint egykori határozatlan tartamú intézkedés egyes kérdéseit elemzi.

Természetszerűleg az aktuális közjogi-rendészeti változások ismertetése is a *Magyar Bűnüldöző* tematikáját képezi: Hóbor Zsolt két írásában Dr. Balogh János r. vezérőrnagy – az új országos rendőrfőkapitány –, valamint a belügyminiszteri pozícióban negyedik ciklusát megkezdő Pintér Sándor parlamenti meghallgatásáról, valamint kinevezéséről tudósít.

E gondolatok jegyében bocsátom a publikum rendelkezésére a *Magyar Bűnüldöző* aktuális számát.

Beszámolók, tudósítások, interjúk és vélemények

Hóbor Zsolt⁴

A negyedik miniszteri ciklusát kezdte meg Pintér Sándor a Belügyminisztérium élén

2018. május 14-én megkezdődtek az új (negyedik) Orbán-kormány leendő minisztereinek kinevezés előtti meghallgatások. A negyedik ciklusára készülő Pintér Sándort a Honvédelmi és Rendészeti Bizottság, valamint a Nemzetbiztonsági Bizottság együttes ülésén hallgatták meg. A régi-új miniszterjelölt az ország biztonságának megőrzése érdekében az eddigi munka folytatását ígérte. Pintér Sándort a meghallgatására elkísérte Kontrát Károly parlamenti államtitkár, miniszterhelyettes, Pogácsás Tibor önkormányzati államtitkár és Papp Károly r. altábornagy, országos rendőrfőkapitány is.

Pintér Sándor meghallgatása elején felelevenítette, hogy 22 évesen lett a Belügyminisztérium dolgozója, polgári alkalmazottként. Két évre rá törzsőrmesterként kezdte meg a hivatásos pályafutását, melyet országos rendőr-főkapitánnyként fejezett be. 1998-2002

között először vezette a belügyi tárcát, majd 2010-től két cikluson át ismét belügyminiszter volt. Orván Viktor felkérésére most kezdi a negyedik miniszteri ciklusát, ami egyedülálló az Orbán-kormányok összetételében. Ezt követően köszönetet mondott a választóknak, amiért felhatalmazást adtak munkája folytatására.

⁴ Hóbor Zsolt a Magyar Bűnűldözők Szakmai Egyesülete főtitkára, a *Magyar Bűnűldöző* főszerkesztő-helyettese.

Pintér Sándor kijelentette, hogy változatlan célokkal vezetné tovább a Belügyminisztériumot. Elmondta, hogy a minisztérium felső vezetői struktúrájában nem tervez változtatásokat. Ugyan a rendészeti államtitkári pozíció már két éve betöltetlen, de még nem tudja megmondani, hogy mikor fog javaslatot tenni az új államtitkár kinevezésére. Papp Károly országos rendőrfőkapitányra, mint közvetlen munkatársára számít a jövőben is.

Fő feladatának a rend megtartását, a stabilitás megerősítését és a fejlesztést tartja. A legfontosabb feladatnak most a határ védelme, és az illegális migráció megállítása számít, mert jelenleg ez jelenti a legnagyobb veszélyt. Véleménye szerint ez a kultúránk, egyúttal szuverenitásunk megtartásának az alapja. A rendőrség határvédelmi munkáját kiválóra értékelte, és kijelentette, hogy a jövőben is ezt a szintet várja el.

A BM leendő vezetőjeként az Országgyűlést továbbra is közvetlen partnerének tekinti. Valamennyi kétharmados többséget igénylő, illetve a kiemelt jelentőségű törvény előkészítésében hatpárti egyeztetést fog kezdeményezni. Hasonlóan az elmúlt ciklusokhoz, az építő jellegű szakmai javaslatokat érdemben megvizsgálják, és ami javító szándékú, támogatni is fogják.

Az önkormányzatok vonatkozásában minél kevesebb állami feladat ellátása mellett a több közösségért végzett munkát tartja fontosnak. Így az önkormányzatiság kiterjesztésére lehet számítani. Tovább küzdenek az önkormányzatok eladósodása ellen. Kidol-

gozás alatt áll egy olyan integrált informatikai rendszer, amely megmutatja az adott településnek, hogy mire, milyen mértékű fejlesztésre képesek. Ez az „okos város” program egyik pillére is. Tovább folytatják a közmunkaprogramot, mert a munka a családi szocializáció része kell, hogy legyen. A segélyeket valóban segélyként adják olyanoknak, akik az egészségügyi problémáik miatt nem tudnak munkát vállalni. A közfoglalkoztatási programot a miniszterjelölt sikeresnek értékelte, és elmondta, hogy több uniós ország is érdeklődik a modell iránt.

Folytatják az átfogó informatikai fejlesztési programot is. Az e-közigazgatás kiterjesztése az adat- és kiberbiztonsági előírások mellett zajlik. A Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal hatáskörébe vissza kívánják állítani az idegenrendészeti tevékenységet.

A rendőrségről Pintér Sándor elmondta, hogy az elmúlt években kitűnő munkát végeztek a határ védelmében, és a közbiztonság fenntartásában. A végéhez közeledik a rendészeti életpályamodel bevezetése, 2019 januárjában folyósítják a még fennmaradó 5%-os béremeléseket. Ezt követően vizsgálják a továbblépés lehetőségét: hogyan, milyen módon lehet kiszámíthatóbbá, élhetőbbé tenni a rendészeti életpályát. A miniszterjelölt kiemelte, hogy a rendőrség feladata a kiegyensúlyozott, szélsőségektől mentes közbiztonság garantálása az ország egész területén.

A katasztrófavédelmi szakterületről elmondta, hogy egyenlő arányú fejlesztés szükséges ahhoz, hogy minden településen azonos mentési feltételek álljanak rendelkezésre. A büntetés-végrehajtásnál is elkerülhetetlen a fejlesztés, bővítés. Ugyan az év eleji 143%-os túltelítettség már 125%-ra csökkent, tovább kell csökkenteni ezt a számot. Ezt újabb építkezésekkel, bővítésekkel tudják elérni. Itt említette meg az ún. távmeghallgatás lehetőségének bevezetését is. Ebben az esetben nem szükséges a fogvatartottat utaztatni, hiszen a bíró informatikai rendszeren keresztül is meg tudja hallgatni a terheltet.

Az irányítása alá tartozó Terrorelhárítási Központ (TEK) elmondta, hogy évente 200 sérülésmentes elfogást tudnak végrehajtani. A Nemzeti Védelmi Szolgálat (NVSZ) tovább harcol a korrupció ellen. A bevezetett módszerek iránt több uniós ország is érdeklődik, tervezve azok saját jogrendjükbe történő integrálását.

Mivel a kormány az ország biztonságának letéteményesét a Belügyminisztériumban látja, ezért mindent meg is tesz a jövőben, amihez kérte a képviselők támogatását.

„Mindent lehet egy picivel jobban csinálni”

Ezzel a saját mottóval kezdte meg Pintér Sándor a képviselői kérdésekre adandó válaszait. Képviselői kérdésre elmondta, hogy a kormány struktúráját meghatározó törvénycsomag lehetőséget teremt egy új testület felállítására a minisztériumon belül. Ez egy főigazgatóság lesz, melynek élére Papp Károly jelenlegi országos rendőrfőkapitányt kívánja jelölni *(A BM Közbiztonsági Főigazgatósága azóta Papp Károly r. altábornagy vezetésével megkezdte működését – szerk.)*. Az ORFK élére az ő utódlására egy arra megfelelő, kiváló teljesítményt nyújtott vezetőt fogj jelölni. *(Dr. Balogh János r. vezérőrnagy június 1-jével került kinevezésre az ORFK élére – szerk.)*

Ugyancsak képviselői kérdésre elmondta azt is, hogy a TEK vezetésében is átalakítások lesznek, mind személyi, mint szervezeti vonatkozásban. Sok kérdés hangzott el a Miniszterelnöki Kormányiroda alá rendelt „egységes hírszerzés” létrehozásától. Pintér Sándor erre nem kívánt érdemi választ adni, mivel a döntés nem a Belügyminisztériumot érinti. A miniszterelnök-helyettesi, nemzetbiztonsági kabinetvezetői ki nevezéséről annyit mondott, hogy rendkívül megtisztelőnek érzi, de tartalmi kérdésekben csak a kinevezése, illetve a hatásköre pontos körülrajzolása után tudna nyilatkozni.

A válaszok elhangzását követően a két parlamenti bizottság többségi szavazással alkalmasnak találta Pintér Sándor az újabb miniszteri ciklusa betöltésére.

2018. május 18-án a miniszterelnök javaslatára Áder János köztársasági elnök belügyminiszterré nevezte ki Pintér Sándort. Orbán Viktor miniszterelnök 2018. május 23-i hatállyal Pintér Sándor belügyminisztert nemzetbiztonságért felelős miniszterelnök-helyetessé nevezte ki, és megbízta a Nemzetbiztonsági Kabinet vezetésével.

Hóbor Zsolt⁵

***Dr. Balogh János r. vezérőrnagy az új
országos rendőrfőkapitány***

A rendőrségről szóló törvény előírásai szerint az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága 2018. május 23-án hallgatta meg a kinevezése előtt az új országos rendőrfőkapitány-jelölte, Dr. Balogh János r. vezérőrnagyot, az országos rendőrfőkapitány műveleti helyettesét, a Készenléti Rendőrség parancsnokát a meghallgatásra elkísérte Konráth Károly miniszterhelyettes, a BM parlamenti államtitkára, és Papp Károly r. altábornagy, az ORFK leköszönő vezetője is.

Konráth Károly miniszterhelyettes bejelentette, hogy Pintér Sándor miniszterelnök-helyettes, belügyminiszter május 31-ével kezdeményezte Papp Károly r. altábornagy országos rendőrfőkapitány beosztásából történő felmentését más, fontos beosztásba helyezése miatt. Egyben

javasolta a miniszterelnöknek, hogy 2018. június 1-jei hatállyal Dr. Balogh János r. vezérőrnagyot nevezze ki az ORFK élére. A miniszterhelyettes elmondta, hogy a legfontosabb közösségi érdek Magyarország biztonsága, a rendőrségnek ezt kell biztosítania. A kormány az elmúlt ciklusban kiemelt figyelmet fordított a rendőrök életpályamodelljének bevezetésére. Jelenleg a rendőrség társadalmi megítélése nagyon kedvező. A jelöltről elmondta, hogy „kiváló rendőr, kitűnő vezető, és kiváló hazafi.”

Dr. Balogh János r. vezérőrnagyot Papp Károly r. altábornagy mutatta be. Elmondta, hogy a jelöltet huszonkét éve ismeri, a Soproni Rendőrkapitányságon együtt kezdték a pályafutásukat nyomozóként. Szakmai életútjuk többször is találkozott: amikor a Készenléti Rendőrség jogelődjének, a REBISZ-nek a parancsnoka lett, Balogh Jánost kérte fel helyettesének 2007-ben. Az ORFK élére kerülését követően 2012-

⁵ Hóbor Zsolt a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete főtitkára, a *Magyar Bűnüldöző* főszerkesztő-helyettese.

ben műveleti országos rendőrfőkapitány-helyettes lett a Készenléti Rendőrség vezetése mellett.

Balogh János a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán gépesített lövészként szerzett diplomát, majd elvégezte a Rendőrtiszti Főiskola bűnügyi szakát. Később a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán doktorált, elvégezte a Rendészeti Mestervezető Képzést, majd jogi szakvizsgát tett.

Balogh János a soproni nyomozói beosztásból a KMB Alosztály, majd az Őr és Járőrszolgálati Alosztály élére került. Több éves szolgálat után a Rendőrség Különleges Szolgálatához került, ahol a terrorelhárítás szakterületén több vezetői beosztást is betöltött. A REBISZ parancsnokhelyettesi beosztásából 2010-ben került a jogutód Készenléti Rendőrség élére. Minősítése kivételes, szakmai vezetői képessége, és emberséges hozzáállása teszi alkalmassá az ORFK vezetésére.

Dr. Balogh János r. vezérőrnagy rövid bemutatkozásában elmondta, hogy nehéz dolga lesz, mert egy kiválóan működő, jó szervezetet vesz át. A magas színvonalat mindig nehezebb megőrizni, mint azon javítani. Leszögezte, hogy hártalanul kitüntető kötelességének tekinteni a közjó szolgálatát. A legfontosabb feladatai a rend fenntartása, a közbiztonság megőrzése, illetve a határ védelme lesznek.

Az elhangzó képviselői kérdésekre válaszolva elmondta, hogy nem tervez különösebb szervezeti és személyi változásokat. A most működő rendszert vezetőként ő is elfogadta, kialakításában részt vett, így strukturális változásokat nem tart szükségesnek.

Az önkormányzati rendőrség felállítása régi polémia. Álláspontja szerint ez politikai döntés kérdése. Jelenleg egy állami rendőrség működik, szoros együttműködésben az önkormányzatokkal. Ezt kell megőriznie. Az önkormányzatoknak van rendészeti hatásköre, és ezzel élnek is. A rendőrségnek ehhez kell partneri segítséget adni.

A túlórakkal kapcsolatos kérdésre válaszolva elmondta, hogy számításai szerint négyszeresére kellene emelni a rendőrség meglévő létszámát ahhoz, hogy ne kelljen túlszolgálatot elrendelni. Ennek viszont nincs realitása, és nem is lehetne ezt megcsinálni, így ki

kell használni az állomány szabad kapacitását. Parancsnokként tudja, hogy az állomány szívesen vesz részt túlszolgálatokban, hiszen az új Hszt. lehetőséget biztosít a számukra, hogy választhassanak: pénzben, vagy szabadidőben kérik-e a túlszolgálatuk megváltását. Ezét ő személy szerint támogatja ezt a rendszert, mert a szolgálat érdekében szükség is van rá.

A bevezetett életpálya-moddal kapcsolatban elmondta, hogy érezhető a KR-nél a létszám növekedése. Ugyanakkor elismerte, hogy az üzleti szféra már lekörözte a bevezetett béremelést. Jelenleg is komoly műhelymunka folyik, ahol keresik azt a megoldást, amely ezt a hátrányt le tudná faragni.

Az állami rendezvények biztosításával kapcsolatban elmondta, hogy a törvényes erő alkalmazása a rendőrség joga, ezt senkinek sem lehet átadni. A rendőrség élni is fog a törvény nyújtotta lehetőségekkel, de a tendencia az, hogy a rendőrség példát mutat önmérsékletből.

Egy képviselői kérdésére válaszolva megerősítette, hogy az illegális migráció nem szűnt meg. A felállított kerítés jól működik, de csupán terelőhatást vált ki. Folyamatosan kell a határőrizetre koncentrálni, ez kiemelt prioritást élvez. A FRONTEX megerősítése első sorban politikai döntés, de a rendőrség eddig is hatékonyan részt vállalt a határvédelmi ügynökség munkájából. Ugyanakkor az önálló határőrség visszaállítása nem lát lehetőséget, és nem is tartja szükségesnek, mivel a rendőrség eleget tud tenni a határvédelmi feladatainak.

Arra a képviselői kérdésre, hogy a Készenléti Rendőrség beosztottja miért keres többet egy „átlagos” rendőrnél elmondta, hogy a KR egy sajátos vezényletű, országos hatáskörű szerv. A szolgálatot sokszor huzamos időn át a családtól, otthonról

távol kell ellátni, és onnan a szolgálat végeztével sem lehet hazamenni. Ezt pénzben kell kompenzálni az állománynak.

A KR és a Nemzeti Nyomozó Iroda kapcsolatáról kapott képviselői kérdésre elmondta, hogy a NNI kiválóan működik úgy, hogy a humán, gazdasági, logisztikai háttérrel a KR biztosítja. Így a működés gazdaságos, nem utolsósorban pedig az NNI maga mögött tudhat egy példátlan erőt. A közös bázison végzett jó munkát mutatja az is, hogy amióta az NNI a KR része, a nyomozóiroda létszáma közel duplájára emelkedett.

A meghallgatást követően az Országgyűlés szakbizottsága alkalmasnak ítélte meg az ORFK vezetőjének jelölt táborno­kot.

(a tudósításokban megjelent fotók a szerző felvételei)

Dr. Balogh János r. vezérőrnagyot, rendőrségi főtanácsost a miniszterelnök 2018. június 1-jei hatállyal kinevezte az Országos Rendőr-főkapitányság vezetőjévé.

Szakmai tudományos közlemények – dolgozatok, szakcikkék és tanulmányok

Dr. Herke Csongor⁶

A rendkívüli perorvoslatok új rendszere az új Be.-ben

Perorvoslatoknak a bírósági szakban érvényesülő jogorvoslatokat nevezzük: Tremmel szerint a bíróság valódi vagy vélt, anyagi jogi (*error in iure*), eljárásjogi (*error in procedendo*) vagy ténybeli (*error in facto*) hibáinak kiküszöbölésére szolgálnak. A perorvoslat tehát szűkebb fogalom a jogorvoslathoz képest: minden perorvoslat jogorvoslat, de nem minden jogorvoslat perorvoslat.

A perorvoslat benyújtásához a jogosultnak érdeke kell, hogy fűződjön. Krack szerint Németországban az, hogy az érdekelttség fennáll-e, kizárólag csak az ítélet rendelkező részén múlik, tehát nem elegendő például, ha csak az ítélet indokolása terhelő a vádlottakra. Ezért a német jogban a felmentő ítélet ellen a perorvoslat akkor sem megengedett, ha az ítélet indoklása szerint a vádlottat csak bizonyítékok (és nem bűncselekmény) hiányában mentették fel. Ugyanígy nem megengedett Németországban a perorvoslat *Kuckein* szerint akkor, ha az ítélet függőben hagyja, hogy vajon tényállásszerű, törvényellenes cselekmény történt-e, és akkor is, ha kóros elmeállapot miatt került sor a felmentésre. Ehhez képest hazánkban a törvény nem gátolja meg a fellebbezést akár csak az indoklás ellen sem. Ugyan a Be. szerint a fellebbezőnek meg kell jelölnie, hogy a határozat mely rendelkezését sérelmezi (584. § (1) bekezdés), és ez arra utalhatna, hogy kifejezetten rendelkezés ellen lehet csak fellebbezést bejelenteni, a Be. azt is kimondja, hogy az elsőfokú bíróság ítélete elleni

⁶ Dr. habil. Herke Csongor DSc. tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

fellebbezés az ítélet bármely rendelkezése vagy kizárólag az indokolás ellen is irányulhat (583. § (2) bekezdés). Ugyanez irányadó a többi rendes és rendkívüli perorvoslatra is.

A jogorvoslatokat Cséka kilenc szempont szerint osztályozza:

- a) szűkebb vagy tágabb értelemben vett jogorvoslatok;
- b) kérelemre vagy hivatalból érvényesített jogorvoslatok;
- c) az eljárás minden szakaszában vagy csak meghatározott eljárási szakokban érvényesíthető jogorvoslatok;
- d) rendes vagy rendkívüli perorvoslatok;
- e) ténykérdések és/vagy jogkérdések megtámadására alkalmas jogorvoslatok;
- f) önállóan előterjeszthető vagy járulékos jogorvoslatok;
- g) a hatóság vagy az eljárás résztvevői hibáinak kiküszöbölésére szolgáló jogorvoslatok;
- h) devolutív, nem devolutív vagy vegyes jogorvoslatok;
- i) szuszpenzív vagy nem szuszpenzív jogorvoslatok.

A fenti felsorolás kiegészíthető az ex nunc vagy ex tunc hatályú jogorvoslatokra való felosztással.

Az egyes perorvoslatokra a négy legfontosabb szempont alapján az alábbiak jellemzők:

	Szűkebb vagy tágabb érte- lemben	Rendes vagy rendkívüli	Devolutív vagy nem devolutív	Szuszpenzív vagy nem szuszpenzív
Fellebbezés	szűkebb	rendes	devolutív	szuszpenzív
Másodfellebbe- zés	szűkebb	rendes	devolutív	szuszpenzív
Perújítás	szűkebb	rendkívüli	nem mindig devolutív	nem szuszpenzív
Felülvizsgálat, törvényességi jogorvoslat, jog- egységi eljárás	szűkebb	rendkívüli	devolutív	nem szuszpenzív
Egyszerűsített felülvizsgálat	szűkebb	rendkívüli	nem devolutív	nem szuszpenzív
Tárgyalás tartása iránti kérelem	tágabb	rendes	nem devolutív	szuszpenzív
Igazolási kérelem	tágabb	rendkívüli	nem devolutív	nem szuszpenzív
Kifogás	tágabb	rendes	devolutív	nem szuszpenzív

A perújítás azért nem mindig devolutív perorvoslat, mert a 643. § az alapügyben eljár (vagy akár el sem járt) másodfokú bíróság dönt a perújítás megengedhetőségének kérdésében. Azaz elsőfokon jogerőre emelkedett ügydöntő határozatnál a perújítás devolutív, minden más esetben (másod- vagy harmadfokon jogerőre emelkedett határozatok) nem devolutív. Különösen érdekes ebből a szempontból a harmadfokon jogerőre emelkedett határozat elleni perújítási indítvány, amikor alacsonyabb fokú bíróság dönt a perorvoslatról, mint a megtámadott határozatot hozó bíróság.

A jogerős ítélet főszabály szerint megváltoztathatatlan és megtámadhatatlan, éppen ezért végrehajtható (egyben végrehajtandó is). A jogbiztonság alkotmányos követelménye miatt csak nagyon ritkán, és szigorú feltételek mellett kerülhet sor arra, hogy a jogerős ítélet ellen bárki perorvoslattal éljen.

A jogerős ítéletek megváltoztatására csak a rendkívüli perorvoslatok alapján, illetve különleges eljárások keretében kerülhet sor. Míg azonban a rendkívüli perorvoslatok eredményeképpen akár az egész eljárást megismételhetik, addig a különleges eljárásokban csak az ítélet bizonyos (általában a szankciót érintő) részeit változtat(hat)ják meg.

Németországban a fellebbezés (StPO 312-332. §), a felülvizsgálat (StPO 333-358. §), a panasz (StPO 304-311a. §) és a büntetőparancs elleni ellenvetés (StPO 410. §) is rendes perorvoslat. Hazánkban tehát sokkal több a rendkívüli perorvoslat, míg a német StPO Beulke szerint csak két rendkívüli perorvoslatot ismer: az eredeti állapot visszaállítását (StPO 44-47. §) és a perújítást (StPO 359-373a. §).

A 2017. évi XC. törvény (új Be.) nagyrészt a korábbi Be. (1998. évi XIX. törvény) rendkívüli perorvoslatait vette át, és azokat a 2017. évi CXCVII. törvény is módosította. Ugyanakkor a korábbi Be. egyes különleges eljárásai bekerültek a rendkívüli perorvoslatok, éspedig az egyszerűsített felülvizsgálat körébe, másrészt egyes részletrendelkezések is változtak. Az új Be. ténybeli és jogi hibák esetén is számos rendkívüli perorvoslati lehetőséget szabályoz:

- a) perújítás,
- b) felülvizsgálat,
- c) alkotmányjogi panasz,
- d) törvényességi jogorvoslat,
- e) jogegységi eljárás,
- f) egyszerűsített felülvizsgálat és
- g) igazolási kérelem.

1. A PERÚJÍTÁS

A perújítás szabályai közül három fő témakört emelünk ki:

- a) a perújítás feltételei (okai),
- b) a perújítási indítvány előterjesztése és
- c) a perújítás szakaszai.

ad a) A perújítás feltételeit a 637. § szabályozza. Eszerint hat okból kerülhet sor a büntetőeljárásban perújításra, amelyek (az ítélt dolog kivételével) bizonyos megszorításokkal érvényesülnek:

1. Új, döntő bizonyíték	az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült tényre vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy 1. a terhelt javára kell jelentősen módosítani: • az elítélt terheltet fel kell menteni, • lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni • büntetés helyett intézkedést kell alkalmazni • a büntetőeljárást meg kell szüntetni 2. a terhelt terhére kell jelentősen módosítani: • a felmentett terhelt bűnösségét kell megállapítani • lényegesen súlyosabb büntetést kell kiszabni • intézkedés helyett büntetést kell kiszabni • a büntetés helyett alkalmazott intézkedést lényegesen súlyosítani kell
2. Res iudicata sérelme	• a terhelttel szemben ugyanazon cselekmény miatt több jogerős ítéletet hoztak vagy • a terhelt az ügydöntő határozatban nem a valódi személyazonosságával szerepel (és ez a határozat kijavításával nem orvosolható)
3. Hamis bizonyíték	• az alapügyben hamis vagy • hamisított bizonyítékot használtak fel mindkettőnél feltétel: • mögötte jogerős ítélet áll (vagy azt nem a bizonyított-ság hiánya zárta ki)
4. Hatósági bűncselekmény	az alapügyben a hatóság tagja a kötelességét a büntetőtörvénybe ütköző módon megszegte • e bűncselekmény a határozatot befolyásolta
5. Az eljárást a (külföldön lévő) terhelt távollétében folytatták le	• csak ha erre a külön eljárás kérésében került sor • azt az eljárási szakot kell megismételni, amelyet a távollétében folytattak le és csak jogerőre emelkedésről a védelem általi tudomásszerzéstől számított 1 hónapon belül mindkettőnél érvényesül: • kötelező a perújítás • csak a terhelt javára lehet
6. Kegyelem	köztársasági elnöki megszüntető kegyelmi döntés

ad b) A perújítási indítványt a terhelt javára jóval többen terjeszthetik elő (ügyészség, terhelt, védő, terhelt törvényes képviselője, házastársa vagy élettársa, a terhelt halála után egyenesági rokona, testvére, házastársa vagy élettársa), míg terhére csak az ügyészség (a magánvádló (783. §) és a pótmagánvádló (814. §) csak felmentés vagy az eljárás megszüntetése esetén). A terhelt terhére csak a terhelt életében és csak az elévülési időn belül van helye perújításnak.

A perújítás megengedhetőségének kérdésében

- a törvényszék dönt, ha az alapügyben a járásbíróság járt el elsőfokon,
- az ítéletábra dönt, ha a törvényszék járt el elsőfokon (perújításra jogosult bíróság), és pedig tanácsülésen (643. §).

ad c) A perújítási eljárás három szakaszból áll:

1. Az ügyési szak:

- A perújításra jogosult bíróság mellett működő ügyészhez kell az indítványt benyújtani (jegyzőkönyvbe mondani), aki – esetleges perújítási nyomozás után – 1 hónapon belül, nyilatkozatával együtt megküldi azt a perújításra jogosult bírósághoz. (A magánvádló és a pótmagánvádló közvetlenül a bíróságnál nyújtja be indítványát, 642. és 814. §. Magánvádló esetén a bíróság a perújítási indítványt megküldi az ügyészségnek, ha az alapján olyan bűncselekmény látszik megállapíthatónak, amely miatt a vádat az ügyészség képviseli).
- Ha a perújítási indítványt azért nyújtják be, mert a terhelt távollétében az eljárást a törvényes előfeltételek hiányában folytatták le, soron kívül kell eljárni.

2. A bíróság tanácsülési szakasza:

- A perújítás megengedhetőségének kérdésében (fennáll-e perújítási ok, jogosult és időben terjesztette-e elő) a perújításra jogosult bíróság tanácsülésen dönt (643. §).
- A perújításra jogosult bíróság beszerzi az alapügy iratait, továbbá, amennyiben szükségesnek látja, a perújítási feltételek fennállásának megvizsgálása

érdekében perújítási nyomozást rendelhet el. A perújítási nyomozásra a nyomozás általános szabályai irányadók, de a legsúlyosabb kényszerintézkedések nem rendelhetők el.

- Ha a tanácsülésen úgy látja a perújításra jogosult bíróság, hogy a perújítási indítvány alapos, az ügyet megismételt eljárás lefolytatása végett nem ügydöntő végzésével megküldi az alapügyben eljáró elsőfokú bíróságnak (illetve a megismételt eljárásra jogosult bíróságra teszi át). E rendelkezéseivel egyidejűleg az alapügyben hozott bármely rendelkezés végrehajtását felfüggesztheti, illetőleg félbeszakíthatja, vagy a szükséges kényszerintézkedést elrendelheti.
- Már tanácsülésen meghozható a megfelelő döntés két esetben:
 - **ha a perújítást több ítélet miatt kezdeményezték, a bíróság az alapeljárást maga is megszüntetheti;**
 - **kegyelem esetén is meghozhatja a törvénynek megfelelő határozatot.**
- A perújítás elrendelése ellen nincs helye fellebbezésnek. Az indítvány elutasítása miatt az indítványozó fellebbezhet, fellebbezésében azonban új perújítási okra nem hivatkozhat (645. §).

3. A perújítás tárgyalási szakasza:

Ha elrendelik a perújítást, elsőfokú bírósági tárgyalásra kerül sor (és az ott hozott döntés ellen fellebbezésnek van helye, azaz másod-, akár harmadfokú eljárás is következhet). A tárgyalásra az általános szabályok irányadók, néhány eltéréssel (646-647. §), amit az elsőfokú bírósági eljárásnál már tárgyaltunk.

2. A FELÜLVIZSGÁLAT

Amíg a perújítás az esetek többségében a jogerős határozat ténybeli hibáinak kiküszöbölésére szolgál (*res iudicata* sérelme, terhelt távollétében való döntés, kegyelem kivételével), addig a többi rendkívüli perorvoslat – így a felülvizsgálat is – a jogerős határozatok érdemi jogkérdésbeli hibáival foglalkozik.

A felülvizsgálattal kapcsolatban érinteni kell

- a) a felülvizsgálati okokra,
- b) a felülvizsgálati indítvány előterjesztésére,
- c) a felülvizsgálati eljárás szakaszaira és
- d) a felülvizsgálati eljárás során hozott határozatokra vonatkozó főbb szabályokat.

ad a) A felülvizsgálat okait három csoportra oszthatjuk (648. §):

Büntető anyagi jogi hiba (a Btk. megsértése) 649. § (1) bek.	Büntető eljárásjogi hiba (a Be. megsértése) 649. § (2) bek.	Más határozat rendeli el 649. § (3)-(5) bek.
1. Törvénysértő döntés a bűnösség kérdésében: a büntető anyagi jog szabályainak megsértésével került sor • a terhelt felmentésére vagy az eljárás megszüntetésére • a terhelt bűnösségének megállapítására vagy a kényszergyógykezelés elrendelésére 2. Törvénysértő szankció: a bűncselekmény törvénysértő minősítése vagy más büntetőjogi szabálysértés miatt • törvénysértő büntetést szabtak ki • törvénysértő intézkedést alkalmaztak • kizáró ok ellenére függesztették fel a büntetés végrehajtását	1. Eljárási feltételek hiánya: • joghatóság hiánya • eljárási akadályok • törvényes vád hiánya 2. Abszolút eljárási szabálysértések 3. A súlyosítási tilalom megsértése	1. Alkotmánybíróság határozata alapján: az AB elrendelte a jogerősen befejezett büntetőeljárás felülvizsgálatát 2. Nemzetközi emberi jogi szerv határozata alapján: nemzetközi emberi jogi szerv (pl. EJEB) állapította meg a nemzetközi szerződés sérelmét

Altmann kiemeli, hogy Németországban az egyébként rendes perorvoslatként meglévő felülvizsgálatnál (StPO 344. §) lehetséges, hogy a megtámadást csak bizonyos sérelmi pontokra korlátozzák (részleges megtámadás). Ez azonban csak akkor megengedhető, ha „a megtámadás tárgya a döntés olyan része, amely elszigetelt és elválasztott az ítélet meg nem támadott részétől, így önmagában az önálló vizsgálat és megítélés megengedett” (ún. elválaszthatósági formula). A megtámadás eredményes elválasztásának Grünwald szerint az a következménye, hogy a meg nem támadott ítéletrész részjogerőre emelkedik

ad b) Nincs helye felülvizsgálatnak,

- anyagi jogi hiba esetében, ha az ügyben harmadfokú bíróság hozott ügydöntő határozatot,
- a Kúria törvényességi jogorvoslati, jogegységi és felülvizsgálati határozata ellen,
- ha a törvénysértés egyszerűsített felülvizsgálati eljárás lefolytatása útján orvosolható,
- a kizárólag nem büntető anyagi jogszabályok alkalmazását igénylő esetekben (polgári jogi igény, szülői felügyeleti jog megszüntetése; de ilyenkor a Pp. szerinti felülvizsgálatnak helye van),
- az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) marasztaló ítélete ellen, ha a marasztalás ésszerű határidőn belüli döntési elvének megsértésén alapul (hiszen egy újabb felülvizsgálati eljárás esetén tovább húzódna az ügy);
- a terhelt terhére 6 hónapon túl;
- a magánvádló és a pótmagánvádló felülvizsgálati indítványt nem terjeszthet elő.

A felülvizsgálati indítványban a jogerős ügydöntő határozat által megállapított tényállás nem támadható, ezért

- **a bizonyítékok ismételt egybevetésének,**
- **eltérő értékelésének, valamint**
- **bizonyítás felvételének**

nincs helye (659. §).

A felülvizsgálati indítvány benyújtására jogosultak köre lényegében megegyezik a perújítási indítvány jogosultjaival, azzal, hogy a terhelt terhére a magánvádló és a pótmagánvádló nem nyújthat be felülvizsgálati indítványt. Alkotmánybírósági határozat és nemzetközi emberi jogi szerv határozata esetén a legfőbb ügyész hivatalból előterjeszti a felülvizsgálati indítványt. Minden jogosult csak egyszer nyújthat be felülvizsgálati indítványt (kivéve, ha az újabb felülvizsgálati indítvány Alkotmánybírósági határozatán vagy nemzetközi emberi jogi szerv határozatán alapul).

A felülvizsgálati indítványt

- a Kúria három bíróból álló tanácsa bírálja el tanácsülésen vagy nyilvános ülésen.
- a Kúria három bíróból álló tanácsa bírálja, ha a felülvizsgálat a Kúria határozata ellen irányul (a törvényben kizárt, az arra nem jogosulttól származó vagy az elkésett indítványt kivéve).

ad c) A felülvizsgálati eljárás három fő szakaszra tagolható:

1. Elsőfokú bírósági szakasz:

- Az eljárást az alapügyben eljáró elsőfokú bíróságnál kell megindítani az ok és cél megjelölésével (de annál a bíróságnál is elő lehet terjeszteni, amelynek eljárását az indítvány sérelmezi). A legfőbb ügyész a felülvizsgálati indítványát – az alapügy irataival együtt – közvetlenül a Kúriánál terjeszti elő.
- A felülvizsgálati indítványt a bíróság 1 hónapon belül az iratokkal együtt felterjeszti a Kúriához.

2. Tanácselnöki szakasz:

- A tanács elnöke az indítvány előterjesztőjét az indítványnak 1 hónapon belüli kiegészítésére hívja fel, ha nem lehet megállapítani, hogy a határozatot miért tartja sérelmesnek (656. §).
- Az elnök az indítványt alaki okból vizsgálja meg: a kizárt, nem jogosulttól származó vagy elkésett, ki nem egészített vagy az elérhetetlenné vált személy által benyújtott indítványt elutasítja.
- A felülvizsgálat során a védelem kötelező, ezért ha a terheltnek nincs védője, védőt kell kirendelni, és a tanács elnöke szükség esetén a felülvizsgálati indítvány megfogalmazására hívja fel.
- Az ugyanazon jogosult által ismételt előterjesztett, illetőleg a korábbival azonos tartalommal előterjesztett indítvány elutasítására vonatkozó határozat hozatalát a Kúria mellőzheti.
- A felülvizsgálati indítványnak nincs halasztó hatálya, a Kúria azonban az indítvány elbírálásáig a végrehajtást felfüggesztheti vagy félbeszakíthatja.

- Ha a felülvizsgálati indítvány elutasításának nincs helye, és az alapügyben a vádat az ügyészség képviselte, a Kúria az indítványt az alapügy irataival együtt megküldi nyilatkozattétel végett a Legfőbb Ügyészségnek (657. §), (pót)magánvádas ügyben a (pót)magánvádlónak.
- A vádló 1 hónapon belül visszaküldi nyilatkozatát az iratokkal együtt a Kúriának, amit a Kúria az előterjesztőnek és a jogosultnak azzal küldi meg, hogy arra a kézbesítéstől számított 15 napon belül észrevételt tehet. A terhelt és védője részére meg kell küldeni a más által benyújtott indítványt és az arra tett nyilatkozatot is.
- A Kúria a felülvizsgálati eljárás megindulásáról tájékoztatja az Alkotmánybíróságot, ha a jogerős ügydöntő határozat vagy a jogerős ügydöntő határozat alapját képező jogszabály ellen alkotmányjogi panaszt terjesztettek elő (658. §).

3. Érdemi vizsgálat: a felülvizsgálati indítványt nyilvános ülésen vagy tanácsülésen bírálják el. A Kúria a felülvizsgálati indítványt általában tanácsülésen bírálja el (660. §). Nyilvános ülést tartanak, ha a terhelt terhére nyújtottak be felülvizsgálati indítványt és

- ***a terhelt vagy a védő az indítvány kézbesítésétől számított 8 napon belül ezt indítványozza vagy***
- ***a tanács elnöke egyéb okból szükségesnek tartja.***

A nyilvános ülést a legfőbb ügyész (magánvádló, pótmagánvádló és annak jogi képviselője) és a védő jelenléte nélkül nem lehet megtartani. A nyilvános ülésről a terheltet és a felülvizsgálati indítványra jogosultakat legalább az ülés előtt 8 nappal értesíteni kell. A nyilvános ülés megnyitása után a Kúria ismerteti a felülvizsgálati indítványt, a megtámadott határozatot és az iratok tartalmából mindazt, ami a felülvizsgálati indítvány elbírálásához szükséges. Az ügy előadása után a felülvizsgálati indítvány előterjesztője, az ügyész, a védő, valamint a felülvizsgálati indítvány előterjesztésére jogosultak a felülvizsgálati indítvány keretei között szólalhatnak fel. A felszólalások után válasznak van helye. A felszólalás joga utoljára a terheltet illeti meg.

ad d) A felülvizsgálati indítványt a megtámadott határozat meghozatala idején hatályos jogszabályok alapján kell elbírálni, de az Alkotmánybíróság (nemzetközi emberi jogi szervezet) határozata esetén az alaptörvény-ellenes jogszabály figyelmen kívül hagyásával (az Alkotmánybíróság vagy nemzetközi emberi jogi szervezet döntésének alapulvételével) kell eljárni.

A felülvizsgálati indítvány alapján alapvetően négyféle határozat hozható: Kasszációs határozat	Hatályon kívül helyező határozat	Reformatórius határozat	Affirmatórius határozat (nem ügydöntő végzés)
<i>A Kúria a megtámadott határozatot hatályon kívül helyezi, és az eljáró bíróságot új eljárásra utasítja:</i> • a terhelt felmentésére (eljárás megszüntetésére) anyagi jogi szabálysértéssel került sor • a reformatórius határozat meghozatala az iratok alapján nem lehetséges • ha a nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv megállapította a jogsértést és az eljárás megismétlése szükséges • abszolút eljárási szabálysértések <i>az iratokat az ügyésznek megküldi:</i> • törvényes vád hiánya	<i>A Kúria a megtámadott határozatot hatályon kívül helyezi, és az eljárást megszünteti:</i> • joghatóság hiánya • eljárási akadályok	<i>A Kúria a megtámadott határozatot megváltoztatja, és a törvénynek megfelelő határozatot hoz:</i> • az elítélésre anyagi jogi szabálysértéssel került sor • a súlyosítási tilalom megszegése • ha a felülvizsgálati eljárás lefolytatására az AB vagy nemzetközi emberi jogi szerv (EJEB) határozata alapján került sor	<i>A Kúria a megtámadott határozatot hatályában fenntartja:</i> • a megtámadott határozat a jogszabályoknak megfelel • az eljárási szabálysértés nem hatott ki lényegesen az ítéletre

A táblázat a felülvizsgálati indítvány alapján hozható határozatokat tartalmazza

3. ALKOTMÁNYJOGI PANASZ

Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c) és d) pontja szerint az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján nemcsak az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak, hanem az egyes bírói döntéseknek is felülvizsgálja az Alaptörvénnyel való összhangját.

Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (AB tv.) 26-27. §-a alapján az alkotmányjogi panasz feltételei a következők:

Alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása		Alaptörvény-ellenes egyedi döntés
az Alaptörvényben biztosított jog sérelme következett be	alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezésének alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következett be a jogsérelem	a döntés az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát sérti
és az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit kimerítette vagy nem áll rendelkezésre jogorvoslat		

Az alkotmányjogi panaszt a sérelmezett döntés kézbesítésétől (arról való tudomás-szerzéstől) számított 60, illetőleg az alaptörvény-ellenes jogszabály hatálybalépésétől számított 180 napon belül lehet írásban benyújtani.

Az alkotmányjogi panaszt az ügyben elsőfokon eljáró bíróság haladéktalanul megküldi az Alkotmánybíróságnak. Attól függően, hogy az eljárás milyen szakaszában vagyunk, az alkotmányjogi panasz elbírálásáig

- folyamatban lévő ügyben az eljáró bíróság hivatalból vagy indítványra az eljárást felfüggeszti (489. §);
- jogerős ügydöntő határozat esetén annak végrehajtását az Alkotmánybíróság eljárásának befejezéséig az ügyben elsőfokon eljáró bíróság felfüggesztheti vagy félbeszakíthatja (665. §) illetve az Alkotmánybíróság felhívására felfüggeszti illetve félbeszakítja.

Míg az első esetben tehát kötelező az eljárás felfüggesztése, addig jogerős ítéletet követően csak akkor kötelező a végrehajtás felfüggesztése/félbeszakítása, ha a bíróságot az Alkotmánybíróság erre kifejezetten felhívja.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszról ésszerű határidőn belül hoz döntést (AB tv. 30. § (5) bekezdés) azzal, hogy az Alaptörvény 24. cikk (2) b) pontja szerint legkésőbb 90 napon belül felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazandó jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját.

Ha alkotmányjogi panasz vagy bírói kezdeményezés alapján az alkalmazott jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés, illetőleg egyedi bírói döntés Alaptörvénnyel való összhangjáról az Alkotmánybíróság már döntött, ugyanazon jogszabályra (jogszabályi rendelkezésre, egyedi döntésre) és ugyanazon Alaptörvényben biztosított jogra, valamint azonos alkotmányjogi összefüggésre hivatkozással – ha a körülmények alapvetően nem változtak meg – nincs helye az alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló alkotmányjogi panasznak, valamint bírói kezdeményezés alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló vizsgálatának.

4. TÖRVÉNYESSÉGI JOGORVOSLAT

A Be. „Jogorvoslat a törvényesség érdekében” címmel a XCII. fejezetben szabályozza a törvényességi jogorvoslat elintézésnek szabályait. Ezek közül kiemelendők a törvényességi jogorvoslat

- a) okaival,
 - b) bejelentésével, és az annak alapján hozható
 - c) határozatokkal
- kapcsolatos rendelkezések..

ad a) A 667. § szerint törvényességi jogorvoslat jelenthető be az alábbi feltételekkel:

A legfőbb ügyész jelentheti be	Bíróság törvényesítő határozata ellen (Kúria határozata ellen nem)	Csak jogerős ügydöntő határozat vagy végleges nem ügydöntő végzés ellen	A Kúria előtt érvényesíthető	Csak ha a határozat más perorvoslattal nem támadható meg
---------------------------------------	---	---	-------------------------------------	---

ad b) A törvényességi jogorvoslat bejelentése nincs határidőhöz kötve. A törvényességi jogorvoslatot nyilvános ülésen intézik el (ha nem kell elutasítani):

- a nyilvános ülésről a legfőbb ügyészt (magánvádas eljárásban a magánvád-lót, pótmagánvádas eljárásban a pótmagánvádlót és jogi képviselőjét is), a terheltet és védőjét értesíteni kell (ha az alapügyben nem volt védő, ki kell rendelni),

- a törvényességi jogorvoslati indítványra a terhelt és a védő észrevételeket tehet,
- a nyilvános ülés a legfőbb ügyész (képviselője) távollétében nem tartható meg,
- a nyilvános ülésen a legfőbb ügyész (képviselője), a terhelt és védője felszólalhat és egyes indítványokat tehet.

ad c) A törvényességi jogorvoslat alapján kétféle határozat hozható (669. §):

1. Ítélet: ha a Kúria a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatot alaposnak találja, ítéletében megállapítja, hogy a megtámadott határozat törvénysértő. Ebben az esetben

- a terheltet felmentheti, a kényszergyógykezelését mellőzheti, az eljárást megszüntetheti,
- enyhébb büntetést szabhat ki vagy enyhébb intézkedést alkalmazhat, illetőleg
- ilyen határozat meghozatala érdekében a megtámadott határozatot hatályon kívül helyezheti és szükség esetén az eljárást bíróságot új eljárásra utasíthatja,
- egyébként a Kúria határozata csak a törvénysértést állapíthatja meg.

2. Végzés: ha a Kúria a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatot nem találja alaposnak, azt végzésével elutasítja.

5. JOGEGYSÉGI ELJÁRÁS

A jogegységi eljárás szabályai közül a jogegységi eljárás

- okait,
 - indítványozását és
 - szakaszait
- részletezzük.

ad a) A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló CLXI. törvény 32. §-a szerint jogegységi eljárásnak van helye:

Egységes joggyakorlat érdekében	Eltérő határozat igénye
a joggyakorlat továbbfejlesztése vagy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében elvi kérdésben • jogegységi határozat meghozatala, • korábbi jogegységi határozat megváltoztatása vagy • korábbi jogegységi határozat hatályon kívül helyezése szükséges.	a Kúria valamely ítélkező tanácsa jogkérdésben el kíván térni • a Kúria másik ítélkező tanácsának elvi bírósági határozatként közzétett határozatától vagy • közzétett elvi bírósági döntéstől Ennél az oknál a folyamatban lévő eljárást fel kell függeszteni.

ad b) A jogegységi eljárást kötelező lefolytatni, ha azt

- **a Kúria elnöke, kollégiumvezetője vagy helyetteseik, az ítélőtábla elnöke,**
- **a legfőbb ügyész, illetőleg**
- **a Kúria másik ítélkező tanácsának határozatától való eltérést a Kúria tanácselnöke**

indítványozza.

A jogegységi indítványban meg kell jelölni az elbírálendő elvi kérdést (jogkérdést) és az indítvány előterjesztőjének javaslatát. Az indítványhoz mellékelni kell az indítvánnyal érintett bírósági határozatok kiadmányát.

A jogegységi indítvány elbírálására jogosult:

- **általában a Kúria öt tagú tanácsa,**
- **több jogágot érintő, ún. közös jogegységi határozatnál a Kúria hét tagú tanácsa,**
- **a Kúria teljes kollégiuma, ha a jogegységi eljárás célja korábban meghozott jogegységi határozat megváltoztatása (hatályon kívül helyezése) vagy a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében szükséges elvi kérdés eldöntése.**

A jogegységi tanács elnöke a Kúria elnöke, elnökhelyettese vagy büntető kollégiumának vezetője vagy annak helyettese.

ad c) A jogegységi eljárást a tanács elnöke készíti elő. Ennek során egy vagy két előadó bírót jelöl ki, majd az indítványt megküldik a legfőbb ügyésznek (ha nem ő az indítványozó). A legfőbb ügyész az indítványra 15 napon belül nyilatkozik.

Ezután az ügyet ülésre tűzik ki, amely nem nyilvános, azon csak a jogegységi tanács tagja, az indítványozó, a legfőbb ügyész és eseti meghívottak vehetnek részt.

Az indítvány alapján a jogegységi tanács

- helytadás esetén jogegységi határozatot,
- egyébként a határozathozatalt mellőző végzést hoz.

A jogegységi eljárásban hozott döntés főszabályként az egyedi ügyre nem hat ki, de ha a jogegységi határozattal érintett jogerős bírósági határozatnak a terhelt büntetőjogi felelősségét megállapító rendelkezése törvénysértő, a jogegységi tanács a törvénysértő rendelkezést hatályon kívül helyezi, és a terheltet felmenti vagy az eljárást megszünteti. Ha a terhelt fogva van, a fogvatartást megszünteti.

6. AZ EGYSZERŰSÍTETT FELÜLVIZSGÁLAT

Egyszerűsített felülvizsgálati eljárás lefolytatásának van helye, ha a bíróság az alapügyben a törvény kötelező rendelkezése ellenére nem rendelkezett (nem a törvénynek megfelelően rendelkezett) egyes kérdésekről (671. §):

- ***büntetésekkel összefüggő rendelkezések (például szabadságvesztés végrehajtási fokozatának megállapítása, feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezés);***
- ***intézkedésekkel összefüggő rendelkezések (próbára bocsátás megszüntetése, pártfogó felügyelet elrendelése);***
- ***egyéb főrendelkezések (például az elítélt visszaesői minősége);***
- ***mellékrendelkezések (például előzetes fogva tartás beszámítása, büntügyi költség).***

Az egyszerűsített felülvizsgálati eljárás során az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követő 1 hónapon belül a jogerős ügydöntő határozatot hozó bíróság, egyébként az alapügyben eljáró elsőfokú bíróság jár el hivatalból, vagy azok indítványára, akik általában perorvoslatokra jogosultak (672. §), de a magánvádló és a pótmagánvádló nem indítványozhat egyszerűsített felülvizsgálati eljárást (785. és 816. §). A terhelt (vagyonai vagy egyéb érdekelt) hátrányára egyszerűsített felülvizsgálati eljárás a jogerőre emelkedést követő 6 hónapon belül indulhat (terjeszthető elő indítvány), kivéve, ha

- ***a dolog birtoklása a közbiztonságot veszélyezteti (jogszabályba ütközik), illetve az adat hozzáférhetővé tétele (közzététele) bűncselekményt valósít meg, és ezért kell az elkobzásról illetve az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételéről rendelkezni,***
- ***az elkobzásról (vagyonelkobzásról) a lefoglalással vagy zár alá vétellel összefüggésben kell dönteni.***

A bíróság döntési formája háromféle lehet:

- ***általában az ügyiratok alapján dönt (ezt bírósági titkár is megteheti),***
- ***ha az ügyész, a terhelt vagy a védő meghallgatása szükséges, nyilvános ülést tart (bizonyos esetekben kötelező a terheltet meghallgatni, például feltételes szabadság vagy próbaidő módosítása/megszüntetése),***
- ***tárgyalást akkor tart, ha más bizonyítást vesz fel (de előkészítő ülés nincs).***

Ha az indítványozó a nyilvános ülésen vagy a tárgyaláson nem jelent meg, úgy kell tekinteni, hogy az indítványát visszavonta.

A bíróság az egyszerűsített felülvizsgálati eljárás alapján végzésében

- ***a törvénynek megfelelő határozatot hoz (szükség esetén az alapügyben meghozott határozat törvénysértő rendelkezésének hatályon kívül helyezése mellett),***
- ***az indítványt elutasítja, ha az alaptalan vagy alaki okból hibás (elkésett, törvényben kizárt, nem jogosulttól származó),***
- ***az eljárást megszünteti, ha a hivatalból megindított eljárásban állapítja meg, hogy az eljárás megindításának a feltételei nem állnak fenn (674. §).***

A bíróság határozata ellen az fellebbezhet, aki az eljárás megindítása érdekében indítványtételre jogosult, vagy akinek a különleges eljárásban hozott határozat a jogait vagy kötelezettségeit érintette (az őt érintő körben). Egyszerűsített felülvizsgálati eljárásban harmadfokú bírósági eljárásnak nincs helye.

7. AZ IGAZOLÁSI KÉRELEM

Ha a terhelt, a védő, a sértett, a vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt határidőt vagy határnapot önhibáján kívül mulasztott, igazolásnak van helye (139. §).

Az igazolási kérelmet az elmulasztott határidő utolsó napjától (az elmulasztott határnaptól) számított 8 napon (legkésőbb az akadály megszűnésétől számított 3 hónapon) belül lehet előterjeszteni. Az igazolási kérelemben elő kell adni

- ***a mulasztás okát,***
- ***azokat a körülményeket, amelyek a mulasztás vétlenségét valószínűsítik,***
- ***határidő elmulasztása esetén az igazolási kérelem előterjesztésével együtt az elmulasztott cselekményt is pótolni kell.***

Igazolásnak nincs helye:

- ***a kézbesítési kifogás előterjesztésére nyitva álló 3 hónapos objektív határidő elmulasztása miatt;***
- ***a magánindítvány előterjesztésére nyitva álló határidő elmulasztása miatt (kivéve, ha a bűncselekmény közvérdra üldözendő);***
- ***a szabályszerű idézés ellenére meg nem jelenő vádlott (védő) távollétében kihirdetett ítélet esetén a tárgyalás elmulasztása miatt;***
- ***ha a sértett nem terjeszti elő az első olyan tárgyaláson a polgári jogi igényt, ahol jelen volt (lehetett);***
- ***a polgári jogi igény egyéb törvényes úton való érvényesítésére nyitva álló 1 hónapos határidő elmulasztása miatt;***
- ***a fellebbezési 3 napos határidő elmulasztása miatt;***
- ***a fellebbezési nyilvános ülés vagy tárgyalás kitűzésének indítványozására nyitva álló határidő elmulasztása miatt;***
- ***a másodfokú tárgyalás elmulasztása miatt;***

- **a harmadfokú nyilvános ülés kitűzésének indítványozására nyitva álló határidő elmulasztása miatt.**

Az igazolási kérelemről a határidőt (határnapot) megállapító (jogorvoslati határidő elmulasztása esetén a jogorvoslat elbírálására hatáskörrel rendelkező) hatóság méltányosan határoz.

Az elkésett, törvényben kizárt, nem jogosulttól származó, illetve a korábbival azonos tartalmú, alaptalan igazolási kérelmet a hatóság érdemi indokolás nélkül elutasítja (ugyanígy tesz határidő elmulasztása esetén, ha az igazolást kérő az elmulasztott cselekményt a kérelem előterjesztésével együtt nem pótolta, holott az lehetséges volt).

Az igazolási kérelemnek az eljárás folytatására, vagy a határozat teljesítésére illetve végrehajtására nincs halasztó hatálya, de a hatóság az eljárást (a határozat teljesítését vagy végrehajtását) felfüggesztheti.

Az igazolási kérelemnek helyt adó határozat ellen nincs helye jogorvoslatnak.

Ha az igazolási kérelemnek helyt adnak:

- **az igazolást kérő által pótol cselekményt olyannak kell tekinteni, mintha azt az elmulasztott határidőn belül teljesítette volna,**
- **az elmulasztott határnapon végzett eljárási cselekményt a szükséges körben meg kell ismételni.**

IRODALOMJEGYZÉK

- Altmann, Susanne: *Die Teilanfechtung von Urteilen im Strafprozess*. In *Juristische Schulung*, Vol. 48., No. 9. (2008), 790-793.
- Beulke, Werner: *Strafprozessrecht*. C. F. Müller, Heidelberg – München – Landsberg – Frechen – Hamburg, 2010.
- Cséka Ervin: *A büntető jogorvoslatok alaptanai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.
- Grünwald, Gerald: *Die Teilrechtskraft im Strafverfahren*. Göttingen, 1964.
- Hamm, Rainer: *Pyrrhussiege und Danaergeschenke im Strafprozessualen Rechtsmittelsystem. Zu Problemen mit den §§ 331 Abs. 2, 358 Abs. 2 Satz 2*

- und 357 StPO. In: Ebert, Udo – Hanack, Ernst-Walter (Hrsg.): *Festschrift für Ernst-Walter Hanack zum 70. Geburtstag am 30. August 1999*. Berlin, 1999.
- Herke Csongor: *Büntető eljárásjog. Jogi szakvizsga segédkönyvek*. Ötödik, átdolgozott kiadás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012.
 - Herke Csongor: *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban*. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara, Pécs, 2010.
 - Krack, Ralf: *Die Rehabilitierung des Beschuldigten im Strafverfahren*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.
 - Kretschmer, Joachim: *Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung*. Berlin – New York, 1999.
 - Kuckein, Jürgen: *Zur Beschwer des Angeklagten bei einem Freispruch wegen Schuldunfähigkeit*. In: *Gedächtnisschrift für Rolf Keller*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2003.
 - Tremmel Flórián: *Magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001.

Dr. Bartkó Róbert⁷

Büntetőeljárás jogi eszközök az irreguláris migráció elleni harcban

BEVEZETÉS

A nemzetközi, főként az Európai Uniót érő migrációs nyomás az elmúlt két évtizedben intenzívebbé vált, melynek keretei között Európa államai egyre nagyobb számban kényszerültek a fejlődő világ országaiból irreguláris úton érkező migránsokat fogadni.⁸ Addig, amíg 2009 és 2010 között évente nagyságrendileg 100.000 volt a tagállami határokon tetten ért illegális bevándorlók száma,⁹ ez a szám 2014-re 276.113 főre emelkedett összeurópai szinten, ami több, mint 138%-os emelkedést jelent a korábbi években mért adatokhoz képest.¹⁰ A helyzet alapvetően nem változott az elmúlt időszakban sem, bár az egyes tagállami politikák, illetve a FRONTEX működésének is köszönhetően némi csökkenés azért a 2017-es adatok tekintetében már látszódik a 2015-2016-os számokhoz képest. Az illegálisan az Európai Unió területére belépők száma azonban ettől függetlenül rendkívül magas, mely komoly feladat elé állítja nemcsak az uniós, hanem a tagállami hatóságokat is. A statisztikai adatokból az látszódik, hogy 2016-hoz képest, amikor 511.046 fő tekintetében regisztrált a FRONTEX illegális határátlépést az Unió területére, ez a szám 2017-re 204.718 főre csökkent.¹¹ Az illegális belépések száma a nyugat balkáni, illetve a kelet-, közép-, illetve a nyugati mediterrán útvonalon volt a legnagyobb. Az alábbi táblázatban a FRONTEX által az egyes migrációs útvonalakra vetített közléselt adatokat foglaljuk össze, melyek jól mutatják, hogy ugyan a tendencia csökkenőben van, ugyanakkor még mindig nagyon magas az Unió területére irreguláris módon belépő nem tagállami állampolgárok száma.¹²

⁷ Dr. Bartkó Róbert PhD. LL.M. egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar, Bünygyi Tudományok Tanszék.

⁸ Triandafyllidou, A. – Maroukis, T.: *Migrants muggling: Irregular migration from Asia and Africa to Europe*. Springer, 2012, 1. o.

⁹ Morehouse, Christal – Blomfield Michael: *Irregular migration in Europe*. Migration Policy Institute, Washington DC, 2011, 8. o.

¹⁰ European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016.

¹¹ FRONTEX – Rysk Analysis for 2018, 18. o.

¹² Lásd: uo.

	Észak-Afrikai útvonal	Nyugat-Mediter-rán útvonal	Közép-Mediter-rán útvonal	Kelet-Mediter-rán útvonal	Albániából Görögországba történő visszaáramlás	Fekete-tengeri útvonal	Nyugat-Balkáni útvonal	Keleti útvonal
2016 /fő/	671	9990	181.376	182.277	5121	1	130.261	1349
2017 /fő/	421	23.143	118.962	42.305	6396	537	12.178	776

1. számú táblázat. Az észlelt illegális határátlépések száma a preferált migrációs útvonalak figyelembe vételével a FRONTEX adatai alapján

Tekintettel arra, hogy az illegális bevándorlás nemcsak uniós szintű határrendészeti kérdés, hanem az egyes tagállamok belső jogában is reakciókat vált ki – tudniillik az illegális belépést követően a migráció alanyai mind az ún. „komp-ország”, mind pedig a célország számára is komoly kihívást jelentenek, az illegális migráció kezelésére az egyes tagállamok saját belső jogukban is eltérő válaszokat adnak. Van ahol szabálysértésként tekintenek rá, máshol pedig közigazgatási jogi válaszokat adnak a problémára. Ugyanakkor a kriminalizálás nem elterjedt válasz az Európai Unióban. A nyugat-európai államokban jellemzően a jogellenes határátlépést, valamint a jogellenes belföldi tartózkodást nem is tekintik bűncselekménynek¹³. Bár mutatkoznak elmozdulások annak irányába, hogy az illegális migráció büntetendő magatartás legyen, az Európai Unió joga még nem minősíti bűncselekménynek a nevezett magatartást. A kriminalizálás inkább az illegális migrációra épülő egyéb cselekmények, így az emberkereskedelem, az embercsempészség, valamint az ezekhez kapcsolódó szervezett bűnözés elleni fellépés szintjén érhető tetten.¹⁴ A politikai párbeszéd során mégis gyakran minősítik az illegális bevándorlást olyan jelenségként, amely veszélyezteti az állami szuverenitást, valamint a közbiztonságot is, mely miatt az egyes államoknak

¹³ Guild, E. et. al.: *Irregular Migration, Trafficking and Smuggling of Human Beings: Policy Dilemmas in the EU*. CEPS Paperback, 22 February 2016. 24.

¹⁴ Mitsilegas, Valsamis: *The Criminalisation of Migration in Europe. Challenges for Human Rights and the Rule of Law*. Springer, 2015, 48. o.

joguk van határaikat megvédeni. E két szempont kiemelése azért indokolt, hiszen reagálni kell egyrészt magára a magatartásra, mellyel illegitim módon történik egy idegen állam területére történő belépés, másrészt az abból fakadóan előálló jogellenes tartózkodásból fakadó kihívásokra.¹⁵

Az illegális bevándorlással szembeni hatékonyabb, jogi szintű fellépés gondolata hazánkban is 2014-től kezdődően vált a politikai párbeszéd tárgyává, amikortól gyakorlatilag folyamatosan erősödött a hazánkat ért migrációs nyomás. Magyarország Kormánya ezért alapvető biztonságpolitikai célként fogalmazta meg az illegális bevándorlók „beáramlásának” megfékezését, az azt elérni hivatott jogi szabályozók megalkotását. A cél megvalósítása érdekében 2015. szeptember 04-én került elfogadásra a 2015 évi CXL. törvény, amely több területen, több jogszabályt érintően jelentős változásokat vezetett be már 2015. szeptember 15. napjától kezdődően. A jogszabály megalkotásának indoka több irányú volt. Egyrészt a Magyarország határait átlépő bevándorlókkal kapcsolatos határon belüli logisztikai és egyéb szociális természetű feladatok jelentős gazdasági megterhelést jelentettek az ország számára. Másrészt jogpolitikai célként fogalmazódott meg az állami szuverenitás védelme, melynek egyik, talán a legfontosabb eszköze a határozott határvédelmi politikai kidolgozása, az állam önvédelem funkciójának kiszélesítése, mely alapvetően védelmi eszközök telepítése, kiépítése révén lehetséges. Harmadrészt pedig természetesen az illegális migráció ún. „kísérőjelenségei”, így különösen az embercsempészás elleni határozottabb fellépés is indokát adta a fent említett jogszabály elfogadásának.

A köznyelvben „fizikai és jogi határzárként” elhíresült védelmi rendszer egyik fontos eleme a felmerült problémára történő büntetőjogi megoldások kidolgozása volt. Az illegális migráció megfékezése érdekében bevezetett büntetőjogi reformnak ugyanis két pillére volt, egyrészt a büntető anyagi jogi, másrészt pedig a büntető eljárási jogi. Előbbi lényegét részben új büntetőjogi tényállások¹⁶ megalkotása, és ezzel összefüggésben a Btk. Általános Részének – főként a büntetéskiszabással kapcsolatos rendelkezéseinek -, részben pedig a migrációhoz kapcsolódó már meglévő tényállások

¹⁵ Spena, Alessandro: *A Just Criminalization of Irregular Immigration: Is it possible?* In *Crim Law and Philos*, 2017/11., 354. o.

¹⁶ Ezen bűncselekmények az alábbiak voltak: határzár tiltott átlépése (Btk. 352/A.§), határzár megrongálása (Btk. 352/B.§), valamint a határzárral kapcsolatos építési munka akadályozása (Btk. 352/C.§). Nevezett módosítás az embercsempészás tényállását is módosította, mely azonban nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

szigorítása adta, utóbbi esetében pedig egy új külön eljárás került a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénybe (a továbbiakban: Be.) beemelésre, mely a határozással kapcsolatos bűncselekmények miatti büntetőeljárásokra vonatkozó speciális szabályokat foglalta össze. A külön eljárás megalkotásának elsődleges indoka természetesen az volt, hogy gyors, és költséghatékony büntetőeljárások biztosítsák az anyagi jog érvényre juttatását a határozással kapcsolatos bűncselekmények tekintetében. Fügyelemmel arra, hogy az új külön eljárás hatályba léptetésével egyidejűleg már folytak az új, 2018. július 1. napjával hatályba lépő Büntetőeljárási törvény kodifikációs munkálatai, a jogalkotó a kodifikáció során a külön eljárások rendszerében a fent említett eljárást meghagyta, az ahhoz tartozó speciális eljárási szabályokat pedig részben érintetlenül hagyta, részben pedig módosította. Jelen tanulmány célja a határozással kapcsolatos büntetőeljárási szabályok bemutatása, illetve kritikai szempontú elemzése mind – a tanulmány elkészítésének időpontjában hatályban lévő - Be., mind pedig a 2018. július 1. napjával hatályba lépő új Büntetőeljárási törvény, a 2017. évi XC. tv. (a továbbiakban: új Be.) rendelkezéseinek alapul vételével. A tanulmány célja tehát nemcsak az elfogadott normaszövegek bemutatása, hanem azok gyakorlatközpontú értékelése, szükség esetén *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazása.

1. A KÜLÖN ELJÁRÁS HATÁLYA

1.1. A tárgyi hatály. A Be. 542/D.§-a, valamint az új Be. 827.§ (1) bekezdése alapvetően azonos módon határozza meg a külön eljárás tárgyi hatálya alá tartozó bűncselekményeket. Abban tehát nincs különösebb újítás az új Be-ben, hogy változatlanul a Btk. 352/A.§-a szerinti határozat tiltott átlépése, a Btk. 352/B.§ szerinti határozat megrogálása, valamint a Btk. 352/C.§-a szerinti határozattal kapcsolatos építési munka akadályozása bűncselekményei miatt van lehetőség a külön eljárás szabályainak alkalmazására. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény illegális bevándorlással összefüggő módosítását követően sok büntetőeljárás került lefolytatásra határozattal kapcsolatos bűncselekmény miatt. Az alábbi táblázat¹⁷ jól mutatja, hogy 2015. szeptember 15. napjától kezdődően a hatóságoknak hány alkalommal kellett a speciális külön eljárási szabályokat alkalmazniuk, amely bár országos szinten nem tekinthető kiemelten magasnak, ugyanakkor, ha azt vesszük alapul, hogy erősen le-

¹⁷Forrás: <http://www.police.hu/hu/a-rendorsegrol/statistikak/bunugyi-statistikak> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

határolt ezen eljárások területi eloszlása – illetve az eme bűncselekmények elbírálására kizárólagos illetékességgel bíró bíróságok száma is csekélynek mondható -, a számok mindenképpen legitimálják a tanulmányt.

	2015	2016	2017/2018
határzár tiltott átlépése	914	2843	21/0
határzár meg-rongálása	22	1543	518/51

2. számú táblázat. A határzárral kapcsolatos bűncselekmények miatti külön eljárások száma 2015. szeptember 15-e és 2018. április 8-a között

A regisztrált bűncselekmények száma jól mutatja, hogy a tanulmány tárgyát képező külön eljárási szabályok viszonylag nagy számban kerültek a hatóságok által eddig is már alkalmazásra. A 2016-os év kiugró adatai a nyugat-balkáni migrációs útvonal szlovén-horvát, majd horvát-szerb lezárására vezethetők vissza¹⁸ azzal, hogy a számadatok 2017-es csökkenése egyértelműen az ún. balkáni migrációs útvonal teljes lezárásának, illetve az új, Nyugat-Európát más irányból megközelítő útvonalak kialakulásának köszönhető.

Ténykérdés azonban, hogy e bűncselekmények mellett, azokkal összefüggésben egyéb büntetendő cselekmények is megvalósíthatók. Ugyan a három említett bűncselekmény közül kettő szubszidiárius tényállás, ami azonban csak az alaki halmazat lehetőségét zárja ki, a határzár megrongálása tényállása kapcsán pedig csak az alapeset tekintetében. Az említett további, akár alaki, akár anyagi halmazatot képező bűncselekmények tekintetében pedig a Be. alapján nem lehetne a külön eljárás szabályait alkalmazni.¹⁹ Ezáltal a büntetőeljárások, és az azzal kapcsolatos idő-, és költségtervezők is megtöbbszöröződhetnek.²⁰ Az új Be. az említett problémára reagálva a 827.§ (2) bekezdésében utal arra, hogy amennyiben a terhelt más bűncselekményt is

¹⁸Hautzinger Zoltán: *Idegen a büntetőjogban*. AndAnn Kft., Pécs, 2016, 113. o.

¹⁹ A Be. 542/G.§-a jelenleg ugyanis az egyéb bűncselekmény miatti eljárás lehetőségét nem teremti meg. A rendelkezésből ugyanis egyértelműen következik, hogy az kisegítő szabályt nem a bűncselekmény eltérő jellegére, hanem a terhelt számára figyelemmel határoz meg.

²⁰ Bartók Róbert: *Az illegális migráció elleni fellépés eljárásjogi eszközei az új büntetőeljárás törvény tervezetében*. In *Ügyészek lapja*, 2016/6. szám, 19. o.

elkövetett és azt egy eljárásban bírálják el, akkor a külön eljárás szabályai alkalmazandók. A jogalkotó ezzel az új Be.-ben megteremti azonos terhelt vonatkozásában a külön eljárás szabályainak alkalmazását olyan bűncselekmény miatt is, amely ugyan nem minősül határozással kapcsolatos bűncselekménynek, azonban az együttes elbírálás lehetséges. Érdekes jogtechnikai megoldás azonban, hogy arra az esetre a jogalkotó nem reagál, amikor nem azonos, hanem olyan eltérő terheltek vonatkozásában állapítható meg az egymástól különböző bűncselekmény elkövetése, akiknek a cselekvősége egyébként ugyanazon határozással kapcsolatos bűncselekmény elkövetésével összefüggésben összekapcsolódik. Azaz nem kizárt olyan eset sem, hogy a társtettesként követnek el többen egy határozással kapcsolatos bűncselekményt, ugyanakkor valamelyik társtettes más bűncselekményt (például egy hivatalos személy elleni erőszakot) is megvalósít. Erre az esetre a katonai büntetőeljárásból már ismert ún. személyi összefüggés elvét lehet segítségül hívni, mely megteremti a lehetőségét az egységes eljárás alkalmazásának valamennyi elkövető valamennyi érintett bűncselekményére. Emiatt indokolt lenne a külön eljárás szabályrendszerét már az új Be.-ben is kiegészíteni, mely kiegészítő rendelkezés a fentiekkel összefüggésben a hatályt érintően tartalmazna pontosító szabályozást. Az új Be. 827.§-át ezért szükséges lenne egy új (3) bekezdéssel kiegészíteni, melyben rögzítendő lenne, hogy több terhelt esetében is a külön eljárás szabályait megfelelően alkalmazni kell, ha a terheltek valamelyikének cselekménye az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény és az ügyek egymástól való elkülönítése nem szükséges.

1.2. A személyi hatály. Figyelemmel arra, hogy a külön eljárás tárgyi hatálya pontosan meghatározott, egyértelmű a következtetés, hogy a személyi hatály a határozással kapcsolatos bűncselekmények elkövetőire terjed ki. Az 1.1. pont alatt jelzett *de lege ferenda* javaslattal összefüggésben azonban jelezzük, hogy a személyi összefüggés elvének jogszabályban való megjelenítése értelemszerűen a személyi hatály bővülését vonná maga után. Megvizsgálva az egyes határozással kapcsolatos bűncselekményeket, azokról megállapítható, hogy *delictum commune*-nek minősülnek. Azaz elkövetőjük akár tettesként, akár részesként bárki lehet, nemcsak a jelenlegi illegális bevándorlási hullám „résztvevője”. Azonban, ha átfogóan tekintünk a speciális eljárási szabályokra, azokból éppen az olvasható ki, hogy a jogalkotó kifejezetten az illegális

migráció megfékezése érdekében, és különösképpen az irreguláris migráció alanya-ira vonatkoztatva fogalmazta meg azokat²¹. Az anomália forrása pedig éppen ez. Erre is tekintettel *de lege ferenda* javaslatainkat, melyek segítségével a jelzett anomália feloldható az egyes további rendelkezések elemzése kapcsán fogjuk megtenni.

2. AZ ELJÁRÁSI ALAPELVEK ÉRVÉNYESÜLÉSE A KÜLÖN ELJÁRÁSBAN

2.2. A legalitás elve.²² A jelenleg is hatályos Be. törvényi indokolása szerint a hivatalból való eljárás elve a korszerű büntetőeljárás egyik fontos követelménye, melyben kifejezésre jut az állam azon kötelezettsége, hogy védelmezze állampolgárait, a közrendet és a közbiztonságot, valamint saját intézményrendszerét, létezését.²³ E lényeges eljárásjogi alapelv szerves része a legalitás elve, amely alapján bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén az államnak érvényesíteni kell büntető igényét, azaz, amennyiben a feltételek fennállnak a hatóságnak nemcsak megindítani, de lefolytatni is kötelességük az adott büntetőeljárást. A legalitás elve alól eddig is csak nagyon kevés, és jogpolitikai szempontból indokoltnak tekinthető kivételt ismert a jogszabály (például a magánindítvány intézménye). A jogalkotó azonban a határozással kapcsolatos bűncselekmények miatt eljárás szabályok között újat is teremtett, tulajdonképpen eljárást megszüntető oknak nyilvánítva az ismeretlen helyre történő távozás esetkörét, amennyiben az elkövető magyarországi lakcímmel nem rendelkezik. A hatályos Be. módosítását tartalmazó 2015. évi CXL. törvényhez kapcsolt jogalkotói indokolás saját magyarázatot adott erre a rendelkezésre. Az indokolás szerint erre azért van szükség, hogy „az ismeretlen helyre távozó, adott esetben ismeretlen személyazonosságú terhelt esetén ne kerüljön sor felesleges eljárás cselekmények foganatosítására”. Ez az indokolás több szempontból is kifogásolható. Egyrészt éppen a legalitás elve alapján a büntetőügyben eljáró hatóságok intézkedései (például vádemelés, ügydöntő határozat meghozatala) nem tekinthető felesleges eljárás cselekményeknek, másrészt pedig a normaszöveg terheltről és nem ismeretlen személyazonosságú terheltről rendelkezik. Mint tudjuk a terhelt kifejezés egy gyűjtőfogalom, éppúgy jelenti a gyanúsítottat, a vádlottat, valamint az elítéltet is. Ha pedig megvizsgáljuk ezeket a

²¹ Bartkó Róbert: *Észrevételek a határozással kapcsolatos bűncselekmények szabályozásához*. In *Ügyészek Lapja*, 2016/2. szám, 7. o.

²² Az alapelvvel kapcsolatos részletesebb elemzést lásd: Bartkó Róbert: *Changing on the principle of legality in the Hungarian legal fight against the irregular migration*. In *International Journal of Current Advanced Research*, Vol. 6, Issue 8, (2017), 5352-5354. o.

²³ Bartkó Róbert – Kovács Gábor (szerk.): *Büntetőeljárás jog I.* UNIVERSITAS Győr Nonprofit Kft., Győr, 2015, 77. o.

perbeli pozíciókat – a terheli személyazonosság megállapítására irányuló körözés esetét kivéve -, nehezen értelmezhető az „ismeretlen személyazonosság” fogalma. Főként a fejezet szerinti bűncselekmények vonatkozásában, ahol az esetek döntő többségében tettenérésre kerül sor.

Álláspontunk szerint az említett rendelkezés nincs összhangban a büntetőeljárás alapelveivel, ráadásul indokolatlanul tesz különbséget az elkövetett bűncselekmény tárgyára figyelemmel terhelt és terhelt között. Ugyanakkor a jogalkotó a fenti szabály alól az új Be. 832.§ (3) bekezdésében kivételeket is megállapít, melyek szintén önmagukban is vitathatók. Azt pedig már csak megemlíthjük, hogy az újragondolt megszüntető ok ebben a szabályozási formájában is erősen diszkriminál a terheltek között állampolgárságukra figyelemmel, hiszen az új Be. ismertetett rendelkezése a megszüntető okot immáron a Magyarországon lakcímmel nem rendelkező nem magyar állampolgár esetében rendeli alkalmazni. Minthogy a lakcím fogalmát a törvény a 10.§ (1) bekezdés 11. pontjában értelmező rendelkezés keretei között magyarázza meg, könnyen belátható, hogy a nevezett bűncselekményeket megvalósító elkövetők jelentős százaléka esetében alkalmazható lesz a megszüntető ok, ugyanakkor mindazok esetében, akiknek a belföldi személyi adat, - és lakcímnyilvántartásban nyilvántartott lakóhelye van (például magyar állampolgár), nem. A fentiek okán azt az álláspontot foglaljuk el, hogy a fent elemzett megszüntető ok szabályozása nem indokolt, szükséges lenne annak hatályon kívül helyezése.

*2.2. Az anyanyelv használatának joga*²⁴. Az anyanyelv használatának joga fundamentális elve a magyar büntetőeljárásnak, mely alapján az eljárás során mindenki eljárási jogállásától függetlenül saját anyanyelvét jogosult használni. Ennek pedig fontos eleme, hogy ha a törvény eltérően nem rendelkezik, csak azon kézbesítendő okiratok lefordításától tekinthetnek el a büntetőügyekben eljáró hatóságok, amelyek esetében az érintett e jogáról lemondott. Az anyanyelv használatának joga kiemelten védett jog az uniós jogrendszerben is. Az Európai Tanács már az 1999. október 15-16-i tamperei értekezletét követően megfogalmazta azt az igényt, hogy az Unió tagállamai közötti igazságügyi együttműködés sarokköve kell, hogy legyen a büntető és polgári ügyek-

²⁴ Az ezzel kapcsolatos elemzést lásd: Bartkó Róbert: *Az anyanyelv használatához való jog erőzítője az illegális migráció elleni küzdelemben.* In *Eljárásjogi Szemle*, 2017/4. szám, 24-28. o.

ben hozott határozatok kölcsönös elismerésének elve. Ezzel összefüggésben a Tanács 2000. november 29-én intézkedési tervet fogadott el²⁵, amely a fenti elv büntetőügyekben való érvényesítésének céljából került megfogalmazásra. Minthogy az Unió álláspontja szerint a kölcsönös elismerés záloga, hogy a tagállamok megbízának egymás büntető igazságszolgáltatási rendszerében, a minimumkövetelmények rögzítése elengedhetetlenné vált. E követelmények rendszerében pedig az anyanyelv használatának joga kiemelten fontos alapjogként nyert értelmezést. E körben az uniós jogalkotási folyamat²⁶ összhangban állt az egyes nemzetközi jogból fakadó kötelezettségekkel²⁷ is. Bár az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában inkább a váddal kapcsolatos tájékoztatással, illetve a „haladéktalan tájékoztatás” értelmezésével kapcsolatosan találkozhatunk eseti döntésekkel, az uniós jogalkotási folyamat eredménye ennél a szintnél jóval mélyebben határozza meg az egyes tagállami hatóságok kötelezettségét²⁸.

Az ismertetett előkészítő folyamatok eredményeképpen született meg az Unió 2010/64/EU Irányelve (a továbbiakban: Irányelv), mely 2010. október 26. napján került kihirdetésre az Unió Hivatalos Lapjában²⁹. Az Irányelv rögzíti, hogy a tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jogot ésszerű határidőben, bizonyos minőségi követelményeknek megfelelően biztosítani kell az érintettek számára. Tulajdonképpen az Irányelv az anyanyelv használatának jogát három területen érinti: a minőségi tolmácsoláshoz való jog, a minőségi fordításhoz való jog, valamint az ehhez kapcsolódó strukturális kötelezettségek terén³⁰. Jelen tanulmányunk szempontjából az Irányelv 3. cikkében szabályozott lényeges iratok fordításához való jog érdemel kiemelést. A 3. cikk (1) bekezdése rögzíti, hogy a tagállamoknak biztosítaniuk kell a büntetőeljárás

²⁵2001/C12/02 Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters. HL C12, 2001.1.15., 10-19.

²⁶E folyamat szerves része természetesen a tisztességes eljáráshoz való jogot uniós szintű alapjogként definiáló Alapjogi Charta is, mely a 47. Cikkelyében foglalkozik az említett alapjoggal. A Charta az anyanyelv használatának jogát ehelyütt külön nem említi, ugyanakkor az szerves része figyelembe véve az irányadó jogértelmezést is, a tisztességes eljáráshoz való jognak. A rendelkezés tekintetében lásd bővebben az Európai Unió Alapjogi Chartáját (2012/C 326/02). Megjelent: HL C326/391 2012.10.26.

²⁷Igy például az anyanyelv használatának joga megjelenik az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. Cikkében is, ami e jogot a tisztességes eljárás tartalmi elemeként rögzíti. Illetve közvetve az 1976. évi 8. tvr-el kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikk (3) bekezdésében is a váddal kapcsolatos hatóságokat terhelő tájékoztatási kötelezettséggel kapcsolatosan. Megjegyezzük azonban, hogy az uniós irányelv szigorúbb szabályokat állít fel az írásbeli fordítási kötelezettséggel összefüggésben.

²⁸E körben lásd: Grád András: *Büntetőjogi és büntetőeljárás kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában*. In *Romániai Magyar Jogtudományi Közöny*, 4. évf., 3. szám (2006), 72-73. o.

²⁹HL L280, 2010.10.26. Az Irányelv átültetésére az egyes tagállamok 2013. október 27. napjáig kaptak határidőt.

³⁰Balázs Réka – Gyurkó Szilvia – Németh Barbara: *Büntetőeljárás alá vont fiatalok eljárás jogainak érvényesülése az Európai Unióban*. In *Ügyészek Lapja*, XXIV. évf. 3-4. szám (2017), 106-107. o.

hivatalos nyelvét nem értő terhelteknek, hogy ésszerű határidőben megkaphassák azoknak az iratoknak a fordítását, amelyek eljárási jogaik gyakorlása szempontjából lényegesek. Az Irányelv 3. cikk (2) bekezdése kiemeli, hogy ilyen „lényeges iratnak” minősül a szabadságelvonással kapcsolatos határozat, valamint a vád, illetve az ügyben született bármilyen ítélet. Így az Irányelv maga emel ki olyan releváns eljárási jogi dokumentumokat, melyek fordítása a tisztességes eljáráshoz való jog biztosítása szempontjából nem mellőzhető.³¹ A fentiekkel összefüggésben megállapítható, hogy az új Be. az anyanyelv használatának jogát szélesebb körben biztosítja mind annak személyi, mind pedig tárgyi hatályát érintően az Irányelvben meghatározottnál a hazai büntetőeljárásban, bár a gyakorlatban alkalmanként előfordulnak problémák.³² Személyi hatályát tekintve ugyanis „mindenkiről” és nem csak a terheltről beszél a jogszabály, illetve tárgyat nemcsak az ún. „lényeges iratok”, hanem a minden kézbesítendő hivatalos irat képezi. Garanciális szabályként – egyben az Irányelvvel összhangban – az új Be. 423.§ (2) bekezdésében³³, valamint a 455.§ (6) bekezdésében³⁴ elvi éllel rögzíti a terhelt vonatkozásában az írásbeli fordítási kötelezettséget a vádirat és az ügydöntő határozat rá vonatkozó része tekintetében. Ezt erősíti meg tulajdonképpen a Kúria 1/2013-as számú büntető elvi döntése is, amelyben a legfőbb bírói fórum akként foglalt állást, hogy a nem magyar anyanyelvű terheltnek írásban szükséges lefordítani a büntetőügy lényeges iratait, különösen a szabadságelvonásról szóló határozatot, a vádiratot és minden ügydöntő határozatot.³⁵ Azaz az általános előírások mentén a magyar jog és a kialakult gyakorlat az Irányelv 3. cikk (7) bekezdésében foglalt kivételt sem alkalmazza, a fordítással kapcsolatos hatósági kötelezettséget az írásbeliséghez kapcsolja.

A határozattal kapcsolatos bűncselekmények miatti eljárási szabályok megalkotása során azonban az új Be. szakítva a jelenleg hatályos Be. 542/K.§-ában foglalt azon

³¹E körben kivételt is csak annyiban teremt az Irányelv, amennyiben előírja, hogy a tényleges iratfordítástól csak akkor lehet eltérni, ha egyrészt biztosítható azok szóbeli fordítása is, és az nem sérti a tisztességes eljárást (Irányelv 3. cikk /7/ bekezdés).

³²Cape, E.: *Effective criminal defence in Europe. Executive Summary and Recommendations*. Antwerp – Oxford – Portland, 2010, 8. o.

³³Az új Be. 423.§ (2) bekezdése alapján, ha a vádlott a magyar nyelvet nem ismeri, a vádirat rá vonatkozó részét az általa az eljárásban korábban már használt nyelvre le kell fordítani, és azt így kell a bírósághoz benyújtani.

³⁴Az új Be. 455.§ (6) bekezdése tulajdonképpen a fenti szabályt ismétli meg immáron az ítélet és az ügydöntő végzések tekintetében.

³⁵Lásd 1/2013. Büntető elvi döntés II. pontja.

szabállyal, melynek értelmében sem a vádirat, sem pedig az ügydöntő határozat kötelező fordítására vonatkozó általános szabály a határozattal kapcsolatos bűncselekmény miatt folyamatban lévő eljárásban nem alkalmazható, immáron a 833.§-ban kizárólag a vádirat, valamint az ítélet fordításához való jogának lemondását szabályozza a terhelt tekintetében.

Az anyanyelv használatához való jog, valamint az Irányelv alapján biztosítandó fordításhoz való jog a tisztességes eljárás részei, így azok háttérbe szorítása pusztán az eljárás gyorsítása okán nem indokolható. Láttuk azonban, hogy az Irányelv 3. Cikkelyének (7) bekezdése ismer a főszabály alól – nevezetesen a lényeges iratok írásbeli fordításához való joga alól – kivételt, amennyiben nem zárja ki a szóbeli fordítás lehetőségét sem, ha ez nem sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot. Jelenleg e szabályba „kapaszkodva” a kötelező tolmács jelenléte mellett szóban történik meg a tárgyaláson a vád és az ügydöntő határozat fordítása a terheltnek felé.³⁶ Ugyanakkor a tisztességes eljárás olyan esetekben – amikor például nem bíróság elé állítás mellett folyik le az eljárás – nem tud érvényesülni, hiszen a terhelt a vád kézbesítése ellenére csak a tárgyaláson kerülhet abba a helyzetbe, hogy megismerje annak tartalmát, illetve a határozat végrehajtását is eredményesebben szolgálná annak írásbeli fordítása. Azaz a gyakorlatban az a jelenleg hatályos szabály, amely *expressis verbis* kizárja az írásbeli fordítás lehetőségét, eljárásjogi problémákat teremt, emellett pedig szembe megy az uniós és nemzetközi elvárásokkal. Vélhetően a magyar jogalkotó is felismerte ezt a problémát akkor, amikor az új Be. kodifikációs munkálatai zajlottak, hiszen a jelenlegi megközelítést már nem tartotta tartható álláspontnak akkor, amikor a nyelvhasználattal kapcsolatos rendelkezést megalkotta a határozattal kapcsolatos bűncselekmények miatti eljárási szabályok között.

Az új Be. 833.§-a foglalkozik a felvetett kérdéssel, és a következőképpen rendelkezik: „A terhelt a vádirat, illetve az ítélet lefordításáról lemondhat.” Látható tehát, hogy az új jogszabályi környezetben a jogalkotó már a terhelt kezébe helyezi annak a lehetőségét, hogy eldöntse, élni kíván-e a fordításhoz való jogával vagy sem. Ezzel a módosítással – a vizsgált szempontból legalább is – a jogszabály már inkább meg-

³⁶<http://birosag.hu/media/aktualis/gyakori-kerdesek-es-valaszok-rendkivuli-migracios-ugyekkel-kapcsolatban-0> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

feleltethető az Irányelv szellemiségének, különösen annak 3. cikk (8) bekezdésének³⁷. Ugyanakkor álláspontunk szerint az új Be. fent említett szabálya nem következetes, nem koherens, hiszen különbséget tesz a fordításhoz való jog szempontjából a külön eljárás szintjén az ügydöntő határozatok között azok típusa alapján. A szabály ugyanis csak ítéletről beszél, az ügydöntő végzéseket azonban mellőzi. Így ügydöntő végzések, valamint egyéb kézbesítendő határozatok vonatkozásában értelemszerűen az általános szabályok az irányadók. A nyelvhasználattal kapcsolatos jog részleteit a jogalkotó az új Be.-ben immáron nem az alapelvek között, hanem az eljárási cselekményeket általánosságban szabályozó negyedik részben elemzi, ahol a 78.§ (8) bekezdésben teszi lehetővé a törvény eltérő rendelkezése hiányában a fordításról való lemondást a címzett számára. Azonban, mint ahogyan már a korábbiakban is utaltunk, az új Be. 455.§ (6) bekezdése alapján az ügydöntő végzés fordítása kötelező. Azaz amennyiben az új Be. a jelenleg ismert szabályokkal lép majd hatályba, akkor a határozattal kapcsolatos büncselekmények miatti eljárási szabályok kapcsán azt láthatjuk, hogy az ügydöntő végzések, valamint az egyéb terheltnek kötelezően kézbesítendő iratok fordítása kötelező lesz, míg az ítéletek esetében a terhelt e jogáról lemondhat. Teljesen indokolatlan a különbségtétel, melyet mindenképpen fel kell majd a jogalkotónak a szabály módosításával oldania. Az említett eljárásjogi probléma feloldása mind a jelenleg hatályos, mind pedig az új Be. vonatkozásában a nyelvhasználat jogával kapcsolatos speciális szabály újra gondolásával történhetne meg. Elsődlegesen megfontolásra lenne érdemes magának a kivételt teremtő szabálynak a hatályon kívül helyezése. Ezzel a jogalkotó egyértelművé tenné, hogy ezekben a külön eljárásokban is a nyelvhasználattal kapcsolatos általános szabályok lennének megfelelően irányadók, így a garanciális jelentőségű dokumentumok fordítása írásban a terheltnek számára kötelező lenne a jövőben. A másik lehetséges megoldás – amennyiben a jogalkotó a 2015-ben kialakított jogpolitikai álláspontját fenntartja – a szabály anomáliáktól mentes megfogalmazása lehetne, amely alapján a jogalkotó az ez évben hatályba lévő új kódexben egyértelműsítené, hogy a terhelt lemondhat a vád, valamint az ügydöntő határozatok tekintetében az írásban történő fordításhoz való jogáról. Álláspontunk szerint nem szerencsés a jelenlegihez hasonlóan csak fordításról beszélni, hiszen ez éppúgy a szóbeli és az írásbeli fordítás jogát is magában

³⁷Az Irányelv a hivatkozott rendelkezésben szabályozza a terhelt azon jogát, hogy a lényeges iratok írásbeli fordításának jogáról lemondhasson. Természetesen a lemondásnak önkéntesnek, és a vele járó eljárási következményekre történt pontos kioktatást követően megtettnek kell lennie, melyre a gyakorlatnak az új Be. hatályba lépését követően természetesen ügyelnie kell majd.

ötvözi, az pedig teljesen egyértelmű, hogy a tisztességes eljárás elvével ütközne, ha szóban sem kellene a terhelt számára ezeket a lényeges okiratokat lefordítani. A fentiek alapján az Irányelvvel is összhangban álló, és ellentmondásoktól mentes szabályozás az új kódexben a következő lehetne: *„A terhelt a vád, valamint az ítélet és az ügydöntő végzés írásban történő lefordításáról lemondhat”.*

2.3. A terhelt és a védő ügyirat-ismereti joga. Az új Be. a terhelt és a védő esetében a nyomozás érdekeinek figyelembe vétele mellett az ügyiratok fokozatos megismerésének lehetőségét szabályozza a nyomozás során. Annak egyes fázisait nem, inkább a teljes ügyismeret elérésének végső határidejét szabályozza. Az új. Be. 352.§ (1) bekezdése alapján ez a végső határidő a vádemelést megelőző 1 hónap. Azaz a vádemelést megelőzően legkésőbb egy hónappal korábban kell a terheltet és a védőt abba az eljárási helyzetbe hozni a hatóságok által, hogy megismerhessék az ügyiratokat. Tekintettel arra, hogy az ügyismeret a hatékony védelem záloga is egyben, ezen egy hónapos határidő kizárólag a terhelt és a védő előzetes hozzájárulása mellett rövidíthető, vagy mellőzhető. Ezt a garanciális szabályt a jogalkotó a határozás bűncselekmények miatti eljárási szabályok között a 828.§ (5) bekezdésében tulajdonképpen megszünteti, amennyiben a határidő rövidítését illetve mellőzését akkor is lehetővé teszi a hatóságok számára, ha ahhoz a védő, vagy a terhelt előzetesen nem járult hozzá. A határidő rövidíthetőségének indoka tulajdonképpen abban keresendő, hogy a hatóságok jellemzően bíróság elé állítás keretei között járnak el a határozás bűncselekményt megvalósító elkövetőkkel szemben, ahol az új törvény az első kihallgatás időpontjától, vagy a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 napos bíróság elé állítási határidőt állapít meg a hatóságok számára. Megjegyezzük azonban, hogy határozással kapcsolatos bűncselekmény miatti bíróság elé állítás során a határidő be nem tartása esetére külön speciális szabály nincs, így az általános szabályok – ehelyütt pontosabban az általános, bíróság elé állítási szabályok – alkalmazandók. Így, amennyiben beismerő vallomás az alapja a bíróság elé állításnak, határozás bűncselekmény miatt is csak akkor kell visszaküldeni az iratot az ügyészségnek, ha az új Be. 728.§ (4) bekezdés b) pontja szerinti egy hónapos határidő a bíróság elé állításig lejárt. Ezért indokolt lenne, ha a határidő rövidítésének lehetőségére vonatkozó speciális norma kiegészülne azzal, hogy ez a rendelkezés csak tettenérés esetén alkalmazható, tudniillik fogalmilag csak itt képzelhető el az iratismertetésre biztosított egy hónap lerövidítésének igénye. Ugyanakkor az ügyirat-ismereti jog határidő mellőzése

melletti kiüresítésének nincs törvényi, illetve alkotmányos indoka. Ezzel ugyanis a jogalkotó olyan helyzetet teremt, hogy a védelemnek, illetve a terheltnek indítványait, észrevételeit szükségképpen már csak a bíróság előtt lesz lehetősége kifejteni. Ezzel pedig túlzottan is behatárolja a jogalkotó a védelem mozgásterét, mely nem indokolható. Álláspontunk szerint ezért a határidő mellőzésére vonatkozó törvényi rendelkezés hatályon kívül helyezése indokolt az új eljárásjogi kódexben.

2.4. A hatékony védelemhez való jog. Az új Be. az általános rendelkezései között megfogalmazott védelemhez való jogot, mint a büntetőeljárás egyik működési alapelveként új jelentéstartalommal bővítve szabályozza. Az új Be. ugyanis immáron a védelem hatékonyságára helyezi a hangsúlyt. A hatékonyság követelménye nem új keletű jelenség a magyar jogban, hiszen már az Alkotmánybíróság 25/1991. (V.18.) sz., valamint a 6/1998. (III.11.) sz. határozatában is fontos szerepet kapott az elv hangsúlyozása, amennyiben a védelemhez való jog hatékony érvényesülését a büntetőeljárás alkotmányosságának elengedhetetlen feltételeként jelölte ki. „Az Alkotmánybíróság munkásságából látszik, hogy soha nem elégedett meg azzal, hogy a védelemhez való jog formálisan biztosítva legyen, hanem egyrészt annak hatékony érvényesülését követelte meg, másrészt kifejezetten kiterjesztette ezt a jogot a terhelt és a védő megfelelő felkészülésére, jogaik gyakorlására”.³⁸ A védelem hatékonysága pedig elemi előfeltétele annak is, hogy a védő élve eljárási jogaival érdemi segítséget tudjon nyújtani a hatóságoknak az igazság hibamentes kiderítésében.³⁹ A határozattal kapcsolatos bűncselekmények miatti külön eljárási szabályok között a jogalkotó az új Be. 829.§-ában elvi éllel ugyanakkor csak annyit rögzít, hogy a büntetőeljárásban védő részvétele kötelező. Ezzel kapcsolatosan azonban többlet szabályt nem állít fel, így az általános rendelkezések az irányadók ebben az esetben. Tekintettel arra, hogy a jogalkotó – mint ahogyan arra a fentiekben már utaltunk – az egyes külön eljárási szabályok megalkotása során ebben a fejezetben azzal számolt, hogy a határozás bűncselekmények miatti büntetőeljárásokban jellemzően az irreguláris migráció résztvevői vesznek részt, a védelem jogával kapcsolatos fenti szabály tulajdonképpen látványosan. Ténykérdés ugyanis, hogy e nevezett személyek a magyar nyelvet nem beszélik, tehát – ha éppen nem is szabályozná a kérdést a jogalkotó a külön eljárási

³⁸ Bencze Krisztina – Bartkó Róbert: *A hatékony védelemhez való jog az új Büntetőeljárás törvény tervezete tükrében.* In *Jog – Állam – Politika*, 2017/2. szám, 32-33. o.

³⁹ Hack Péter: *A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései.* In *Magyar Jog*, 2011/2. szám, 88. o.

szabályok között – a védelemmel kapcsolatos általános rendelkezések alapján – tudniillik az új Be. 44.§ d) pontja alapján egyébként is kötelező lenne a védő közreműködése az eljárásban. Éppen ezért a védelem hatékonysága – különösen a jelen tanulmánnyal érintett eljárási törvényi fejezetben – akkor tudna kifejezésre kerülni, ha a fiatalkorúakkal kapcsolatos eljárási szabályokhoz hasonlóan a konkrét védői jelenléti kötelezettséggel érintett eljárási cselekmények is meghatározásra kerülnének már a határozás büncselekmények miatti nyomozásokkal összefüggésben is. Vannak ugyanis garanciális, a bizonyítást, illetve a terhelt alapvető jogait érintő, befolyásoló eljárási cselekmények, ahol a védelem hatékonysága kizárólag a védő jelenléte révén tudna megvalósulni. Ezért – összhangban a fentiekben említett másik külön eljárással – javaslatunk az, hogy a nyomozás során minimálisan is három eljárási cselekménnyel összefüggésben ne pusztán csak a védői részvétel, hanem a védői jelenlét legyen a törvényben szabályozva. E három eljárási cselekmény a következő: gyanúsított kihallgatása, szembesítés, valamint a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés tárgyában tartott ülés. A kötelező jelenletre vonatkozó szabályokkal tehát álláspontunk szerint az új Be. 829.§-a a közeljövőben mindenképpen kiegészítendő.

3. A KÜLÖN ELJÁRÁSBAN ÉRINTETT ALANYOK

3.1. Az eljáró bíróság. Tekintettel arra, hogy a határozással kapcsolatos büncselekmények mindegyike az államhatár védelmét biztosító létesítménnyel összefüggésben követhetők el, a jelenleg hatályos Be. a bíróságok illetékességi szabályai között kizárólagos illetékességgel ruházza fel az említett létesítménnyel érintett megyék tekintetében a kijelölt bíróságokat. A Be. 17.§ (6a) bekezdése alapján a Barcsi Járásbíróság illetékességi területéhez tartozó települések és egész Baranya megye területén a Pécsi Járásbíróság – hatáskörtől függően a Pécsi Törvényszék, Zala és Somogy megye területét érintően – a Barcsi Járásbíróság illetékességi területéhez tartozó települések kivételével – pedig a Zalaegerszegi Járásbíróság, illetve hatáskörtől függően a Zalaegerszegi Törvényszék jogosult eljárni. Az egyéb ilyen védelmi létesítménnyel érintett területek vonatkozásában a kizárólagosan illetékes bíróság a Be. 17.§ (6) bekezdése alapján a Szegedi Járásbíróság, illetve Szegedi Törvényszék. A (6a) bekezdést a 2015. évi CXLVI. tv. 2.§ (2) bekezdése iktatta be a Be-be, értelemszerűen a fizikai határzár bővítésére tekintettel.

Az új Be. részben kissé átalakítja ezeket az illetékességi szabályokat, részben pedig szabályozási helyükön is módosít, amennyiben azok már nem a statikus rendelkezések között, hanem kifejezetten a külön eljárási szabályok alatt kerülnek elhelyezésre. Az új Be. 828.§ (2) és (4) bekezdései határozzák meg alapvetően a kizárólagos illetékesség tartalmát a határárral kapcsolatos bűncselekmények miatti eljárások tekintetében. A jogalkotó egyszerűsítve a szabályokat a törvényszék székhelyén lévő járásbírószágot, Budapest illetve Pest megye tekintetében pedig a Pesti Központi Kerületi Bíróságot ruházza fel illetékességgel. Az általánosabb megfogalmazás indoka, hogy immáron nemcsak az elkövetés helye alapozhat meg illetékességet e bűncselekmények kapcsán sem, hanem, amennyiben a vádemelés ott történik, a terhelt lakcíme, vagy tényleges tartózkodási helye⁴⁰.

3.2. *A védő.* Mind a jelenleg hatályos Be. (a Be. 542/L.§-a alatt), mind pedig az új Be. (az új Be. 829.§-ában) elvi éllel rögzíti a védő részvételének kötelező voltát a büntetőeljárásban. A védő jelenlétével kapcsolatos elvárásokat már az előző szerkezeti egységben említettük, ehelyütt ismételtelen csak arra fókuszálunk, hogy az ott elvárt szabályok új Be. rendelkezései közé történő beemeléseinek elsősorban a határárral kapcsolatos bűncselekmények nyomozási szabályaival kapcsolatosan lenne indoka, tekintettel arra, hogy a szabály tartalma alapján a bírósági eljárásban a tárgyaláson a kötelező részvétel egyben kötelező jelenlétet is jelent az új Be. 434.§-a alapján.

4. A SPECIÁLIS SZABÁLYOK VISZONYA AZ EGYÉB KÜLÖN ELJÁRÁSOKKAL

4.1. *A fiatalkorúak elleni eljárás szabályai.* Az új Be. több ponton is előremutató módosításokat vezet be a jelenleg hatályos Be. 542/M.§-ában foglalt szabályok tekintetében. Minthogy az új Be. említett 827.§ (2) bekezdése a speciális rendelkezések alkalmazási köre alá helyezi a határárral kapcsolatos bűncselekmény mellett a terhelt által elkövetett egyéb bűncselekményt is azok egy eljárásban történő elbírálásának esetére, így teljességgel szükségtelen lett volna meghagyni a jelenlegi azon szabályt, mely szerint a határozás bűncselekmények miatti speciális szabályokat fiatalkorú

⁴⁰ Eme illetékességi okok nevesítésével egyértelműsíti a jogszabály, hogy elkövető nemcsak az irreguláris migráció „alánya” lehet. A tényleges tartózkodási hely fogalma pedig az új Be. 10.§ (1) bekezdés 15. pontja értelmében már tágra értelmezendő, így abba a terhelt fogva tartási helye, illetve nem magyar állampolgár esetén annak szálláshelye is bele értendő.

esetében csak akkor lehet alkalmazni, ha kizárólag ilyen bűncselekmény elkövetése miatt van ellene folyamatban büntetőeljárás. Szintén nem kifogásolható a fiatalok eljárásai szabályaitól eltérő, a környezettanulmány beszerzésével kapcsolatos rendelkezések megtartása. A jelenleg hatályos Be. 542/L. § (3) bekezdése a 2017. évi XXIX. tv. 11. § (3) bekezdése, mint módosító rendelkezés hatályba lépésével a fiatalok életkorára vonatkozó kötelező bizonyítási módot a határozattal kapcsolatos bűncselekmények miatti eljárásokban feloldotta, amennyiben lehetővé tette a hatóságok számára az egyéb módon történő bizonyítás lehetőségét is. Tekintettel arra, hogy ezzel a módosítással a jogalkotó immáron a fiatalok életkorának bizonyítását a szabad bizonyítás talajára helyezte, az új Be. megalkotása során már nem látta indokoltnak e szabály megismétlését, hozzáteesszük helyesen. Mint ahogyan a gyakorlat is igazolta, az elkövetők jelentős százaléka vagy nem rendelkezik egyáltalán személyi adatokat hitelesen igazoló közokiratokkal, illetve azok vagy hamisak, vagy egy olyan állam adta ki azokat, aminek az instabil közigazgatási rendszere sem teszi lehetővé ezen okmányok visszaellenőrzését.⁴¹

4.2. A bíróság elé állítás. A jelenleg hatályos Be. 542/N. §-ában foglalt szabályokhoz képest előremutató rendelkezés az új Be.-ben, hogy a határozattal kapcsolatos bűncselekmények miatti eljárásokban – függetlenül attól, hogy tettenérésre, vagy a bűnösség beismerésére került-e sor – egységesen a cselekmény elkövetésétől, vagy a gyanúsított kihallgatásától számított 15 napon belül lesz majd lehetőség a „gyorsított eljárás” szabályainak alkalmazására. A bíróság iratok visszaküldésére vonatkozó jogköre is csak egy esettel – a büntetési tételkeretet meghaladó alakzatú bűncselekmény esetén – bővült ki⁴². A bíróság elé állítással kapcsolatos – a határozás bűncselekmények miatti eljárásokra specializált – rendelkezésekkel összefüggésben a magunk részéről a bíróság elé állítási határidő be nem tartására vonatkozó jogkövetkezmény hiányát tartjuk aggályosnak. Az új Be. speciális szabályainak felépítéséből ugyanis az következik, hogy ha az ügyészség 15 napon túl állítja bíróság elé a terheltet akár a bűncselekmény elkövetéséhez, akár a gyanúsítottként történt kihallgatás időpontjához képest, annak semmilyen érdemi jogkövetkezménye sincs az új Be. szerint. Ilyen

⁴¹ Tóthné Demus Mária: *Új kihívások a hazánkat érintő illegális migráció kezelésében*. In *Ügyészek Lapja*, 2005/3. szám, 53-58. o.

⁴² Megjegyezzük, hogy ez a módosítás nem igazán tekinthető érdeminek, figyelemmel arra, hogy a határozattal kapcsolatos bűncselekmények közül kizárólag a határozat megrovására leg súlyosabb, büntetési alakzata fenyegetett 10 évet meghaladó szabadságvesztéssel. Emellett pedig a gyakorlat azt is mutatja, hogy az egyéb esetlegesen megvalósított bűncselekmények büntetési tétele sem éri el ezt a határértéket.

keretek között pedig a határidő támasztása súlytalannak mondható. Az említett anomália feloldása tehát álláspontunk szerint feltétlenül szükséges, akár olyan formában, hogy a határidő be nem tartásának esetére is biztosítani a bíróságnak az iratok visszaküldésének lehetőségét.

Az új Be. szerkezeti és jogpolitikai reformjából adódóan immáron a lemondás a tárgyalásról szabályait, mint speciális szabályokat nem említi a határozással kapcsolatos büntetőeljárásra vonatkozó rendelkezések között, ugyanakkor a tárgyalás mellőzésének jogutódjaként tekinthető büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárást igen, kiszélesítve annak alkalmazhatósági körét. A módosítás az eljárás gyorsításának fenntartása érdekében indokolt, hiszen a határozással kapcsolatos bűncselekményt elkövető személyekkel szemben gyakori a büntetőeljárás eredményessége érdekében kényszerintézkedés alkalmazása, így indokolatlan ellene a speciális szabályokat csak azon az alapon kizárni, hogy a terhelt nincs szabadságon. Ezzel a módosítási iránnyal tehát a magunk részéről egyetértünk.

ZÁRSZÓ

Jelenleg nem tudni, hogy a migrációs útvonalak rövid-, és középtávon hogyan rendeződnek majd át, hazánk ismételten tranzit országgá válhat-e, vagy sem. Mint ahogyan azt sem tudni, hogy a jövő év Európai Parlamenti választásokat követően változik-e, s ha igen, milyen irányba az Európai Unió migrációs politikája. Ennek alapján kérdéses az is, hogy a jövőben milyen számban kell majd a magyar hatóságoknak eljárniuk határozással kapcsolatos bűncselekmény miatt. Ettől függetlenül azonban Magyarország egy demokratikus jogállam, ahol fontos – különösen egy olyan törvény esetében, mint a büntető eljárásjogi törvény -, hogy a jogalkotó egyértelmű, anomáliáktól mentes, hazánk nemzetközi kötelezettségvállalásait is figyelembe vevő normaszöveget alkosson, amely nemcsak a jogalkalmazók, de az eljárással érintett személyek számára is világos helyzetet tud teremteni. Bízunk ezért abban, hogy a tanulmányban jelzett ellentmondásokat a jogalkotó a közeljövőben felismeri, és megteszi a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a 2018. július 1. napjával hatályba lépő eljárásjogi törvény is immáron a helyes, az Uniós elvárásoknak, és hazai büntető eljárásjogi hagyományoknak is egyaránt megfelelő normaszöveget tartalmazza a tanulmány keretei között kritika alá vont eljárási rendelkezésekkel kapcsolatosan.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balázs Réka – Gyurkó Szilvia – Németh Barbara: *Büntetőeljárás alá vont fiatalok eljárási jogainak érvényesülése az Európai Unióban*. In *Ügyészek Lapja*, XXIV. évf., 3-4. szám (2017), 87-138. o.
- Bartkó Róbert: *Észrevételek a határozással kapcsolatos bűncselekmények szabályozásához*. In *Ügyészek Lapja*, XXIII. évf., 2. szám (2016), 5-15. o.
- Bartkó Róbert: *The principle of fair trial with special reference to the temporal scope of the Hungarian Act on Criminal Procedure*. In Cickanova, Danieala – Hapcova, Ivana – Micatek, Vladislav (eds.): *BRATISLAW LEGAL FORUM 2015. Collection of Papers from the International Academic Conference Bratislava Legal Forum 2015*. Bratislava, 2015.
- Bartkó Róbert: *Az illegális migráció elleni fellépés eljárásjogi eszközei az új büntetőeljárási törvény tervezetében*. In *Ügyészek lapja*, XXIII. évf., 6. szám (2016), 17-24. o.
- Bartkó Róbert – Kovács Gábor (szerk.): *Büntetőeljárás jog I*. UNIVERSITAS Győr Nonprofit Kft, Győr, 2015.
- Bartkó Róbert: *Changing on the principle of legality in the Hungarian legal fight against the irregular migration*. In *International Journal of Current Advanced Research*, Vol. 6, Issue 8. (2017), 5352-5354. o.
- Bartkó Róbert: *Az anyanyelv használatához való jog eróziója az illegális migráció elleni küzdelemben*. In *Eljárásjogi Szemle*, 2017/4. szám, 24-28. o.
- Bencze Krisztina – Bartkó Róbert: *A hatékony védelemhez való jog az új Büntetőeljárási törvény tervezete tükrében*. In *Jog – Állam – Politika*, 2017/2. szám, 25-38. o. o.
- Cape, E: *Effective criminal defence in Europe. Executive Summary and Recommendations*. Antwerp – Oxford – Portland, 2010
- European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016
- Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02), HL C326/391 2012.10.26.
- FRONTEX – Rysk Analysis for 2018.
- Grád András: *Büntetőjogi és büntetőeljárási kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában*. In *Romániai Magyar Jogtudományi Közlemény*, 4. évf., 3. szám (2006), 57-85. o.

- Guild, E. et. al.: *Irregular Migration, Trafficking and Smuggling of Human Beings: Policy Dilemmas in the EU*. CEPS Paperback, 22 February 2016.
- Hack Péter: *A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései*. In *Magyar Jog*, 2011/2. szám, 87-92. o.
- Hautzinger Zoltán: *Idegen a büntetőjogban*. AndAnn Kft., Pécs, 2016
- Mitsilegas, Valsamis: *The Criminalisation of Migration in Europe. Challenges for Human Rights and the Rule of Law*. Springer, 2015.
- Morehouse, Christal – Blomfield, Michael: *Irregular migration in Europe*. Migration Policy Institute, Washington DC, 2011
- Spena, Alessandro: *A Just Criminalization of Irregular Immigration: Is it possible?* In *Crim Law and Philos*, 2017/11., 351-373. o.
- Triandafyllidou, A. – Maroukis, T.: *Migrants muggling: Irregular migration from Asia and Africa to Europe*. Springer, 2012
- Tóthné Demus Mária: *Új kihívások a hazánkat érintő illegális migráció kezelésében*. In *Ügyészek Lapja*, 2005/3. szám, 53-58. o.
- 2001/C12/02 Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters. HL C12, 2001.1.15.

Dr. Pongrácz Alex⁴³

Egy kiállítás benyomásai, avagy gondolatok a biztonsági állam kérdéseiről

Az évezredek folyamán az állam jellemzőit számos-számtalan szempontból tették vizsgálat tárgyává az egyes szerzők. Amennyiben államszervezeti oldalról szemléljük az egyes politikai közösségek formáit, a szervezett közhatalom típusait illetően különböző jelzőkkel ellátott kategóriákat állíthatunk fel. Carl Schmitt az összeomlás szélén álló weimari Németország belpolitikai helyzetének elemzése során például törvényhozó, kormányzó vagy igazgató, valamint igazságszolgáltató állam között különböztetett.⁴⁴ Joseph Alois Schumpeter az *Adóztató állam válsága* című munkájában a fiskális állam jellegzetességeit vette górcső alá.⁴⁵

Az állam imént említett típusai általában a hatalommegosztás vagy a közjóléti és gazdasági funkciók fókuszpontja felől közelítik meg a szervezett közhatalom működését. Témánk szempontjából azonban sokkal érdekesebb, hogy mit rejtenek magában a rendészeti állam, és főként a biztonsági állam terminusai.

Az általános szakirodalmi, valamint a hétköznapi felfogás is azt vallja, hogy közrend és a közbiztonság kialakítása és fenntartása eminensen az állam feladata, és – modern körülmények közepette – alkotmányosan rögzített funkciója. Már Thomas Hobbes is világosan látta, hogy a szervezett közhatalom – a Leviatán – az a „halandó isten, amelynek – a halhatatlan Isten fennhatósága alatt – békénket és oltalmunkat köszönhetjük. Mert (...) akkora hatalommal és erővel rendelkezik, hogy a megfélemlítés eszközével élve mindenki akaratát a belső békére, és a külső ellenséggel szembeni kölcsönös összetartásra irányíthatja.”⁴⁶

⁴³ A szerző a Nemzeti Közszerződési Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Karának egyetemi adjunktusa.

⁴⁴ Schmitt, Carl (1932): *Legalitás és legitimitás*. Ford.: Mulicza Katalin, Füzesi Péter, Holczer Márton, Szabó Béla. Attraktor Kft., Máriabesnyő – Gödöllő, 2006, 7-21. o.

⁴⁵ Schumpeter, Joseph A.: *Die Krise der des Steuerstaates*. In *Zeitfragen aus dem Gebiet der Soziologie*, 1918/4., 3-74. o.

⁴⁶ Hobbes, Thomas (1651): *Leviatán vagy az egyházi és világi állam anyaga, formája és hatalma*. Ford. Vámosi Pál. Magyar Helikon, Budapest, 1970, 149. o.

A tipikusnak tekinthető felfogás szerint tehát az állam a társadalom tagjainak békés, biztonságos és szabályozott együttlétét biztosítja, így a „rend állandó alakja” csak az államhatalom közvetítése révén valósulhat meg.⁴⁷ Egy hosszabb léptékű történelmi folyamat eredményeként az állami főhatalom az erőszak-monopólium hordozójává és birtokosává vált. Max Weber klasszikussá nemesedett megfogalmazása szerint „Az állam az az emberi közösség, amely egy bizonyos területen belül (...) a legitim fizikai erőszak monopóliumára sikerrel tart igényt. (...) bármely más szervezetnek vagy személynek a fizikai erőszakhoz való jogát csak annyiban ismerik el, amennyiben az állam a maga részéről engedi alkalmazását: az állam számít az erőszakhoz való »jog« egyedüli forrásának.”⁴⁸ A felvilágosodást követően, a modern társadalom „normalizáló hatalmának” elismerésével a fegyelmezés a hatalom általános mintájává vált, és a fegyelmező mechanizmusok az egyes intézmények felől az egész társadalomba „kijáratottak”, így valósítva meg a korábban részben vallási mechanizmusok állami kontroll alá vonását a rendőrséghez hasonló szervezeteken keresztül.⁴⁹ A *rendészeti állam* Robert von Mohl által is analizált fogalma azt állítja a vizsgálat középpontjába, hogy bizonyos esetekben az államra jogi kötelezettségként hárul a „rendészeti intézkedések szabása”.⁵⁰ A rendfenntartás fogalma a „társadalom kormányzásához szükséges általános szabállyá vált”,⁵¹ a „közrendészeti elvek foglalatja” pedig idővel önálló tudománnyá avanszálódott. Karvasy Ágoston meghatározása szerint a közrendészeti tudomány (*Polizeiwissenschaft*) azon elveket fogja át, amelyek alkalmazása révén egy államban sikerül elhárítani a „fenyegetődöző veszélyeket és háborításokat”, megszüntetni vagy mérsékelni e veszélyek káros következményeit, egyúttal kielégíteni a társadalom tagjainak „finomabb szükségleteit”.⁵²

⁴⁷ Kautz Gyula: *A politikai tudomány kézikönyve*. Második, teljesen átdolgozott kiadás. Franklin-Társulat, Budapest, 1876, 6. o.

⁴⁸ Weber, Max (1919): *A politika mint hivatás*. In Weber, Max: *Tanulmányok*. Ford.: Erdélyi Ágnes – Józsa Péter – Lannert Judit – László Géza. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 156-157. o. Az állam és az erőszak kérdéskörének további összefüggéseire nézve bővebben lásd Pongrácz Alex: *A politika folytatása más eszközökkel? Avagy gondolatok az állam és az erőszak kérdésköréről*. In *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2017. évi 17. szám

⁴⁹ Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Ford. Fázsy Anikó, Csűrös Klára. Gondolat Kiadó, Budapest, 1990, 188. o. ; Wood, David Murakami: *A panoptikumon túl? Foucault és a surveillance studies*. In *Replika*, 2014/5. szám, 45-47. o.

⁵⁰ Mohl, Robert: *Az államtudományok encyklopaediája*. Ford. Löw Tóbiás. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1866, 190. o.

⁵¹ Wood: *i. m.* (2014), 50. o.

⁵² Karvasy Ágost: *A közrendészeti tudomány*. Második, tökéletesített és bővített kiadás. Emich Gusztáv tulajdona, Pest, 1866, 5. o.

A modern államot egyre újabb és újabb kihívások és kockázatok elé állító fejlemények a biztonságról vallott felfogást (is) tovább árnyalták. A szakirodalom ennek nyomán kimunkálta az ún. *biztonsági állam* (*safety state*) – egyes szerzőknél nemzetbiztonsági állam⁵³ – fogalmát, kiemelve, hogy „a biztonságra törekvés egyik eszköze, a megfigyelés – az egyének és a csoportok életének monitorozásán, követésén és rögzítésén keresztül – behatol a magánszférába, és megakadályozza bizonyos társadalmi kapcsolatok és politikai viselkedési formák kialakulását.”⁵⁴ Egyes felfogásokban a biztonsági állam kialakulása felé vezető folyamat egyik előzménye a biztonságot minden más érték fölé helyező ún. „kaszárnyaállam” (*garrison state*) megjelenése volt. A „kaszárnyaállam” jellemzője, hogy az erőszak specialistái – kiemelten pedig az erőszak-gépezetet működtető, és annak parancsoló elitek – a társadalom leghatalmasabb és legerősebb csoportjává válnak, militarizálják a társadalmat, átvéve ezáltal a teljes irányítást a polgárok felett.⁵⁵ Az 1960-as évektől kezdve az információs és kommunikációs technológiák robbanásszerű fejlődése, majd a digitális technológia felértékelődése azt eredményezte, hogy az adminisztratív hatalom megerősödött, és „szétterült”.⁵⁶

A biztonsági állam koncepciója azonban meglátásunk szerint az ezredfordulót követően, a 2001. szeptember 11-i terrortámadás tragikuma nyomán nyerte el valódi értelmét. A biztonsági állam felfogása ugyanis „arra a jól észlelhető tendenciára utal, hogy mind a magánélet, mind pedig a nyilvánosság szintjén a biztonság/biztonságérzet válik a legfőbb értékke a személyek és államok életviszonyaiban.”⁵⁷ A szabadság kontra biztonság közkeletű dilemmája a 9/11-es eseményeket követően újra aktualitást nyert, és a rendészeti eljárások jogpolitikai környezete a közvélemény elvárásaival (is) konform módon új megvilágításba helyeződött. A nyugati társadalmakban a választópolgárok és a jogalkotó hatalom közös meggyőződésévé vált, hogy az öngyilkos merénylők és terrorista szervezetek hadviselésével kapcsolatos új típusú kihívásokra már képtelenség a hagyományos bűnüldözési, nemzetbiztonsági és hírszerzési

⁵³ Busch, Andreas: *The changing architecture of the national security state*. In Leibfried, Stephan – Huber, Evelyn – Lange, Matthew – Levy, Jonah D. – Nullmeier, Frank – Stephens, John D. (eds.): *The Oxford Handbook of Transformations of the State*. Oxford University Press, Oxford, 2017, 547-564. o.

⁵⁴ Raab, Charles D.: *Governing the Safety State*. Idézi: Raab, Charles D.: *A magánszféra mint biztonsági érték*. In *Replika*, 2017/3. szám, 89. o.

⁵⁵ Lasswell, Harold D.: *The Garrison State*. In *American Journal of Sociology*, Vol. 46., No. 4. (1941), 455. o.

⁵⁶ Lyon, David: *An Electronic Panopticon? A Sociological Critique of Surveillance Theory*. In *The Sociological Review*, Vol. 41., No. 4. (1993), 659. o.

⁵⁷ Raab: *i. m.* (2017), 90. o.

technológia biztosította infrastruktúra révén reagálni. A biztonsági állam Lasswell által még csak anticipált, mások által azonban realizálódni is vélt konstrukciója így többek között azért válhatott nagyon is valóságossá, mert a terrortámadásoktól, valamint a félelemtől traumatizált társadalom alapvető hangulatváltozáson esett át, a körülményekben beállott lényeges változást pedig a politikai elit, valamint a jogalkotó és jogalkalmazó szervek sikeresen használták fel a közhatalmi jogosítványok nagymértékű kiterjesztéséhez – ezzel is segítve a „felügyeleti technikák elburjánzását”.⁵⁸ Ezzel a koncepcionális változással függ össze az is, hogy a terrorizmusellenes rendészeti intézkedések, a nemzetbiztonsági, bevándorlási és egyéb hatósági ellenőrzési jogosítványok drasztikus mértékben kiszélesedtek. „Több országban rövid időn belül olyan törvényeket fogadtak el, melyek minden korábbi meghaladó szinten tették lehetővé a rendőrségi és titkosszolgálati megfigyelést, ráadásul mindezek más forrásokra, például vásárlói adatokra is támaszkodhattak.”⁵⁹ Anglia és Wales területén például 2002 és 2003 során évente mintegy 21.500 személyt igazoltattak terrorgyanú alapján; Németországban pedig egy olyan terrorelhárítási adatbázist létesítettek, amely az előre meghatározott profilba illő személyek adatait tartalmazza – összesen mintegy 6 millió személyét (bár potenciális terroristaként „mindössze” 20.000 személyt lajstromoztak).⁶⁰

Nem véletlen tehát, hogy egyre több szerző kénytelen olyan folyamatokat és jelenségeket láttatni, amelyek a „Big Brother is watching you” disztopikus világát vetítik előre. Gilles Deleuze szerint a második világháborút követően felgyorsultak a Foucault által leírt fegyelmező társadalmakban végbemenő változások, és a fegyelmező intézmények helyét egyre inkább az ellenőrzés társadalmi foglalták el. Míg a fegyelmezés analóg és kényszerítő jellegű volt, addig az ellenőrzés már digitális és szabályozó (*modulating*) karakterű. Az ellenőrzés diszpozitívja a kód, és a kontroll digitális nyelvezetét (amely meghatározza az információkhoz való hozzáférés vagy éppen hozzá nem férés lehetőségét) kódok alkotják. Az egyének individuumokból dividiuumokká (*dividual*), a korábban „arctalan” tömeg pedig mintává, adatokká, piacokká vagy adatbankokká alakul. „Az ellenőrzés működésének az az elképzelése,

⁵⁸ Lyon, David: *Surveillance studies: láthatóság, mobilitás és fenetikus rögzítés*. In *Replika*, 2014/5. szám, 15. o.

⁵⁹ Lyon: *i. m.* (2014), 15. o.

⁶⁰ Pap András László: *A megfigyelés társadalmának proliferációjától az etnikai profilalkotáson át az állami felelősség kiszervezéséig. Alkotmányjogi és rendészettudományi megközelítések az emberi méltóság, a társadalmi biztonság és az adatvédelem értelmezésekor*. L'Harmattan, Budapest, 2012, 17., 23. o.

miszerint bármely pillanatban képes megadni bármely elem helyzetét egy nyitott rendszerben, (...) nem feltétlenül tartozik a tudományos fantasztikum területére. Félix Guattari egy olyan városról beszél, ahol az ember szabadon elhagyhatja a lakását, az utcát, a kerületét egy (dividuális) elektronikus kártya segítségével, mely felnyitja az adott sorompókat, de éppúgy zárva is tarthatja azokat bizonyos napokon vagy időközökben – és itt nem a sorompó lényeges, hanem a számítógép, amely (jogosan vagy jogtalanul) követi minden ember helyzetét, és egyetemesen modulálja.”⁶¹

Egy videokamerás megfigyelő rendszerhez (CCTV) tartozó kamera segítségével gyakorlatilag az utcáinkon sétáló emberek minden gyanús vagy szokatlan tevékenysége – de egyébként a jogkövető és tipikus magatartása is – nyomon követhető. A zárt láncú térfigyelőrendszerek (CCTV Cameras) révén egyes vélemények szerint a nagyvárosok hatalmi terekké változtak, és „a térfigyelő kamerákon keresztül a hatalom panoptikus hatalomtechnikáit elektronikusan kiterjesztették, városaink pedig hatalmas panoptikumokká változtak.”⁶² A jelzett technológiai és adminisztrációs változások nyomán már nem „ördögtől elrugaszkodott” az elkövetők elektronikus megjelenéséről, sőt elektronikus szuperpanoptikumokról, algoritmikus felügyeletről vagy digitális uralomról beszélni.⁶³ A szakirodalomban általában véve egyetértés mutatkozik arra vonatkozóan, hogy a jelzett változások alapjaiban strukturálták át korábbi felfogásunkat, és az új technológiák a felügyelet új formáit és minőségeit termelték ki magukból.

E sorok szerzőjének a szóban forgó fejlemények bizonyos szegmenseit személyesen is szerencséje volt megtapasztalni, amikor Hóbor Zsolttal, a Magyar Bűnöldözők Szakmai Egyesülete főtítkárával ellátogatott a Londonban, az ExCel kiállítási területén megrendezésre került *IFSEC International* kiállításra. A 2018. június 19-e és június 21-e között lezajlott nagyszabású eseményen főként a nemzetközi biztonsági szakkiállítás biztonságtechnikai novumokat bemutató standjait kerestük fel. A kiállításon mintegy 40 ország – köztük Magyarország – biztonságtechnikai vállalkozásai vonul-

⁶¹ Deluze, Gilles: *Utóirat az ellenőrzés társadalmához*. In Sugár János (szerk.): *Buldózer. Médiaelméleti antológia*. Média Research Alapítvány, Budapest, 1997. <http://mek.oszk.hu/00100/00140/html/> (Letöltés: 2018. 07. 08.)

⁶² Koskela, Hille: „Cam Era”. *The Contemporary Urban Panopticon*. In *Surveillance & Society*, Vol. 1., No. 3. (2003), 243. o.

⁶³ Bővebben lásd Wood: *i. m.* (2014), 51-52. o.

tatták fel a félezret is meghaladó számú termékeiket. Az egyes kiállítók nagy hangsúlyt helyeztek az állam területvédelmi kapacitásainak (légvédelem, határvédelem) erősítését célzó megoldások bemutatására, de természetesen a legújabb CCTV-s innovációk is szerepeltek a repertoáron. A kiállítás alkalmával széles spektrumon mozogva mutatták be továbbá a mesterséges intelligencián alapuló, arcfelismerő, és az egyes személyeket kor és nem szerint szelektáló és beazonosító rendszereket is. A londoni szakmai utazás egyaránt inspirálólag hatott az egyesület főtítkára, és jelen tanulmány szerzőjére. A szerző arra törekedett, hogy Muszorgszkij nyomán egy kiállítás benyomásait „komponálja meg”; a kiállításon készült fényképeket számunk borítójának belső oldalán mutatjuk be.

Frank Máté⁶⁴

A büntetőjogi felelősségre vonás problematikája az önvezető gépjárművek tekintetében

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A teljesen automatizált vezető nélküli gépjárművek fikciója évtizedekkel ezelőtt még nem volt több, mint egy-egy jól sikerült sci-fi-ben ábrázolt lehetséges jövő predikció. Napjainkra mindez, azonban valósággá vált – legalábbis a feltételes automatizáltság vonatkozásában (lásd később: conditional automation⁶⁵) –, ugyanis az önvezető gépjárművek mára kigurultak a gyárakból a közutakra, és tesztelésük éles körülmények között zajlik. Az Egyesült Államok néhány államában ilyen többek között Florida, Kalifornia, Nevada, már az önvezető gépjárművek forgalomba helyezése is megtörtént.⁶⁶ Nem kell azonban ennyire messzire mennünk, ugyanis európai viszonylatban is jelentős fejlemények említhetők. Például az észtországi Tallinn belvárosában már önvezető buszok szállítják problémamentesen és fennakadás nélkül az utasokat A-ból B-be.⁶⁷ Hazánkban ehhez hasonló automatizáltság egyelőre csak a kötöttpályás tömegközlekedésben valósult meg, amely jellegzetességeiben lényegi különbségeket mutat a nem kötött pályán közlekedő járművekhez képest, de kétségtelen, hogy a modernizáció e irányba halad. 2016-tól a Nemzeti Közlekedési Hatóság döntése alapján, - a 4-es metró sikeres utasforgalmi próbaüzeme után -, a metróvonal megkapta a teljesen automata, vonatvezérlésű végleges használatbavételi engedélyt.⁶⁸

Az Audi, Continental, Google, Tesla, Uber, Waymo csupán néhány a világ vezető autóipari szereplői és szoftvergyártó óriásai közül, amelyek komoly erőfeszítéseket tesznek olyan rendszerek kifejlesztésében és tökéletesítésében, amelyek

⁶⁴ A szerző a győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának jogász szakos hallgatója.

⁶⁵ Crane A., Daniel–Logue D., Kyle–Pilz C., Bryce: *A Survey of Legal Issues Arising from the Development of Autonomous and Connected Vehicles*. The University of Michigan Law School Ann Arbor, Michigan, 2016, 6. o.

⁶⁶ Smith, Bryant Walker: *Automated vehicles are probably legal in the United States*. The Center for Internet and Society, Stanford Law School, 2012, 77-85.o.

⁶⁷ https://itcafe.hu/hir/esztorszag_tallinn_onvezeto_busz.html (Letöltés: 2018. 07. 09.)

⁶⁸ http://hvg.hu/itthon/20160106_Mostantol_vezeto_nelkul_mennek_a_4es_metro (Letöltés: 2018. 07. 09.)

elektronikus gépjárművezetőként funkcionálhatnak akár a személygépjárművek, akár a tömegközlekedési eszközök tekintetében. Ilyen vezetés segítő rendszer a Tesla által fejlesztett Autopilot vagy például a Continental Vision Zero nevezetű koncepciójában rögzített ContiSense és ContiAdapt⁶⁹ nevezetű fejlesztések, amelyek, mint intelligens gumibroncs rendszerek szintén a vezetés automatizálódását és ezzel a közlekedés biztonságosabbá tételét célozzák. Látható tehát, hogy az autógyártás és a szoftvergyártás szinte egymással összeforrva jelentős mértékben determinálja nem csak napjaink, de a jövő közlekedésének irányait is. Egy rendkívül gyorsan és diverz módon fejlődő területről beszélhetünk, amely fokozatosan megteremti/megteremtette az igényt egy olyan jogi keretrendszer megalkotása iránt, amely képes rugalmasan követni a technika modernizálódásának vívmányit és ne egyfajta korlátot képezzen, és visszatartó erőként hasson a műszaki fejlődéssel szemben.

Az önvezetés mellett a robotika, a mesterséges intelligencia, a gépipar számítógépek által vezérelt gépei a műszaki tudományok olyan találmányai, amelyekre a társadalomtudományoknak így a jogtudománynak is lépnie kell. Az említett vívmányok alapfunkciójaként többek között a precizitás, pontosság, gyorsaság, valamint a biztonság magasabb szintre emelése jelölhető meg. E jellemzők tökéletesre fejlesztése mellett elképzelhető, hogy csökken a különböző balesetek (közlekedési, munkahelyi stb.) száma, de elég csupán egyetlen precedens értékű baleset, amely megválaszolatlan kérdések tömkelegét vetheti fel. Egy olyan baleset esetén, amit következtésképpen például egy automatizált, mesterséges intelligencia által vezérelt gép okoz, is tisztázni kell a felelősségi viszonyokat. Nehézséges lehet annak meghatározása, hogy egy ilyen balesetben kit vonhatunk felelősségre: esetleg a szoftvergyártót, magának a terméknek a gyártóját, gépjármű esetében a tulajdonost, üzembentartót vagy éppen annak adott esetben használóját? Ezekre a scénáriókra fel kell készülnie a jogalkotóknak minden jogterület tekintetében, legyen az akár közjogi akár magánjogi. Példaként említve reagálnia kell ezekre az esetekre a munkajognak a munkahelyi balesetek vonatkozásában, a polgári jognak a vagyoni, nem vagyoni károk tekintetében és természetesen a jogrendszer szankciós zárköveként, mint *ultima ratio*⁷⁰ megjelenő büntetőjognak is a büntetőjogi felelősségre vonás tárgykörében. Tárgyunknál maradva elsősorban a modern technika és a büntetőjog kapcsolatával foglalkozom.

⁶⁹ <http://www.autoszektor.hu/hu/content/intelligens-gumibroncsok-continentaltol> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

⁷⁰ Gellér Balázs – Ambrus István: *A Magyar Büntetőjog Általános Tanai I.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 34. o.

A téma szerteágazóságát igazolja, hogy a büntetőjogon belül is számos irányból közelíthetjük meg. Érdekes fejtegetéseknek adhat alapot az alaki jog tekintetében egy önvezető gépjárművel okozott baleset a nyomozás vagy a bizonyítás terén, új kihívások elé állítva ezzel mind a büntetőeljárás miképpen folyását, mind magát a büntetőeljárás jog tudományát. A szűkre szabott terjedelmi korlátok miatt, azonban jelen tanulmány keretében figyelmemet a büntető anyagi jogra fordítom és az új kihívások elé állított felelősségi rendszert veszem részletes vizsgálat alá. A témaválasztás alapjaként szolgáló önvezető gépjárművek említett problematikája csupán egy a sok kulcsfontosságú mindeztáig megoldatlan és megválaszolatlan, napjaink jogalkotására is hatást gyakorló kérdésköre közül. Az általam választott, véleményem szerint kardinális és egyben problematikus tárgykörön keresztül világítom meg a jogtudomány és a mesterséges intelligencia viszonyát, mintegy ablakot nyitva ezzel a jövőre.

A gépjárműgyártás említett rohamos és innovatív fejlődése vitathatatlan, mindemellett felmerülhet a kérdés, hogy milyen előnyökkel kecsegtethet a közlekedés fejlődésének ez az iránya. Számos érv szólhat az automatizálás mellett. Határozott lépést jelenthet a biztonságosabb közlekedés felé, csökkenhet a forgalmi dugók száma és ezzel összefüggésben egyben a károsanyag kibocsátás is. Talán a legfontosabb érv, érdek a közúti balesetek számának csökkentésében állapítható meg. Magyarországon évente átlagosan 1300 ember veszíti életét közúti közlekedési balesetben.⁷¹ A személysérüléses és halálos kimenetelű közúti balesetek több mint 90%-át valamilyen emberi mulasztás vagy önhiba okozza.⁷² Tehát az emberi tényező „korlátozásával”, mesterséges intelligenciával (hardver, szoftver) való helyettesítésével számottevően csökkenhet az emberi mulasztásos balesetek száma, ugyanakkor az idáig vezető út még rendkívül hosszú és rögzös, rengeteg megválaszolandó kérdést tár elénk.

A sok pozitívum mellett az autonóm járművek alkalmazásának természetesen árnyoldalai is vannak. Sajnos e témában már halálos precedensek is említhetők. 2016. júniusában Floridában egy Autopilot módban közlekedő Tesla S modell egy teherautó utánfutójával ütközött, halálos sérülést okozva ezzel a saját utasának.⁷³ Az ilyen és ehhez hasonló esetek világítanak rá arra a kulcsfontosságú problémára, hogy ezekkel

⁷¹ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_feb002.html (Letöltés: 2018. 07. 09.)

⁷² http://www.police.hu/sites/default/files/szemelyseruleses_kozuti_kozlekedesi_balesetek_alakulasa_2004-2014_osszesített_jun_0.pdf (Letöltés: 2018. 07. 09.)

⁷³ <https://www.nytimes.com/2016/07/02/business/joshua-brown-technology-enthusiast-tested-the-limits-of-his-tesla.html> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

a helyzetekkel a jognak „kezdenie” kell valamit. A hagyományos büntetőjog a *societas delinquere non potest* tételére is figyelemmel a természetes személy tiltott egyéni magatartásához kapcsolódik.⁷⁴ Ez az elv hatályos Büntető Törvénykönyvünkben⁷⁵ (továbbiakban: Btk.) is lecsapódik, megfigyelhető. Az egyéni felelősség elvéből fakadóan bűncselekmény elkövetője természetes személy lehet, hiszen a szándékosság vagy gondatlanság csak természetes személy jellemzője lehet. Az automatizáltság növekedésével a természetes személy egyéni felelőssége egyre csökken, hiszen gépjárművezetőből mindinkább a gépjármű operátorává majd utasává redukálódik. Mindez fokozatosan elmozdítja a felelősséget az egyénről a gyártók, mint jogi személyek felé. Ezek alapján felvetődik a kérdés, hogy hogyan lehetne beilleszteni büntetőjogi felelősségi rendszerünkbe egy olyan cselekményt, amelyet nem ember követ el, vajon hogyan alakulnának a felelősségi viszonyok egy teljesen automatizált önvezető gépjármű esetén? Tudnánk-e a történeti tényállást megfelelően valamely törvényi tényállás alá szubszumálni? Álláspontom szerint nem, legalábbis a jelenlegi büntetőjogi szankciórendszer és az ahhoz keretdiszpozícióként kapcsolódó törvények megreformálása nélkül nem. Az önvezetés, a mesterséges intelligencia a XXI. század olyan vívmányai és egyben kihívásai, amelyek megfontolásra és mérlegelésre készítik mind a jogalkotókat és mind a jogalkalmazókat és emellett előírányoznak a büntetőjogban egy olyan jelentős paradigmaváltást/paradigmaváltásokat, amely/amelyek megvalósítása nem csak szükségszerű, de elkerülhetetlen is.

Hazánkban jelenleg nincsen az önvezető gépjárművekre vonatkozó hatályos szabályozás, ezért főleg külföldi, angolszász forrásokra és precedensekre támaszkodom. A tanulmány vezérfonalaként az úgy nevezett „michigani-jelentés”⁷⁶ szolgál. Emellett néhány olyan amerikai állam szankciórendszerével foglalkozom részletesebben, ahol az automatizált gépjárművek forgalomba helyezése már megtörtént. Továbbá górcső alá veszem a 2016-os halálos balesetet, annak részleteit, körülményeit, valamint az azt követő hatósági eljárás fontosabb motívumait. Álláspontom szerint azonban a téma maradéktalan kifejtése indokolja egy megfelelő fogalmi alapvetés létét, ezért a

⁷⁴ Belovics – Nagy – Tóth: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015, 504. o.

⁷⁵ 2012. évi C. tv. A Büntető Törvénykönyvről

⁷⁶ Daniel A. Crane–Kyle D. Logue–Bryce C. Pilz: *A Survey of Legal Issues Arising from the Development of Autonomous and Connected Vehicles*. The University of Michigan Law School Ann Arbor, Michigan, 2016

következőkben röviden ismertetem az önvezető gépjárművek 'fogalmát', megnevezését, azok különböző osztályokba beosztott szintjeit és azt, hogy jelenlegi tudásukat tekintve jelenleg, hogyan kategorizálhatók, hol állnak ezek a gépjárművek.

2. AUTONOMOUS, DRIVERLESS, SELF-DRIVING CAR

2.1. Fogalmi alapvetés

Mindenekelőtt tisztázandó az „önvezetés” kapcsán, hogy ez esetben a gépjármű nem önmagát vezeti, hanem egy szoftver vezérli, amely különböző hardverelemekből és szenzorok sokaságából áll össze. A szoftver és az abban futtatott mesterséges intelligencia az, amely a különféle szenzorok (érzékelők, kamerák) által mintegy lemodellezi a környezetét és a begyűjtött adatok, információk alapján vezérli és irányítja a gépjárművet. Az ilyen rendszerű gépjárművek elnevezésére a nemzetközi irodalomban különböző kifejezések jelentek meg (self-driving, autonomous, driverless)⁷⁷, amelyek közül a következetesség érdekében az általam leginkább favorizált self-driving, azaz önvezető megnevezést használok. Talán a „self-driving car” mint önvezető autó fejezi ki legjobban azt, hogy esetünkben a gépjárműben helyet kapó szoftver függetlenül végez irányítási, manőverezési és vezérlési funkciókat esetenként a humán tényezőt teljesen nélkülözve. Ez a szempont azonban egy további kategorizálásnak ad alapot, mégpedig, annak, hogy az automatizáltság különböző szintjei alapján miképp osztályozhatjuk az önvezető gépjárműveket. Mikor említhető az automatizáltság azon pontja, amitől már önvezetőnek nevezhetünk egy járművet?

2.2. Az önvezető gépjárművek osztályozása

Az emberi sofőr nélküli önvezető gépjárművek fejlesztése és használata annyira tesztpályákra és 'laboratóriumi' körülményekre koncentrálódott, hogy a kétezres évekig tulajdonképpen nem is került kapcsolatba a jogi kutatásokkal és fejlesztésekkel.⁷⁸ A 2010-es évek végére viszont megkezdődött a gépjárművek tesztelése a közutakon és napjainkra a forgalomba helyezésük is megtörtént már.⁷⁹ Mindez gyors lépésre készítette/készíteti a jogalkotókat, ugyanakkor a terület dinamikus és összetett fejlődésének jellegéből következően a jogalkotás eredménye könnyen lehet egy túl szűken

⁷⁷ Lidberg, M.–Gordon, T. J.: *Automated driving and autonomous functions on road vehicles*, in: *Vehicle system dynamics*. Taylor and Francis, 2015, 959. o.

⁷⁸ Kőhidi Ákos–Somkutas Péter: *Az önvezető autókkal kapcsolatos szerzői jogi és felelősségi kérdések* (elérhető: <http://nmhh.hu>)

⁷⁹ Garza P., Andrew: *Wrinkles and Wrecks in the Age of Autonomous Vehicles*. New England Law Review, Boston, 2012, 581. o.

vagy akár túl tágra értelmezhető jogszabályi környezet megteremtése. A szakirodalomban több fajta megközelítés létezik az önvezető járművek osztályozására, amelyek tulajdonképpen az automatizáltság szintje és a humán faktor szükségessége, eshetősége és nélkülözhetősége szerint differenciálnak. E körben említhető a német BAST-projekt csoport hármas kategorizálása, amely részben, nagymértékben és teljes mértékben automatizált gépjárművek között tesz különbséget.⁸⁰ Az Európai Bizottság Gear 30 elnevezésű vitairatának 1. számú melléklete, viszont már 6 automatizáltsági szintet különböztet meg. A melléklet a 0. szinttől (amely esetén nem beszélhetünk semmilyen automatizáltságról) egészen az 5. szintig azaz a teljes automatizáltság szintjéig rendszerez. Markáns választóvonal húzható meg a 2. és 3. szint között, ugyanis míg az előző esetében még feltétlenül szükséges a gépjárművezető 'korrekcióképes' jelenléte, ettől felfelé haladva ez egyre inkább szükségtelenné válik és szoftver kezdi el helyettesíteni az emberi tényezőt. A vitairat tulajdonképpen kifejti, hogy a 3. automatizáltsági szintig nem fedezhető fel különösebben akadály az uniós joggal való összehangolás tekintetében, azonban az ezt meghaladó szinteken már a szabályozás módosítása válhat szükségessé. Ilyen módosítás lehet indokolt például a kiberbiztonságra, adatbiztonságra, a gépjárművek közötti kapcsolattartásra, a vezetői engedélyekre, a felelősségre, a biztosításra, az útjelzőkre, a közlekedési stb. szabályokra vonatkozó esetkörökben.⁸¹

Hasonlóan hat különböző automatizáltsági szint szerint differenciál az SAE International, amelyet a National Highway Traffic Safety Administration (továbbiakban NHTSA) szintén adoptált magának.⁸² Mivel a későbbiekben néhány amerikai állam szabályozásával/szankciórendszerével részletesebben foglalkozom, -tekintettel arra, hogy a Gear 30-as osztályozáshoz képest néhány kisebb eltérés felfedezhető - ezért a továbbiakban az NHTSA által rendszeresített kategóriákat alkalmazom és azokra fűzöm fel a tanulmány gondolatmenetét. Jelen esetben is hat szintet határolhatunk el egymástól.

⁸⁰ Schellekens, Maurice: *Self-driving cars and the chilling effect of liability law*. In Computer Law & Security Review Elsevier Ltd., 2015, 507. o.

⁸¹ GEAR 30 DISCUSSION PAPER. <https://circabc.europa.eu/sd/a/a68ddb0-996e-4795-b207-8da58b4ca83e/Discussion%20Paper%C2%A0-%20Roadmap%20on%20Highly%20Automated%20Vehicles%2008-01-2016.pdf> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

⁸² Smith: *i. m.* 47-48. o.

A 0. szint esetén nem beszélhetünk automatizáltságról, tulajdonképpen a hagyományos „fapados” gépjárművek említhetők itt, ahol mindent maga a gépjárművezető csinál manuálisan. Az 1. szint az ún. funkcióspecifikus automatizáltság szintje. Itt főként a különböző támogató rendszerek, mint például a tolatóradar említhető.⁸³ Következő szint az összetett funkcionalitás/részleges automatizálás, amely a sávtartó és különböző vezetéstechnikai (ADAS-Advanced driver-assistance systems)⁸⁴ rendszerekkel, - mint például azACC-Adaptive Cruise Control, LKS-Lane-Keeping Systems vagy a CMB-Collision Mitigation Braking-, felszerelt gépjárműveket jelenti.⁸⁵ A 3. szint esetében az említett sávtartó és fékrendszerekkel felszerelt önvezető gépjármű már „bonyolultabb” közlekedési helyzetekben is ura marad a járműnek, de lényegi elem, hogy a vezetés e szintje még mindig teljes embert kíván. A korlátozott/magas automatizáltságot és a teljes önvezetést, mint legmagasabb szinteket tulajdonképpen az különbözteti meg egymástól, hogy míg az előző esetében még mindig szükség van például veszélyhelyzetekben a gépjárművezető korrekcióira, az utóbbi esetében viszont ez már teljesen a szoftverre lesz bízva. Ez az alkalmazott osztályzás műszaki oldalról közelítve és mérnöki szemmel nézve kritizálható ugyan⁸⁶, de jogi szempontból tökéletes viszonyítási alapot ad, ugyanis az egyes szintek eltérő módon határozzák meg a gépjárművezetőtől elvárt, tanúsítandó magatartást, tehát a kötelezettségeit. Számos felelősségi kérdés azonban még így sem tisztázott és mindez egyértelműen hátráltatja az innovációt és késlelteti a teljesen automatizált modellek piacra kerülését.

2.3. Hol tartunk most és hová tartunk?

Jelenlegi műszaki tudásunkat tekintve a 3. szinten állnak az önvezető gépjárművek. Szembetűnő tehát, hogy az emberi humán tényező még mindig immanens belső elemét képezi a közúti közlekedésnek. A humán faktor esetünkben kulcsfontosságú elem és az anyagi jogi felelősségi kérdések kapcsán vizsgálódásom kardinális magvát képezi. Az előzőekben tárgyalt Uniós Gear 30-as vitairat is a 3. szintet jelöli meg, mint kritikus pontot, amelytől kezdődően a jogi keretrendszer megreformálása már nélkülözhetetlenné válik. Mindezt legjobban talán az az alapvető tény támasztja alá, hogy a 2., 3., 4. szint esetén még ott van az ember, tehát az emberi beavatkozás

⁸³ Kőhidi–Somkutas: i. m. 3. o.

⁸⁴ Yuna Ro–Youngwook Ha: *A factor Analysis of Consumer Expectations for Autonomous Cars*, in: *Journal of Computer Information Systems*, Daejeon, 2017, 1. o.

⁸⁵ Goodrich, J.: *Driving Miss Dasy*. In *Houston Law Review*, 2013, Houston, 268-269. o.

⁸⁶ Templeton, Brad: *A Critique of NHTSA and SAE „Levels” of self-driving*, (<http://www.templetons.com/brad/robocars/levels.html>. Letöltés: 2018. 07. 09.)

lehetősége (ami egyebekben e szinteken egyben kötelezettség is) még egyértelműen fennáll. E tekintetben a természetes személy büntetőjogi felelőssége még megáll, de az egyre „csökken”, nehezedik a felelősségre vonás folyamata, a szankciók alkalmazása, hiszen olyan „amorfi” eseteket kell beleillesztenünk a felelősségi rendszerbe, amelyekkel eddig sem a nemzetközi, sem a hazai büntetőjog még nem találkozott. Ez lehetne az első olyan jelentősebb paradigmaváltás a büntetőjogban, ami fokozatosan szükségessé válik/vált ahhoz, hogy a büntetőjog továbbra is megfelelően eleget tudjon tenni társadalomvédelmi funkciójának, a speciális és generális prevenciónak.⁸⁷ Még ennél is jelentősebb paradigmaváltáshoz vezethet majd az 5. szint teljes automatizáltsága. Ez esetben már nem beszélhetünk majd a hagyományos értelemben vett természetes személy büntetőjogi felelősségéről, hiszen a rendszer vezérelt automatizmus e szintjén a gépjárművezető, vezetői minőségéből kvázi utassá avanszálódik. Ebben az esetben egy esetleges baleset következtében problematikus lehet a felelősségi körök tisztázása. Felmerülhet a kérdés, hogy kit/”mit” lehet majd felelősségre vonni? A szenzort, a szoftvert, azok gyártóját, az üzemben tartót vagy magának a gépjárműnek a gyártóját? A kérdéskör komplexitását az adja, hogy túl sok személyről beszélhetünk, nehézkes lesz adott esetben konkretizálni a felelősséget. Feladatként jelenhet meg tehát a jövő jogalkotása előtt egy olyan működőképes szankciórendszer kimunkálása, amely képes lesz a személyi felelősség konkretizálására. Az egyelőre talán utópisztikusnak tűnő teljes automatizálással és az általa szükségessé váló második paradigmaváltásra a későbbiekben még kitérek, itt csak felvillantom azt, utalva a téma összetettségére.

Az első nagy jogi reform jelenleg is zajlik. Ahogy említettem korábban, az Egyesült Államok néhány államában a 3. szintű önvezető járművek forgalomba helyezése is megtörtént már. Ahhoz, hogy mindez megtörténhessen jelentős reformokat kellett véghez vinniük az egyes államok jogalkotóinak. Ezzel kapcsolatban megvizsgálom részletesen Michigan, általánosságban Nevada, Florida jogszabályi környezetét, valamint a témával kapcsolatos hazánkra is jogharmonizációs kötelezettséget róó fontosabb nemzetközi egyezményeket. Ezt követően a vizsgálati eredményeket bemutattva, egyfajta *de lege ferenda* javaslatként a téma egy olyan megvilágítását mutatnám be, amely esetlegesen adaptálható lenne és megfelelő kiindulási alapként szolgálhatna a hazai szankciórendszer megreformálása vonatkozásában.

⁸⁷ Kis Norbert: *A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban*. UNIÓ Kiadó, Budapest, 2005, 18. o.

Fontosnak tartom azonban leszögezni, hogy a nemzetközi jogalkotás és jogalkalmazás átható vizsgálata után sem vonhatunk le végérvényű következtetéseket, hiszen az önvezetés hármasszintje is olyan komplex kérdéseket állít elénk, amelyek precíz és kimerítő megválaszolása még hosszú évek kutatómunkája eredményeként sem garantált. E körben már olyan alapvető dolgok is megkérdőjelezhetővé és pontosan nem megválaszolhatóvá válnak, hogy például mik az egyén valódi képességei? Vajon képes-e uralni a technikát? Hiszen az ember valójában csak azért tehető felelőssé, amire képes, tehát, ami tőle elvárható. Ezt a kérdést tovább fűzve felmerülhet, hogy vajon nem támaszt-e túlzott elvárásokat a 3. szintű automatizálás a gépjárművezetők felé? Továbbra is valós képességen alapul-e az a büntetőjogi elvárás, hogy még mindig az ember uralja a gépet vagy ez tétel már régen meghaladottá vált és mind ezek következtében vajon a közlekedési bűncselekmények továbbra is megfelelő védelmet nyújtanak-e? Ilyen és ezekhez hasonló kardinális kérdések megválaszolása válik egyre sürgetőbbé a hazai büntetőjogtudomány számára. A büntető anyagi jogban felmerülő felelősségi problematika távolinak tűnhet ugyan, de a közlekedés technológiájának automatizálódása globális kereteket öltve rendkívüli mértékben fejlődik. A legfrissebb fejlemények közé tartozik, hogy az NVIDIA a legmagasabb 5. szintű automatizálást megvalósító technológiát fejleszt 2019-re, a Toyota bejelentése szerint 2020-ra elérhető lesz az önvezető autójuk, a Mercedes-Benz szintén 2020-ra, a BMW és a Ford pedig 2021-re tervezi bevezetni a piacra a teljesen automatizált rendszert.⁸⁸ A hídon akkor kell átmenni, amikor ott vagyunk. Véleményem szerint az önvezető gépjárművek képében „elérkező hídon” a hazai büntetőjogtudománynak most kell átmennie ahhoz, hogy a büntetőjog továbbra is maradéktalanul betölthesse elsőrendű feladatát az emberek közösségi együttélésének a védelmét.⁸⁹

⁸⁸ <http://www.driverless-future.com> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

⁸⁹ Wiener A. Imre: *Büntetendőség büntethetőség*, 2000, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 23. o.

3. Az USA SZANKCIÓRENDSZERE A GENFI EGYEZMÉNY TÜKRÉBEN

1950. augusztus 30-án az Egyesült Államok ratifikálta a genfi közúti közlekedési egyezményt, alávetve magát ezzel az abban meghatározott minimumsztemdeknek megfelelő közlekedési szabályrendszer létrehozása iránti kötelezettségének.⁹⁰ Az egyezmény 4. cikkében megjelenő „vezető” fogalom és a 8. cikkben⁹¹ a rá vonatkozó előírások egyfajta keretet adtak/adnak, amelyeknek az egyes állami jogoknak meg kell felelniük. Talán az egyik legfontosabb kérdés a vezető, mint fogalom meghatározása, hiszen az egyezmény egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy a közlekedésben részt vevő járműveknek kel, hogy legyen vezetője. A hangsúly a definíció rugalmas és a lehető legszélesebben való értelmezésén van. Több állam szabályozása is közös főre vezethető vissza, amikor a fogalmat két lényeges elemre bontja, mégpedig magára a vezetésre, mint cselekvésre és az aktuális, tényleges fizikai kontrollra. Továbbá a flexibilis értelmezésnek ad alapot, hogy az egyezményi definíció bármely/bármilyen („any” person) személyt/személyeket határoz meg, nem pedig kizárólagosan egy természetes személyre („the” person) utal.⁹² Tovább folytatva a gondolatmenetet, az egyezményi kitétel alapján, tehát az is elképzelhető, hogy a gépjárműnek egyidejűleg több vezetője van. Vezető lehet olyan személy, aki fizikailag vagy „elektronikailag” ül a volán mögött, hogy elvégezze a valós idejű magatartásokat (irányítás, kormányzás, lassítás, gyorsítás) vagy olyan, aki/ami a szükséges előkészítő és befejező jellegű tevékenységeket koordinálja (gépjármű elindítása, biztonságos leállítása) vagy olyan személy/gép, aki/ami magát a teljes automatizált folyamatot felügyeli, ellenőrzi.

A 4. cikkben megjelenő vezető kifejezés az amerikai joggyakorlatban igen kiterjesztően értelmezendő. Ennek a kiterjesztő értelmezésnek a vezetni (drive) szó többféleképpen való értelmezése ad alapot. A joggyakorlatban is lecsapódó kettősség aszerint differenciál, hogy az irányítás, mint (control), és a tényleges fizikai kontroll (actual physical control) éppúgy elválík egymástól, mint ahogyan a vezetés a „vezetve lenni”-től, tehát a sofőr tényleges fizikai kontroll hiányában is lehet vezetője a járműnek. A vezetés éppúgy jelentheti gépi vagy állati erővel hajtott jármű tényleges irányítását,

⁹⁰ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsV.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-1&chapter=11&Temp=mtdsg5&clang=en (Letöltés: 2018. 07. 09.)

⁹¹ Geneva Convention, Chapter I, Article 4, Chapter II, Article 8

⁹² Smith: *i. m.* 22. o

mint egy ilyen járműben történő utazás tényét.⁹³ Ebbe a szélesen értelmezett fogalomba az önvezető gépjárművek koncepciója szinte problémamentesen beilleszthető. A 4. cikk definícióját tulajdonképpen a 8. cikk egészíti ki annyiban, hogy meghatároz bizonyos többletkritériumokat a vezetővel kapcsolatban.

A közlekedési egyezmény központi célja nem más, mint a biztonságosabb közlekedés feltételeinek a megteremtése és ennek érdekében előíranyozza a járművek magasabb fokú kontrollálhatóságának a követelményeit. A „minden körülmények közötti beavatkozási képesség”⁹⁴ fenntartása és az esetleges veszélyhelyzetek megakadályozásának kötelezettsége vonatkozásában a felügyelet egy relatív fogalom. Mindez azt sugallja, hogy a 8. cikk elvárásai lényegében akkor teljesülnek, ha az ember képes beleavatkozni a jármű működésébe és a jármű emberi döntések alapján funkcionál. Ezek az interpretációk azonban nem feltétlenül kívánják meg azt, hogy az ember fizikailag is jelen legyen a volán mögött. Ahogyan azt a 8. cikk 5. bekezdése világossá teszi, a cél a biztonság növelése a felügyelet és az irányítás minőségi növelése útján. Ebben az értelemben az irányítás tulajdonképpen nem más, mint tudatos hatás gyakorlása az események törvényszerű folyására. Magának a kontrollálásnak, mint irányításnak a definíciója bírósági eseti döntésekben is megjelenik. Példának okáért az Axcelis Technologies v. Applied Materials ügy kapcsán a bíróság az irányítás lényegként a látókör, a távolság vagy egy adott tevékenység lehetséges hatásai megállapításának a képességét jelölte meg.⁹⁵

A korszak technikai viszonyaiból adódóan az 1949-es genfi egyezmény még nyilvánvalóan nem a gépjárművek automatizáltsága folytán, hanem főleg az állatok vontatta járművek esetében írt elő a vezetőkre vonatkozó minden időben beavatkozni képesség kötelezettségét. Ezzel a ratifikáló államok szankciók alkalmazhatóságát helyezték kilátásba az olyan állat által vontatott kocsik, szekerek vezetőivel szemben, akik például ittas, bódult vagy egyéb öntudatlan (alvó) állapotban vettek részt a közlekedésben. A célként elérni kívánt magasabb fokú biztonság lehetőségét kettős érvelés támasztotta alá. Egyrészt az ember képes arra, hogy a járművet bármilyen za-

⁹³ Drive, Oxford English Dictionary

⁹⁴ Geneva Convention, Chapter II, Article 8 (5) „...at all times be able...”

⁹⁵ Axcelis Technologies v. Applied Materials. https://insight.rpxcorp.com/litigation_documents/2590706 (Letöltés: 2018. 07. 09.)

varó körülmény ellenére az út adott oldalán a kötelező haladási irányban tartsa, másrészt az ésszerű emberi döntéshozás folytán a vezetőől elvárható, hogy mindig lassítson vagy álljon meg, ha felmerülő körülmények vagy például a rossz látási viszonyok ezt indokolják.⁹⁶ Az előzőek alapján láthatjuk, hogy az irányítás sokkal inkább egy funkciót jelöl, mintsem egy eszközt vagy egy mechanizmust. A gyakorlatban ennek az irányításnak azonban nem kell teljesnek és közvetlennek lennie. A különböző fékek, stabilitást biztosító rendszerek összekötő kapocsként szolgálnak a járművezető és a járműve között. Másik oldalról közelítve ezek a rendszerek, eszközök a járművezető közvetlen irányítását csökkentik a jármű bizonyos komponensei vonatkozásában.⁹⁷ Az irányítás az automatizáláshoz hasonlóan szintén egy komplex spektrum.⁹⁸ A kérdés nem más, mint hogy milyen fokú sajátságosságot és egyidejűséget kifejtve kell a gépjárművezetőknek minden időben irányítaniuk járműveiket?

Az előzőek tükrében az irányításról három alapvető konklúziót vonhatunk le. Először is esetünkben az irányítás tulajdonképpen egy jogi fikció, amely a járművezető jogi felelősségre vonásának kereteit jelöli ki. Másodszor az irányításnak nem kell feltétlenül aktív cselekvésben megnyilvánulnia. Harmadszor pedig az irányítás mindig az irányított dolog jellegzetességei által meghatározott. Például a lovaskocsi hajtója még nem lesz képtelen az irányításra attól, hogy nem képes olyan gyorsan közlekedni, mint egy gépjármű vagy a teherautó vezetője sem lesz képtelen járművének irányítására azáltal, hogy például nem tud olyan gyorsan lefékezni és megállni vagy mondjuk manőverezni a teherautóval, mint tehetné azt egy személygépjárművel.

A fentiek alapján látható, hogy a genfi egyezmény determinálja azt a keretrendszert, amelynek az egyes államok jogalkotásának meg kell felelniük. Az egyezmény egyes kiterjesztően értelmezhető szakaszai következtében az önvezető gépjárművek kapcsán tulajdonképpen nem említhető olyan jelentősebb kritérium, ami alkalmazhatóságuknak és a rájuk vonatkozó jogi szabályozásnak gátját képezheti. Az adaptált nemzetközi jogi előírások flexibilis keretet adva problémamentesnek tűnnek, de ahogyan az ördög is a részletekben rejlik, ez a problémamentesség például a polgári jog (termékfelelősség, veszélyes üzemi felelősség) vagy a büntetőjog (büntető anyagi

⁹⁶ Smith: *i. m.* 25. o

⁹⁷ Marchant, E. Gary–Lindor, A. Rachel: *The coming collision between Autonomous Vehicles and the Liability System*. In *Santa Clara Law Review*, Arizona, 2012, 1321-1322. o.

⁹⁸ Smith: *i. m.* 25. o

jogi felelősség, egyes alaki jogi bizonyítási kérdések) esetén már erősen megkérdőjelezhető. A következőkben rávilágítok azokra a kérdésekre, hogy milyen dogmatikai nehézségeket vetnek fel az automatizált gépjárművek az angolszász büntetőjogban. Megvizsgálom a tagállamok számára egyfajta jogegységet teremtő, legalábbis azt célzó Model Penal Code⁹⁹ (továbbiakban: MPC) vonatkozó szankciórendszerét és kitérek egy-két állam vonatkozásában az ott alkalmazott és a kérdéses felelősségi dilemmára egyfajta válaszként adott, „működőképes” jogszabályi környezetre.

4. KI FELEL, HA EMBERT ÖL A GÉP? AZ AMERIKAI JOGGYAKORLAT A MODEL PENAL CODE TÜKRÉBEN

Jelen alfejezet vonatkozásában előljáróban megjegyzem, hogy miképpen az amerikai és hazai jogrend is merőben különbözik egymástól, úgy a terminológiában is lényeges eltérések mutatkoznak. Egyes jogintézményeknek egyszerűen nincs a magyar jogban megfelelőjük, ezért az amerikai *terminus technicus*okat eredeti nyelven és talán a hozzájuk legközelebb álló magyar fordításban szerepeltetem. A Michigan Vehicle Code a szabálysértések mellett szankcionálja az ún. objektív felelősségű (strict-liability crimes) bűncselekményeket.¹⁰⁰ A kategória elnevezésében a hazai felelősségi rendszerhez képest már önmagában is érdekes, hiszen kardinális dogmatikai eltéréseket mutat. A magyar büntetőjog tisztán szubjektív vétkességen alapuló felelősségi rendszeréhez képest az objektív felelősség, mint a polgári jog sajátja értelmezendő. Az objektivizált szubjektív, tehát felróhatósági alapú felelősség a Ptk. jelenlegi deliktualis fő szabálya.¹⁰¹ A tisztán objektív (felróhatóságtól, vétkességtől) független (például veszélyes üzemi) felelősség, pedig szintén a magánjog körén belül értelmezendő.¹⁰² Ezeken felül közjogunkban a közigazgatási eljárásokban jelenik meg még az objektív felelősség. Külön Kormány rendelet sorolja fel azokat a közlekedési szabályszegéseket, amelyek közigazgatási bírsággal súlytandóak.¹⁰³ Ilyen szabályszegés például a gyorshajítás, amely esetén „irreleváns”, hogy ki az elkövető.¹⁰⁴ Ha nincs meg a konkrét elkövető, a bírság alól akkor sem lehet kibújni, hiszen ez esetben az üzembentartó felel (objektíve).

⁹⁹ <http://www.icla.up.ac.za/images/un/use-of-force/western-europe-others/UnitedStatesofAmerica/Model%20Penal%20Code%20United%20States%20of%20America%201962.pdf> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

¹⁰⁰ Westbrook: i. m. 104. o.

¹⁰¹ Ptk. 6:519. §

¹⁰² Fazekas Jüdi – Menyhárt Ádám – Köhidi Ákos: *Kötelmi Jog Általános rész* Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 235. o.

¹⁰³ 410/2007. (XII. 29.) Kormány rendelet

¹⁰⁴ 1988. évi I. törvény a közúti közlekedésről 21. § (1)

Ezzel szemben az amerikai büntetőjogban megjelenik az objektív felelősség. A bűncselekmények megállapíthatóságához az angolszász jogban szükségszerű elemek bűnös tudat-*mens rea* és bűnös tett-*actus reus*.¹⁰⁵ A bűnös tett magába foglal egy olyan magatartást, amely kauzálisan vezet az okozott sérüléshez. A két feltétel közül az okozati eredményre vezető bűnös tett megállapítása mutatkozik könnyebbnek, mint a mögöttes bűnös tudati elem konstatálása. A bűnös tudat fennállásának meghatározása az eset körülményei alapján a bíróság mérlegelésén alapul. E helyzetten könnyítve a MVC értelmében a bűnös tudati elemet nélkülöző cselekmények objektív bűncselekmények, amelyek, mint büntettek és vétségek büntetendők.¹⁰⁶ A Michigan Penal Code definiálja a büntetteket és a vétségeket. Vétség minden olyan aktív magatartás vagy mulasztás, amely nem büntett, és a törvény szerint bírsággal, pénzbüntetéssel vagy szabadságvesztéssel büntetendő.¹⁰⁷ Ehhez képest a büntettekhez, súlyosabb szankciókat rendel a törvény.¹⁰⁸ Ilyen objektív felelősségű vétségnek minősül például a gépjárművel iskolai körzetben okozott személyi sérüléses balesetek vagy a gépjármű megengedett vér alkohol szintet meghaladó ittas vezetése.¹⁰⁹ Az objektív büntettek között említhető többek között a fenti iskolai körzetben elkövetett vétség halált okozó alakzata, vagy a megkülönböztető jelzést használó jármű akadályozása, hátráltatása, megfelelő el nem kerülése.¹¹⁰ E bűncselekmények kiváló példaként szolgálnak arra, hogy esetükben komplikált lehet a büntetőjogi felelősség megállapítása, sőt, ami talán még komplexebb, hogy az automatizált gépjárművek esetén beszélhetünk-e egyáltalán szándékról azaz értelmezhető-e a voltaképpen a *mens rea*, mint bűnös tudat?

4. 1. Szándékos, gondatlan bűncselekmények

Az önvezetés terén a büntetőjogi anyagi dogmatika előtt álló talán egyik legnehezebb kérdés a MVC-ben megjelenő bűncselekmények harmadik csoportja. Az ún. szándék

¹⁰⁵ Sistare, C. T.: *Responsibility and Criminal Liability*, 1989, Kluwer Academic Publishers, Pennsylvania, 69-76. o.

¹⁰⁶ Westbrook: *i. m.* 105. o.

¹⁰⁷ Michigan Penal Code § 750.7

¹⁰⁸ u.o. § 750.8

¹⁰⁹ Michigan Vehicle Code § 257.612(4), § 257.625(1)(b)

¹¹⁰ u.o. § 257.601b (3), § 257.653a.

alapú (intent-based)¹¹¹ bűncselekmények a bűnös tudatot és megfelelő mentális, beszámítható állapot meglétét kívánják meg.¹¹² Maga a bűnös tudat a Model Penal Code alapján négy különböző elemre osztható. A bűncselekmény elkövethető: szándékosan, tudatosan, tudatos gondatlanul és hanyag gondatlanul.¹¹³ A módozatok elnevezésükben némileg különböznek, de tartalmi lényegüket tekintve tökéletesen megfeleltethetők a magyar Btk. bűnösségtani felépítésének. Tulajdonképpen a bűncselekmény alanyi oldalának szubjektív tényállási elemeiről beszélünk. A Michigan Penal Code értelmében a szándékossághoz (Btk. 7. § 1. fordulat egyenes szándék) szűkítettetik a bűnös tudat legmagasabb szintje, amikor az elkövető kifejezetten kívánja cselekménye lehetséges következményeit.¹¹⁴ A tudatos elkövetés (Btk. 7. § 2. fordulat eshetőleges szándék) amikor az elkövető tisztában van cselekményének lehetséges következményeivel, de ezekbe belenyugszik. A recklessly, negligently, tulajdonképpen mint tudatos és hanyag gondatlanság (Btk. 8. §) a *mens rea* enyhébben szankcionált szintjeit jelenti, amikor előző esetben az elkövető látja előre cselekményének lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában, utóbbinál pedig e következményeket azért nem látja előre, mert elmulasztja a tőle elvárható objektív gondossági kötelezettséget¹¹⁵, tehát nem felel meg az angolszász joggyakorlatban mérceként funkcionáló, (reasonable man)¹¹⁶ azaz ésszerűen gondolkodó ember mintaképének.

5. ANALÓGIAKÉNT FIGYELEMBE VEHETŐ PRECEDENSEK

Az elsősorban precedensekre építő amerikai jog nincs/nem volt könnyű helyzetben az önvezető gépjárművek esetében, mivel korábbi, ilyen témájú precedensek (a technikai újszerűsége tekintettel) nincsenek, az analógia folytán történő jogalkalmazás lehetősége eleve nehézkessé vált. Kizártságot azért nem említenék, mert az amerikai jogalkotás így is tudott kiindulási alapként alkalmazni két olyan korábbi eseti döntést, amelyek mintájára a szankciórendszerek kimunkálása megkezdődhetett. Az önvezetés „kezdetei”, legalábbis a rá vonatkozó analógiának alapot adó „hasonló” körülmények először az Utah állambeli harmadfokú bíróság Rosenberg v. Harwood ügyében jelentkeztek.¹¹⁷ A tényállás alapján a sértett (Lauren Rosenberg) a Google navigációs

¹¹¹ Westbrook: *i. m.* 106. o.

¹¹² Sistare: *i. m.* 71-74. o.

¹¹³ Model Penal Code § 2.02(2)

¹¹⁴ Karsai Krisztina: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. CompLex Kiadó, Budapest, 2013, 52.o.

¹¹⁵ *u.o.* 56. o.

¹¹⁶ Fazekas—Menyhárt—Köhidi: *i. m.* 247. o.

¹¹⁷ Rosenberg v. Harwood (<https://www.leagle.com/decision/infdc020110617c10>) Letöltés: 2018. 07. 09.)

rendszerét használta gyaloglás közben, amely egy forgalmas helyi autópályára vezette, ahol nem volt kialakított járda és a sértett súlyos sérüléseket szenvedett, miután egy figyelmetlen gépjárművezető elütötte. Ezt követően a sértett beperelte a Google-t, mert álláspontja szerint a navigációs készülék nem a rendeltetésének megfelelően működött, ugyanis figyelmeztetnie kellett volna a felmerülő veszélyekre. Természetesen a bíróság a Google javára döntött, alapul véve azt, hogy nem volt közöttük közvetlen szerződéses kapcsolat, amely előíranyozta volna a Google kötelezettségét, hogy figyelmeztesse a sértettet arra, hogy járdával nem rendelkező közúton ne sétáljon. A bíróság további érvelésében kifejtette, hogy a Google azért sem vonható felelősségre az ügyben, mert maga a navigációs rendszer csak egy alternatív útvonalat (útvonal tervet) vázol fel, mint lehetőséget. A felhasználó döntésén múlik, hogy követi-e a megadott útvonal tervet, avagy sem, tehát nincsen választási lehetőségétől megfosztva. Az adott ügyben kizárólag a sértett saját döntésén múlt, hogy folytatja-e útját gyalogosan az autópályán vagy másik útvonalat választ.

Talán még közelebb jár az autonóm gépjárművek kérdésköréhez és egy még inkább adekvát analógiának adhat alapot a légi közlekedésben bevett módon alkalmazott robotpilóta. Lényegében a mechanizmus hasonló, hiszen az önvezető gépjárművek tekintetében is az önvezető módban (Autopilot) közlekedő gépjármű direkt humán beavatkozás nélkül „operál”, csak teszi mindezt a közutakon és nem a levegőben. Ez a differenciáló ismérv azonban lényegi. Ahogyan a légi és közúti közlekedés között a valóságban is „ég és föld” a különbség, úgy az adott közlekedési ágak robotpilóta rendszerei is legalább annyira eltérnek egymástól, mint amennyire hasonlítanak. A legfőbb elhatárolási pont az időtényező. A későbbiekben ezzel a baleseti cselekvési késedelem vonatkozásában még részletesen foglalkozom majd. Előljáróban ugyanakkor szeretném leszögezni, hogy a két terület egymáshoz hasonlítása azért is nehézkes, mert egyrészt míg a légi közlekedésben egy esetlegesen felmerülő hiba esetén a pilóták az ún. checklist¹¹⁸ eljárással ellenőrzik, keresik a hiba okát (amely akár percekig is eltarthat), addig a közúti közlekedésben közel sincs ennyi idő.¹¹⁹ Másrészt a robotpilóta kikapcsolása után a pilóta egyéni felelőssége érvényesül. A közúti köz-

¹¹⁸ <https://www.euroga.org/forums/flying/5981-emergency-procedure-memory-items> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

¹¹⁹ Piao, J. – McDonald, M.: *Advanced Driver Assistance Systems from Autonomous to Cooperative Approach*. In *Transport Reviews*. Southampton University, 2008, 670. o.

lekedésben viszont, az automatizált vezetéstechnikai támogató rendszerek vonatkozásában a gépjárművezetők felé támasztott elvárhatósági szint jelentős megemelkedésével az egyéni felelősség határainak meghúzása problematikus lehet. A működési elvek azonossága miatt, azonban kiindulási alapként mégis valamelyest párhuzamba állítható a két közlekedési ág automata rendszere. Az amerikai esetjogban, e témában a *Glorvigen v. Cirrus Design Corp* ügy¹²⁰ szolgál kiindulási alapként. Az ügy 2012-ben a minnesotai Legfelsőbb Bíróságig jutott, annak a tárgyában, hogy a gyártónak és/vagy a forgalmazónak van-e figyelmeztetési kötelezettsége a terméke használata során esetlegesen felmerülő, előre látható veszélyek vonatkozásában. A hivatkozott esetben a Cirrus Design repülőgépgyártó társaság egy repülőgépe baleset következtében lezuhant és mindkét fedélzetén tartózkodó utas életét veszítette. A tulajdonos a balesetet megelőzően vásárolta a repülőgépet és el is végezte a társaság által biztosított tréning programot, amelyet sikeresen teljesített. A repülés közben jelentkező vészhelyzetekről és a nem megfelelő időjárási körülmények közötti repülésről (amely körülmények között a baleset is történt) azonban közvetlen gyakorlati oktatást nem kapott. A bíróság a társaság javára döntött, merthogy álláspontja szerint a gyártó, forgalmazó figyelmeztetési kötelezettsége nem esik egybe a felhasználók betanításának a kötelezettségével. Történetesen a társaság figyelmeztetési kötelezettségének azzal eleget tett, hogy a vásárló számára átadta a veszélyhelyzetekről és nem megfelelő időjárási körülmények idején történő repülésről szóló részletes tájékoztatókat. Az önvezető gépjárművek esetén, a precedens alapján fontos felelősségkorlátozó tényként jelentkezhet a gyártó részéről teljesített tájékoztatási kötelezettség a használati, kezelési útmutatók átadásával, vagy az ennek megfeleltethető gépjárművekbe szoftveresen beépített különböző veszélyjelző berendezési eszközök megfelelő működése esetén megvalósuló, – abban testet öltő –, „gyártói tájékoztatás”.

6. „TERMÉKFELELŐSSÉGI” ASPEKTUS, AVAGY A JOGI SZEMÉLY BÜNTETHETŐSÉGE

Ahhoz, hogy az önvezető gépjárművek büntetőjogi felelősségét megfelelően értelmezhesük, kénytelenek vagyunk e témára termékfelelősségi szemszögből is rátekinteni. Az automatizálás által generált joghézagok kiküszöböléséhez a termékfelelősség és a büntetőjogi felelősség egymásba „játsztatásával” kimunkált ún. products culpability¹²¹ (lásd később) mint új felelősségi terminus technikus nyújt segítséget.

¹²⁰ *Glorvigen v. Cirrus Design Corp.* <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/2012/a10-1242.html> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

¹²¹ Westbrook: *i. m.* 100. o.

Ezen a ponton a hazánkban a polgári jogi felelősség körében szabályozást nyerő termékfelelősséget kénytelenek vagyunk némelyest büntetőjogi szemmel vizsgálni. Az önvezető gépjárművek, mint humán operátor által vezérelt eszközök, ugyanúgy generálni fognak termékfelelősségi eseteket, mint a hagyományos gépjárművek. Az amerikai kártérítési jog hatályos definíciója értelmében akkor beszélhetünk termékfelelősségről, ha a hibás termék, e hibájából kifolyóan kárt okoz a fogyasztónak, használónak.¹²² E hiba oka lehet a nem megfelelő gyártás következménye, a termék rossz formatervezése, vagy a termékkel kapcsolatos használati útmutatók csatolásának az elmaradása.¹²³ Kardinális pont, hogy a gyártó termékéért csak akkor felel, amikor az a fogyasztónak személyében vagy tulajdonában (vagyon, nem vagyon kár) okoz kárt. Ez a kategória azonban nem öleli fel azokat az eseteket, amikor a fogyasztó a termék használatával követ el büntetendő cselekményt és e cselekmények jogkövetkezményeként jelentkezik a fogyasztónál a vagyon kár, mint bírság vagy pénzbüntetés.¹²⁴ Ezekben az esetekben a gyártóval termékfelelősségi igényt nem lehet érvényesíteni.

Az önvezetés úgy kapcsolódik a termékfelelősség egyes kérdéseihez, hogy a felhasználás fokozott veszéllyel járó jellegéből adódóan egy minimális termékhiba (például egy szenzor, radar nem megfelelő beépítése) is komoly károkat okozhat, büntető igények alapjául szolgálhat. Az amerikai bírói gyakorlat tükrében a gyártó nem tehető felelőssé olyan bírságokért, pénzbüntetésekért, amelyeket a fogyasztó a termék felhasználásával okoz, hiszen minden termék csak személyes használói közrehatás következtében tud „részét venni” az illegális cselekmény megvalósításában.¹²⁵ Például az internetes „kalózkodás” miatt nem lehet felelőssé tenni a számítógép gyártóját csak azért, mert az illegális letöltéshez az adott típusú számítógépet használták.¹²⁶ A joghézag ott van, hogy az önvezetés a közvetlen „használói” humán kontrol nélküli vezetés ígéretével kecsegtet, ezzel azonban egyértelműen megkérdőjelezi, kiüresíti a felhasználó, gépjárművezető hibáztathatóságát, amely eddig a termékfelelősségi

¹²² Restatement (Third) of Torts: Products Liability § 1 (Am. Law Inst. 1998).
<https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1191&context=cjlp> (Letöltés: 2018. 07. 09.)

¹²³ u.o. § 2

¹²⁴ u.o. § 21

¹²⁵ u.o. § 17 (a)

¹²⁶ Nagy Zoltán András: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*, Ad Librum, Budapest, 2009, 49. o.

kérdések distinkciós ismérveként szolgált. A hagyományos termékfelelősségi rendszerbe nem illeszthető be az önvezető gépjármű és az operátora közötti sajátos viszony. Ez a sajátos viszony teremti meg a jogi személyek büntethetőségének (legalábbis egy azt alapul vevő, ahhoz hasonló felelősségi alakzat) alkalmazhatóságát az önvezető gépjárművekre.

Az adott bűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonásának nélkülözhetetlen és egyben logikus előfeltétele az akaratszabadság. A bűnösségi elvnek és különösen a bűnösség normatív felfogásának e feltétele azért szükségképpen, mert az elkövető felé büntetés kiszabásának csak akkor lehet helye és értelme, ha az elkövető viszonylag szabadon a saját elhatározása alapján dönthetett a jogszerű vagy jogtalan magatartások megvalósítása között.¹²⁷ Ezzel összefüggésben a jogirodalomban különböző cselekménytani irányzatok alakultak ki. A természetes cselekménytán (The Act Doctrine)¹²⁸ szerint a cselekmény tulajdonképpen nem más, mint a megvalósított akarat. Az angol-amerikai jog kezdetben a természetes cselekménytánból kiindulva, hagyományosan elvárta cselekvőség „létét”, amely magában foglalva a bűnösséget, a felelősség fokát magasabbra helyezte, mint a későbbi kauzális felelősség. Az objektív jogellenességtől fokozatosan elkülönülő szubjektív bűnösségnek, a bűncselekménynek a fogalmi elemévé válásával jött létre a kauzális cselekménytán, amely már különbséget tett a magatartást vezérlő akarati forma és az akarat tartalma között.¹²⁹ Az említett cselekménytani irányzatok alapján az angolszász jogban kialakult a bűncselekmények két fő fogalmi elem a *mens rea* mint bűnös tudat és az *actus reus* mint bűnös tett.¹³⁰ E két fogalmi ismerv megléte hiányában bűncselekményről és büntetőjogi felelősségre vonásról voltaképpen nem is beszélhetünk. A bűnös tudat és tett megállapítása azzal válik problematikussá, hogy a genfi egyezményben megjelölt kiterjesztően értelmezhető vezető fogalma egyre inkább kezelővé, sőt felhasználóvá (operator)¹³¹ alakul át, hiszen az automatizáltság növekedésével a humán vezető valószínűleg tényleges irányítása, cselekményei fokozatosan lecsökkennek. Amikor a gépjárműnek már nincsen vezetője, hanem csak „operátora” van, aki egyre inkább a jármű utasává válik, felvetődik a kérdés, hogy ki viselje az okozott szabályszegésért

¹²⁷ u.o. 74. o.

¹²⁸ Sistare: i. m. 45. o.

¹²⁹ Gellér–Ambrus: i. m. 184. o.

¹³⁰ Westbrook: i. m. 104. o.

¹³¹ Smith: i. m. 28. o.

a bírságot vagy esetlegesen az ilyen környezetben megvalósított emberölésért a büntetőjogi felelősséget?

Ezeknek az esetköröknek a kezelésére alakult ki az angolszász jogban egy új koncepció a *products culpability*. A kifejezés tükörfordítással értelmezhetetlen. Lényegében a Polgári Törvénykönyvben szabályozott termékfelelősség¹³² és a polgári jogi felelősségi rendszer alapjaként funkcionáló, a római jogban kimunkált *dolus*, *culpa*, *custodia*¹³³ felelősségi alakzatok közül a *culpa*, mint gondatlan alakzat fogalmainak az összedolgozásából áll. A felelősségi kategória lényegi eleme a „kezelő” által tanúsított cselekvés és az annak megvalósulását elősegítő eszköz közötti kapcsolatban keresendő. E tekintetben az önvezető gépjárművekhez hasonló, bár széleskörűben alkalmazott technikai vívmány az okostelefon. Az okostelefonnal, mint eszközzel hasonlóan a már említett számítógépes kalózkodáshoz, szintén megvalósítható a bűncselekmények széles köre.¹³⁴ Eltérés az autonóm gépjárművektől azonban, hogy míg a mobilkészüléknél a használójának szükségképpen be kell vinnie néhány meghatározott paramétert, instrukciót, hogy például illegális tartalmakat böngésszen, addig ez a fázis, mint *actus reus* tulajdonképpen hiányzik az önvezetők esetében.

Ha a fogyasztó abban a tudatban vásárolja meg az önvezető gépjárművet, hogy az a gyártói ígéret alapján megfelel az adott technikai feltételeknek és képes példának okáért betartani a közlekedési szabályokat, akkor a felhasználó alapos okkal várhatja el gépjárművétől, hogy erre tényleges képes is legyen. Egy ilyen aspektusú (önvezető módon történő) balesetben ésszerűbb a gyártót felelősségre vonni, hiszen az ő terméke nem felelt meg a vele szemben támasztott, ígért elvárásoknak. Lényegében egy olyan, hagyományos értelemben vett cselekvés nélküli helyzetről beszélhetünk, amely annak nem létében is sérelem, kár bekövetkezéséhez vezet. Bűn büntetlenül nem maradhat, a büntetőjognak reagálnia kell e helyzetekre és szankcionálnia kell az ilyen jellegű illegális cselekményeket. Minderre a *products culpability*, mint új felelősségi alakzat jelent egyfajta megoldást.

¹³² 2013. évi V. tv. A Polgári Törvénykönyvről, 6:550. §-6:559. §

¹³³ Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011, 427-428. o.

¹³⁴ Devika Singh: *The Fourth Amendment in the Twenty First Century: Smartphones*. http://www.americancriminallawreview.com/files/1414/6065/9304/Singh_Fourth_Amendment_in_21st_Century_Final.pdf (Letöltés: 2018. 07. 09.)

Fontos hangsúlyozni, hogy a products culpability nem egy túlszigorított objektív felelősség, amely a jogi személyek szankcionálására lett kihegyezve, – hanem egyfajta válaszalternatíva az önvezetés képében jelentkező mesterséges intelligencia büntetőjogi szankciórendszerbe illesztésére –, amely kifejezetten akkor rendeli büntetni a jogi személyt, ha az az elvárható gondossági kötelezettségét egyértelműen megszegte. A products culpability fényében jelentkező megoldás azonban még messze nem teljes és a jelenlegi „büntetőjogok” megreformálását, kiegészítését teszi szükségessé. Mindezt indokolja, hogy az ügyész nem tud vádat emelni emberölés tárgyában egy gépjármű ellen vagy hasonlóan, a bíróság sem ítéltet szabadságvesztésre egy közlekedési eszközt.

7. ÖSSZEFOGLALÓ, ZÁRÓ GONDOLATOK

E téma nem kezelhető elnagyoltan, és egyáltalán nem elhanyagolható, hiszen a jövő egyértelműen a közlekedés automatizálódását vetíti elénk. A vezető nélküli járművek harmadik szintje az első, olyan sürgető kérdés, amelyre a jelen jogalkotásának feltétlenül reagálnia kell. Az előzőekben nevesített közúti közlekedési egyezmények flexibilisen értelmezhető definíciói lévén megkezdődött az amerikai jogban e személygépjárművek büntetőjogi „adaptációja”. A folyamat eredményeként kimunkált products culpability, mint új felelősségi alakzat determináló jelleggel hathat a jelen/jövő jogalkotására, hiszen olyan elfogadható és egyben működőképes felelősségi struktúrát vázol fel, amely akár nemzetközi, akár hazai szinten (természetesen a szükséges jogi reformok megtétele mellett) alkalmazható lehet.

A jelen elvárásai tehát adottak, de a technika egy irányba mutató, rohamos fejlődése mellett, ezek az elvárások a jövőre nézve egyre összetettebbé és szerteágazóbbá válnak. Csak idő kérdése és az önvezetés ötödik szintjével elérkező teljesen automatizált rendszerek egy egészen új koncepció megalkotását irányozzák elő, amely majd megfelelően tud differenciálni, - a fizikai értelemben vett, humán gépjárművezető hiányában bekövetkező balesetekben -, a szoftverfejlesztő, gyártó, forgalmazó stb. közötti felelősségtelepítés kérdéskörében. A precizitás növelésével és az emberi „hibatényező” kiiktatásával, jelentősen csökkenhet a közúti balesetek száma, de esetleges bekövetkezésük teljességgel nem kiküszöbölhető. Ahhoz, hogy az állami büntetőhatalom érvényre juthasson az olyan helyzetekben is meg kell majd ta-

lálni a felelőst, ahol az, egy szinte végtelenül összetett felelősségi láncolat végén helyezkedik el. Itt utalok a products culpability-n belül megjelenő jogi személy büntethetőségére, amely, mint konstrukció „életképes” ugyan, de az egyéni felelősséget nem váltja ki. Mivel a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések eltérnek a természetes személlyel szemben alkalmazható szankcióktól, valamint a megkülönböztető jellegükből kifolyólag más célból is kerülnek alkalmazásra, ezért a jogi személy szankcionálása csak bizonyos helyzetekre jelenthet megoldást, de közel sem mindre. Mindez előirányoz egy napjainkban egyelőre kevésbé sürgető, de a köz-eljövő szempontjából elengedhetetlen, második büntetőjogi paradigmaváltást.

A téma komplexitását adja, hogy az anyagi jogi megújulás szükségképpen magával hozza az alaki jog reformját is. Ha módosításra kerülnek a különös részi tényállások, akkor a megreformált, új tényállási elemeket is bizonyítani kell majd, amely a lehetségesen felmerülő bizonyítási nehézségek vonatkozásában új kihívásokat támaszt a büntetőeljárás jog felé is. Megválaszolandó kérdések merülnek fel nem csak a jogalkotás, hanem a jogalkalmazás előtt egyaránt. Ideális esetben a társadalom gazdasági, technikai, technológiai eredményei és a jogalkotás szorosan követik egymást, egyiknek sem javallott elmaradnia a másiktól. Erre a kulcsponthoz, harmonikus fejlődési igényre világítok rá az önvezető gépjárművek képében megjelenő büntetőjogi felelősségre vonás problémakörén keresztül.

8. IRODALOMJEGYZÉK

- Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: *Büntetőjog I. Általános rész.* HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015.
- Crane Daniel A. – Logue Kyle D. – Bryce, C. Pilz: *A Survey of Legal Issues Arising from the Development of Autonomous and Connected Vehicles.* The University of Michigan Law School Ann Arbor, Michigan, 2016.
- Fazekas Judit – Menyhárt Ádám – Köhidi Ákos: *Kötelmi Jog. Általános rész.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.
- Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011.
- Garza Andrew P.: *Wrinkles and Wrecks in the Age of Autonomous Vehicles.* New England Law Review, Boston, 2012.
- Gellér Balázs – Ambrus István: *A Magyar Büntetőjog Általános Tanai I.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017.
- Goodrich, J.: *Driving Miss Dasy.* In *Houston Law Review*, 2013, Houston.
- Karsai Krisztina: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz.* CompLex Kiadó, Budapest, 2013.
- Kis Norbert: *A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban.* UNIÓ Kiadó, Budapest, 2005.

- Lidberg, M. – Gordon, T. J.: *Automated driving and autonomous functions on road vehicle*. In *Vehicle system dynamics*, Taylor and Francis, 2015.
- Marchant, Gary E. – Lindor, Rachel A.: *The coming collision between Autonomous Vehicles and the Liability System*. Santa Clara Law Review, Arizona, 2012.
- Nagy Zoltán András: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*. Ad Librum, Budapest, 2009.
- Piao, J. – McDonald, M.: *Advanced Driver Assistance Systems from Autonomous to Cooperative Approach*. In *Transport Reviews*, Southampton University, 2008.
- Schellekens, Maurice: *Self-driving cars and the chilling effect of liability law*. In *Computer Law & Security Review*. Elsevier Ltd., 2015.
- Sistare, C. T.: *Responsibility and Criminal Liability*. Kluwer Academic Publishers, Pennsylvania, 1989.
- Smith, Bryant Walker: *Automated vehicles are probably legal in the United States*. The Center for Internet and Society, Stanford Law School, Stanford, 2012.
- Westbrook, Clint W.: *The Google Made Me Do It: The Complexity of Criminal Liability In the Age of Autonomous Vehicles*. In *Michigan State Law Review*, Michigan, 2017.
- Wiener A. Imre: *Büntetendőség büntethetőség*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000.
- Yuna Ro-Youngwook Ha: *A factor Analysis of Consumer Expectations for Autonomous Cars*. In *Journal of Computer Information Systems*, Daejeon, 2017.

Jogforrások

- 2012. évi C. törvény A Büntető Törvénykönyvről
- 1988. évi I. törvény a közúti közlekedésről
- 410/2007. (XII. 29.) Korm. rendelet a közigazgatási bírsággal sújtandó közlekedési szabályszegések köréről, az e tevékenységekre vonatkozó rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, felhasználásának rendjéről és az ellenőrzésben történő közreműködés feltételeiről
- 2013. évi V. törvény A Polgári Törvénykönyvről
- Model Penal Code
- Michigan Vehicle Code
- Michigan Penal Code
- Restatement (Third) of Torts: Products Liability
- Convention on Road Traffic, Geneva 1949

Eseti döntések

- Axcelis Technologies v. Applied Materials
- Glorvigen v. Cirrus Design Corp.
- Rosenberg v. Harwood

Egyéb források

- Brad Templeton: *A Critique of NHTSA and SAE „Levels” of self-driving*, 2017. 10. 18.

- Devika Singh: *The Fourth Amendment in the Twenty First Century: Smartphones* (pdf) 2018. 03. 19
- Gear 30 Discussion Paper, 2017. 09. 21.
- Kőhidi Ákos–Somkutas Péter: *Az önvezető autókkal kapcsolatos szerzői jogi és felelősségi kérdések*, 2017.09.23.
- https://itcafe.hu/hir/esztorszag_tallinn_onvezeto_busz.html, 2017.08.25.
- http://hvg.hu/itthon/20160106_Mostantol_vezeto_nelkul_menek_a_4es_met 2017.08.25.
- <http://www.autoszektor.hu/hu/content/intelligens-gumiabroncsok-continentaltol> 2018.02.25.
- http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_feb002.html, 2018. 03. 04.
- http://www.police.hu/sites/default/files/szemelyseruleses_kozuti_kozlekedesi_balesetek_alakulasa_2004-2014_osszesített_jun_0.pdf, 2018. 02. 08.
- <https://www.nytimes.com/2016/07/02/business/joshua-brown-technology-enthusiast-tested-the-limits-of-his-tesla.html>, 2017. 09. 15.
- <http://www.driverless-future.com>, 2018.01.09.
- https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-19&chapter=11&Temp=mtdsg3&clang=en, 2018. 03. 02.

Szépvölgyi Enikő¹³⁵

***A szigorított őrizet, avagy egy fejezet a határozatlan
tartamú intézkedések köréből a XX.
századi Magyarországon***

1. BEVEZETÉS

Napjainkban a visszaeső bűnelkövetők kategóriája nem ismeretlen fogalom, azonban a magyar büntető anyagi jogban nem volt mindig ekképp. Ennek ellenére a megrögzött bűnelkövetők pusztá léte és az ellenük való küzdelem a társadalom valós kihívását jelentették mindig is. A társadalom egészére ugyanis a szokásszerű büntetésekképpoly hatást gyakoroltak, mint a paraziták a szervezetre: csekély számban zavaróak, kellemetlenek, tömegesen azonban megsemmisítő, romba döntő hatást képesek kifejteni.¹³⁶

Jelen tanulmány a szokásszerű, visszaeső bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott joghátrányok egyikével, a szigorított őrizettel foglalkozik, mely egy határozatlan tartamú intézkedés képében megjelenő eszköz volt a többszörös visszaesők elleni büntetőjogi küzdelemben az 1970-80-as években. A visszaesőkkel szembeni határozatlan tartamú intézkedés azonban nem a szocialista büntetőjog találmánya volt, intézménytörténeti előzményei a XX. század elejéig nyúlnak vissza. Így tanulmányom kitér ezeknek az előzményeknek a rövid ismertetésére, emellett a visszaesők büntetőjogi szabályozásának fejlődésével is foglalkozik annak érdekében, hogy átfogó és érthető képet adjon a témául szolgáló jogintézményről.

2. INTÉZMÉNYTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK A POLGÁRI KOR BÜNTETŐJOGÁBÓL

A szabályozás igénye a visszaeső – megrögzött – társadalomra veszélyes bűnelkövetőkkel szemben a XIX. században merült fel, ekkor még kezdetleges formában. A XX. századra már egészen világossá vált, hogy a klasszikus büntetőiskola tettel arányos, megtorló büntetése nem képesek a visszaeső bűnelkövetők számának növekedését megakadályozni, illetve szükséges a bűnelkövetői csoport külön kezelése és

¹³⁵ A szerző a Széchenyi István Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának jogász szakos hallgatója.

¹³⁶ Irk Albert: *A közveszélyes munkakerülők*. In *Budapesti Hírlap*, 193/114. szám, 1-2. o.

rájuk vonatkozó speciális rendelkezések kialakítása. „A visszaesők, a szokásszerű bűnözők elleni fellépés egész Európa problémája volt ezekben az időkben.”¹³⁷

Polgári korunk kiemelkedő büntetőjogi munkája, a Csemegi Kódex¹³⁸ korának későszülött gyermeke volt. A klasszikus iskola tanai szellemében született, végső soron „egy, már a törvény keletkezésekor is letűnőben lévő büntetőjogi szemlélet utolsó, fényes fellobbanása” volt.¹³⁹ A megrögzött büntetésekről mindössze a körben szólt, hogy meghatározott büntettet vagy vétséget elkövető visszaesőket kizárta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, az általános részben azonban nem határozta meg a visszaeső bűnelkövetők fogalmát.¹⁴⁰

A Kódex hiányosságainak pótlására különböző elméletek születtek, összességében a határozatlan tartamú biztonsági intézkedések bizonyultak jó megoldásnak, megteremtve a gyakorlatias, szükséges és célszerű fellépés lehetőségét.¹⁴¹ A XX. század elején a pozitivistá büntetőjogi iskola a tettesre összpontosított, céljá vált az elkövető átnevelése, a különösen veszélyes bűnelkövetői kategóriák esetében pedig az ártalmatlanná tétel tűnt megfelelő megelőzési módnak. Az említett törekvéseknek elegendő időbeli keretet a határozatlan tartamú szabadságot elvonó, korlátozó büntetőjogi intézkedések teremtettek.¹⁴² A határozatlan tartamú szankciók nem kizárólag a múltbéli tette válaszoltak, hanem a jövőre vonatkozóan az elkövető személyében rejlő kockázatot orvosolták.¹⁴³

Nagy Ferenc műve nyomán a büntetőjogi intézkedéseket három nagy korszakra osztva célszerű vizsgálni, ezt a felosztást követi jelen tanulmány is a határozatlan tartamú intézkedések vonatkozásában. Az első korszak az első világháború végéig terjed; a második a két világháború közötti éveket öleli fel; az utolsó korszak pedig a

¹³⁷ Mezey Barna: *A határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményének bevezetése Magyarországon*. In *Jogtörténeti Értekezések*, Budapest, 1983, 91. o.

¹³⁸ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, a továbbiakban: Csemegi Kódex.

¹³⁹ Ries István – Auer György: *A hatályos büntetőjog szabályai*. M. Igazságügyminisztérium Kiadványa, Budapest, 1947, 3. o.

¹⁴⁰ Csemegi Kódex 49. § 2. pont.

¹⁴¹ Horváth Tibor: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1981., 209-210. o.

¹⁴² Balogh Jenő: *A társadalom hathatósabb védelme a közveszélyes büntettek ellen*. In *Athenaeum*, 1908/17. kötet, Budapest, 1908, 129-139. o.

¹⁴³ Finkey Ferenc: *Büntetéstan problémák*. Sylvester irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1933, 181-185. o.

második világháború utáni szocialista időszakra tehető.¹⁴⁴ Mivel a tanulmány témája egy harmadik korszakba illeszkedő joghátrány, ezért az első két korszakkal a jelen írás csak annyiban foglalkozik, amennyiben a korábbi intézménytörténeti előzmények azt indokolják. Markója Imre szavait idézve „a hagyományok ereje a büntetőjogban nem csekély.”¹⁴⁵ S valóban, a szokás megragadható jelen esetben a visszaeső bűnelkövetőkkel szembeni fellépés igényében, ennek az igénynek az intézkedés, mint szankció megjelenési formájában, továbbá a szankció határozatlan tartamában egyaránt.

Az intézkedések első korszakába illeszthető hazánkban a dologház intézménye, melyet az 1913. évi X. törvénycikk vezetett be. A dologház eredetileg a közveszélyes munkakerülőkre javító-nevelő hatást gyakorló szankció volt, a jogintézményt bevezető törvény azonban túlnyúlt ezen, és a visszaesőkre irányult is tett reform lépéseket. Ez a joghátrány a munkakerülésből csavargó vagy egyébként munkakerülő életmódot folytató visszaeső bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható 1-5 évig terjedő relatíve határozatlan tartamú intézkedés volt.¹⁴⁶ Az első világháború és annak következményei hátráltatták a reformok gyakorlatba történő átültetését, a hatékony fellépés jogi és intézményi kiépítését. A csökevényes kiépülés ellenére azonban 1950-ig létező jogintézményről volt szó, a kalocsai női dologház fogolytörzskönyve is ezt támasztja alá, abban ugyanis nyomon követhető, hogy egészen a jogintézmény megszüntetéséig utaltak női elkövetőket ebbe a büntetésvégrehajtási intézetbe.¹⁴⁷

A magyar büntető anyagi jogba a megrögzött büntetett fogalmát az 1928. évi X. törvénycikk vezette be.¹⁴⁸ A törvényjavaslat körül éles viták dúltak, jellemzően a visszaesőkre alkalmazott szigorított dologház relatíve határozatlan tartamát támadták ezek során. Ennek ellenére a javaslatot elfogadták, így megvalósult a határozatlan tartamú elítélés lehetősége a visszaeső bűnelkövetőkre vonatkozóan.¹⁴⁹ A szigorított dologház egy büntető, biztonsági természetű intézkedés volt, mely csupán nevében

¹⁴⁴ Nagy Ferenc: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986, 93-96. o.

¹⁴⁵ Markója Imre: *Nyitóelőadás*. In *Jogász Szövetségi Értekezések*. MJSZ, Budapest, 1979, 8. o.

¹⁴⁶ 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről, 6. és 10. §.

¹⁴⁷ Lásd: MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára, VII. 102 fondszám alatt a kalocsai női dologház fogolytörzskönyve.

¹⁴⁸ 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról, a továbbiakban: II. Büntetőnovella.

¹⁴⁹ Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott Országgyűlés nyomtatványai, 1927, Pesti könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest.

hasonlított a dologházhoz. Ezért semmiképp sem helytálló annak továbbfejlesztett változataként tekinteni rá, eleve eltérő büntetőpolitikai célok szellemében alkalmazták azokat. A megrögzött büntettek rendes, a társadalom hasznos tagjává nevelésnek az eszméjéről továbbra sem mondtak le, ez a cél azonban másodlagossá vált az el-szigetelés és ártalmatlanná tétel mellett.¹⁵⁰ A két intézkedés egészen megszüntetésükig párhuzamosan létezett egymás mellett, vagyis a szigorított dologházi szabályozás nem a dologházi helyébe lépett.¹⁵¹ Az anyagi jogban mindaddig hiányzó megrögzött büntettes fogalmát a törvénycikk határozta meg: megrögzött elkövető az élet, a személyem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntettet elkövető tettes, aki az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntettet öt éven belül üzletszerűen vagy a bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutató módon követte el és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye vele szemben.¹⁵² Intézkedés mivolta ellenére a szigorított dologház tartalmazott büntetési elemeket, melyek az időtartam és a jogkövetkezményi oldalról ragadhatók meg leginkább. Relatív határozatlan joghátrány volt, a törvénycikk csupán a legrövidebb tartamát határozta meg az intézkedésnek, ez 3 évnél kevesebb nem lehetett.¹⁵³ A harmadik év leteltét követően fordulhatott az elítélt az igazságügyminiszterhez és ekkor kérhette feltételes elbocsátását. Kétséges volt tehát a tényleges hossza az intézkedésnek, szigorú joghátrányt s teljes szakítást jelentett a klasszikus büntető jogdogmatika garanciális tételeivel.¹⁵⁴ Jogkövetkezményi szempontból a fegyház jogkövetkezményével egyezett, ezért nem véletlen, hogy *„egy újfajta, kissé igazságtalan — hisz nem tettarányos, hanem „veszélyesség” miatt alkalmazott — szabadságvesztés-büntetésnek tekintette”* mind a közvélemény mind a joggyakorlat.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Indokolás a büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseinek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről szóló törvényjavalathoz in Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott Országgyűlés nyomtatványai, Képviselőházi irományok, III. kötet 80. szám, 1927, Pesti Könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest.

¹⁵¹ 1950. évi 39. törvényerejű rendelet a büntetőtörvénykönyv általános részének hatálybaléptetéséről, 2. §.

¹⁵² 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról, 36. §.

¹⁵³ 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról, 39. §.

¹⁵⁴ Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények*, 1991, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 32. o.

¹⁵⁵ Kabódi Csaba-Mezey Barna: Börtönügy az imperializmus korában in *Módszertani füzetek*, Szikra Lapnyomda, Budapest, 1987/3. szám, 48. o.

**3. A HAZAI BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁS A VISSZAESŐ BÜNELKÖVETŐKRE VONATKOZÓAN
A SZOCIALIZMUS ÉVEIBEN 1974-IG**

A korábbiakban ismertetett korszakolást tekintve a tárgyalt utolsó szakaszba illeszthető a szigorított őrizet jogintézménye. A korszakot annak fényében kell megítélni, hogy a második világháborút követően a szovjet típusú állammá válás rányomta bélyegét mind a jogalkotásra mind a jogalkalmazásra. „Kialakultak a volt Szovjetunióban azok az ideológiai, filozófiai, politikai kategóriák, fogalmak” melyek szétterjedve egyfajta kötelező irányként szolgáltak a szocialista berendezkedésű államok számára.¹⁵⁶ A visszaesőkre vonatkozó szabályozást is megérintette a szocialista jogalkotás szele, a Btá-t¹⁵⁷ hatályba léptető 1950. évi 39. törvényerejű rendelet 2. §-a hatályon kívül helyezett számos korábbi jogszabályt, köztük az 1913. évi X. törvénycikket és a II. Büntetőnovella szigorított dologházra vonatkozó rendelkezéseit is. A Btá általánosan nem tért ki a visszaeső bűnelkövetőkre, a szabályozás ez irányban nemhogy lelassult volna, hanem egészen a Csemegi Kódex Különös Részéhez tért vissza, mivel még a külön törvényekben lévő szokásszerű bűnelkövetőkre vonatkozó rendelkezéseket is hatályon kívül helyezték.

A Btá hatálybalépését követő években fokozatos differenciálás indult meg, s ez a visszaesők vonatkozásában egy szigorúbb és merevebb büntetési rendszert jelentett.¹⁵⁸ A szabályozásban előrelépés az 1961-es büntetőtörvénykönyvvel következett be.¹⁵⁹ A törvénykönyv már az általános részi szabályok között, pontosabban az értelmező rendelkezéseknél elhelyezve határozta meg a visszaeső bűnelkövető fogalmát: visszaeső, akit a büntett elkövetését megelőzőleg szándékosan elkövetett ugyanolyan büntettéért már szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kiállításától vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb büntett elkövetéséig öt év még nem telt el.¹⁶⁰ A különös visszaesés fogalmát nem ismerte a törvénykönyv, csupán az idézett általános alakzatot használta, azonban a fogalom nem volt következetes.

¹⁵⁶ Blaskó Béla: *A bűnösség büntetőjogi, büntető-jogtudományi problémái*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 36. o.

¹⁵⁷ 1950. évi II. törvény a büntetőkönyv általános részéről.

¹⁵⁸ Fonyó Antal: *Büntetési rendszerünk fejlődése a felszabadulás után*. In *Jogtudományi Közlöny*, 1975/ 3.-4. szám, 192-198. o.

¹⁵⁹ Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről, a továbbiakban: 1961-es Btk.

¹⁶⁰ 1961-es büntetőtörvénykönyv 15. §-a.

A gyakorlat nem volt elégedett a szabályozás állapotával és indokoltnak vélte a kriminológiai kutatásokban nyert eredményeket értelmezni. A Legfelsőbb Bíróság 6. számú irányelve foglalkozott a visszaeső bűnelkövetőkkel nyomatékosabban. A kriminológiai visszaesés fogalmát értelmezte és használta, továbbá a büntetés kiszabási gyakorlat súlyosítását támogatta velük szemben. Azonos, hasonló jellegű bűncselekmény miatt korábban többször elítélt elkövetőket azonosította a többszöri visszaesői kategóriával. A 12. számú irányelv a súlyosító és enyhítő körülmények értékelése nyomán tért ki a visszaesőkre, s megjegyezte, hogy személyük alapos vizsgálata szükséges a szubjektív tényezők teljes megítéléséhez.¹⁶¹

4. A HATÁROZATLAN TARTAMÚ INTÉZKEDÉSEK ÚJRAFELFEDEZÉSE A VISSZAESŐ BŰNELKÖVETŐKKEL SZEMBEN

A visszaeső bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények kapcsán az államok két nagy csoportját különíthetjük el: ismert a monista, egynyomú és a dualista, kétnyomú rendszert alkalmazó államok köre. A monista rendszer vagy kizárólag büntetés, vagy kizárólag intézkedés foganatosítását, a dualista rendszer pedig a büntetés és intézkedés egymás melletti, illetve egymás utáni alkalmazását jelentette. A szocialista országok többségében a monista rendszer működött, Lengyelország és Magyarország kakukktojásnak számítottak ebből a szempontból, mivel a kétnyomú rendszer keretében alkalmaztak biztonsági intézkedéseket a büntetések mellett.¹⁶²

1969-ben megjelenő publikációjával Gárdai Gyula és Vígh József valóságos lavinát indítottak el, újra felelevenítették a magyar büntető anyagi jogban már ismert határozatlan tartamú szankció gondolatát. A szerzők a determinista koncepció talaján állva javaslatot tettek a büntetés generális és speciális prevenciós céljának egyértelmű megfogalmazására. Véleményük szerint a „szocialista kriminológia által vallott determinizmus lényege röviden abban foglalható össze, hogy az ember minden múltbeli magatartása determinált, a jövőbeni pedig determinálható. Ez az alapja minden pe-

¹⁶¹ Balla Lajos: *Adalékok a visszaeső bűnelkövetők megítéléséhez a magyar büntetőjogban.* http://debreceniitotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/visszaesobunelkovetok.pdf (Letöltés: 2018. 03. 19)

¹⁶² Nagy Ferenc: *Szabadságelvonással járó intézkedések a veszélyes visszaeső bűnelkövetőkkel szemben.* In *Jogtudományi Közöny*, 1983/2. szám, 91. o.

dagógiai tevékenységnek, s ez nyújthat tudományos megalapozást az igazságszolgáltatásnak is.”¹⁶³ A determinista koncepciót alkalmazhatónak látták a büntetési rendszerben, mivel ezzel a generális prevenció mellett a büntetés céljának egyedi vetülete is érvényesülhetett volna, a speciális prevenció pedig a megrögzött bűnelkövetők társadalmi alkalmazkodásához és a visszaesések számának csökkenéséhez járult volna hozzá véleményük szerint.¹⁶⁴

A „relatív határozatlan tartamú büntető jogkövetkezmények az élet realitásává váltak” a szigorított őrizet jogintézményének a megteremtésével, melynek maximális tartamát a jogalkotó 5 évben határozta meg.¹⁶⁵ Az intézkedés az 1974. évi 9. törvényerejű rendelettel került a joghátrányok anyagi jogi palettájára. A tettes büntetőjog elvét követő, limitált védelmi intézkedés az elkövető személyében rejlő kockázatra reagált, s határozott tartamú szabadságvesztés letöltését követően került sor a végrehajtására.¹⁶⁶ Célzott bűnelkövetői csoportként a társadalomra különösen veszélyes, korábban többször szabadságvesztésre ítélt olyan bűnelkövetőket jelölte meg, akikkel szemben a korábbi büntetések nem bizonyultak elég visszatartó tényezőként.¹⁶⁷ Jogi kísérletezésnek tekintette László Jenő cikkében az 1974. évi 9. tvr-t. Ezt a kodifikációs módszert egy eszköznek nevezte a jogalkotás kezében, mely úgymond arra szolgált, hogy egy új jogintézmény hatásfokát és alkalmazhatóságát élesben teszteljék. Ezt a kísérleti jelleget volt hivatott alátámasztani az, hogy már zajlott az új büntetőtörvénykönyv kodifikációja, továbbá nem az 1961-es büntetőtörvénykönyvbe illesztették, hanem törvényerejű rendeletben hívták életre a jogintézményt.¹⁶⁸

A tvr. indokolásában kifejtettek alapján a bűnyüldözés és a bűnmegelőzés legfontosabb feladatává vált a visszaeső bűnelkövetők számának csökkentése. A „szélsőségesen tettes-centrikus büntetőfelelősség érvényesítésére” szolgált az intézkedés, célzott bűnelkövetői csoportként a társadalomra különösen veszélyes, korábban többször szabadságvesztésre ítélt olyan bűnelkövetőket jelölte meg, akikkel szemben a korábbi büntetések nem bizonyultak elegendő visszatartó erőként.¹⁶⁹

¹⁶³ Gárdai Gyula – Vigh József: *Észrevételek büntetési rendszerünk problémáihoz*. In *Magyar jog*, 1969/10. szám, 578. o.

¹⁶⁴ Uo. 576 – 583. o.

¹⁶⁵ Sárkány István: *A szigorított őrizet ellentmondásai*. In *Belügyi szemle*, 1985/11. szám, 56. o.

¹⁶⁶ Györgyi Kálmán: *A büntetéskiszabás elvi kérdései és a kodifikáció*. In *Jogtudományi Közöny*, 1977/3. szám, 130. o.

¹⁶⁷ Gönczöl: *i.m.* 98. o.

¹⁶⁸ László Jenő: *A büntetőjog reformja*. In *Jogtudományi Közöny*, 1982/10. szám, 754-764. o.

¹⁶⁹ Gönczöl (1991): *i.m.* 98. o.

A tvr. hatálybalépését követően¹⁷⁰ a szigorított őrizet rövidesen kutatás tárgyává vált. Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, az Igazságügyi Minisztérium és a Büntetés-végrehajtási Országos Parancsnokság Tudományos Csoportja 1976-ban folytatott közös kutatást a sopronkőhidai fegyházban az intézkedés végrehajtási gyakorlatáról. Összesen 200 fő keretében vizsgálták a különösen veszélyes visszaesői minőség jellemzőit. A visszaesők általában vagyon elleni bűncselekmények elkövetésére mutattak hajlamot, életkor szerinti megoszlásban a 40 év alattiak voltak többségben. A karrierbűnözői mivolt nem minden esetben indult el már egészen fiatal korban, érdekessége ugyanis a vizsgálatnak az a megállapítás, miszerint több mint 10%-a az elkövetőknek felnőttkorban lépett a bűnözés útjára, s gyors mélyzuhanás után hamar a visszaesők között találta magát.¹⁷¹

Az 1970-es évek végén a szigorított őrizet szabályozásának korábban említett kísérleti jellege megszűnt és egy szilárdabb alapra helyezve az új Btk-ba integrálódott az intézkedés.¹⁷² A törvény. kiemelkedő jelentőségű volt a visszaesők szabályozásában, 3 különböző kategóriát határozott meg: a visszaesőket, a különös visszaesőket és a többszörös visszaesőket. „Kriminológiai értelemben a visszaesés kérdését a törvény rendbe tette.”¹⁷³ Az új Btk ezzel betöltötte a Csemegi Kódex óta tátongó űrt és már a gyakorlati igényeknek megfelelő fogalmakat tartalmazott.

4. A SZIGORÍTOTT ŐRIZET KEZDETI ÉS KIFORROTT SZABÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEVETÉSE

A következő táblázatban a szigorított őrizet kezdetleges, kísérleti jellegű szabályozását vettem össze a Btk.-ban szereplővel. A Btk. már egy továbbfejlesztett változatát tartalmazta a jogintézménynek, mely a kezdeti verzióhoz képest korlátozta az alkalmazási kört. A megelőzés céljának jogpolitikai eszközei is változtak: a tvr.-ben a visszatartás, a Btk.-ban már a nevelés dominált.¹⁷⁴ Arra a kérdésre, hogy az eltérések pontosan miben is nyilvánultak meg, az alábbiak adnak választ.

¹⁷⁰ A tvr. 1974. július 1-től lépett hatályba és azokra volt alkalmazható, akik az újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt ezen időpontot követően követték el.

¹⁷¹ Tavassy Tibor: *Ankét a szigorított őrizetbe utalt különösen veszélyes visszaesők körében végzett kriminológiai kutatásról*. In *Jogtudományi Közöny*, 1978/3. szám, 164-172. o.

¹⁷² 1978. évi IV: törvény Büntető törvénykönyvről.

¹⁷³ Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1978. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv, Magyar Parlamenti Gyűjtemény, Országgyűlési Könyvtár, Szakács Ödön hozzászólása, 95. o.

¹⁷⁴ Sárkány István: *Szigorított őrizet a gyakorlatban*. In *Belügyi szemle*, 1985/9. szám, 41. o.

Szigorított őrizet		
	1974. évi 9. tvr.	1978. évi IV. tv.
személyi hatály	különösen veszélyes visszaeső	többszörös visszaeső
bűncselekmények	• államigazgatás és igazságszolgáltatás elleni • a közbiztonság és közrend elleni • személy elleni • a család az ifjúság és a nemi erkölcs elleni • vagyon elleni • szándékos bűncselekmények	• élet, a testi épség és az egészség elleni • a nemi erkölcs elleni • a hivatalos személy • a közbiztonság elleni • a vagyon elleni - szándékos bűncselekmények • garázdaság • kábítószerrel visszaélés
objektív feltételek	• korábban már legalább háromszor együttesen legkevesebb háromévi szabadságvesztésre ítélték • utolsó büntetésének kitöltésétől vagy annak végrehajthatósága megszűnésétől számított öt éven belül ismét elköveti a felsorolt bűncselekmények valamelyikét • és emiatt legalább egyévi szabadságvesztésre ítélik, + az újabb bűncselekmény elkövetésekor huszadik életévét már betöltötte, + az ügyésznek indítványoznia kellett az elrendelését	• korábban legalább háromszor, egyenként egy évet meghaladó végrehajtható szabadságvesztésre ítélték • a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként szabadságvesztésre ítélték és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatóságának megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekménye elkövetéséig három év nem telt el • a felsorolt bűncselekmények bármelyike miatt legalább két évi szabadságvesztésre ítélik + az elkövető a bűncselekmény elkövetésekor már betöltötte huszadik életévét
szubjektív feltételek	• az elkövetett bűncselekmények körülményeiből, valamint az életmódjából megállapítható, hogy a Magyar Népköztársaság törvényes rendelkezéseivel következetesen szembehelyezkedik	• az újabb bűncselekmények elkövetésének megelőzése érdekében erre az intézkedésre szükség van

1. ábra: A szigorított őrizet két időállapotának összevetése.¹⁷⁵

A törvényerejű rendeletet „nem jól csináltuk meg, mert lehetőséget ad arra, hogy – bocsánatot kérek a kifejezésért – minden piti visszaeső bűnözőt be lehessen juttatni a szigorított őrizetbe.” A Btk.-ról szóló törvényjavaslat bizottsági megvitatása során így vélekedett Markója Imre a korábbi szabályozásról, s az intézkedés alkalmazhatósági lehetőségét valójában leszűkítették.¹⁷⁶

A személyi hatály esetében eszközölt módosítás feltűnő, ugyanakkor valójában csaknem azonos bünelkövetői kategóriát fedett le mindkét rendelkezés. A tvr. még a

¹⁷⁵ A Szerző saját szerkesztése az 1974. évi 9. tvr. és az 1978. évi IV. törvény nyomán.

¹⁷⁶ Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1978. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv, Magyar Parlamenti Gyűjtemény, Országgyűlési Könyvtár, Markója Imre hozzászólása, 21. o.

különösen veszélyes visszaeső, a Btk. pedig a többszörös visszaeső fogalmát használja. A különös jelző akár félrevezető is lehetne, tekintve, hogy a Btk.-ban már kifejezetten meghatározták a különös visszaeső fogalmát, a tvr.-ben használt kifejezés azonban a többszörös visszaesők meghatározásának feleltethető meg. Ez a következtetés a korábbi elítélésekből és a tárgyi hatály alá tartozó bűncselekmények hasonlóságából vonható le. A tárgyi hatály némiképp módosult, 1978-ra olyan új bűncselekményeket vontak alá, mint a kábítószerrel visszaélés és a garázdaság. A személy elleni bűncselekmények esetében szűkítette a jogalkotó azon eseteket, amelyeknél szigorított őrizet elrendelhető volt.

Közös a tvr. és a Btk. rendszerében, hogy objektív és szubjektív feltétel fennállásától függött az intézkedés kiszabhatósága. Emellett (a táblázatban + jellel jelölve) életkori korhatárt is megszabott a jogalkotó mindkét időállapotban, illetve a tvr. esetében ügyési indítványhoz kötötte az intézkedés alkalmazhatóságát, ez a kitétel a későbbi szabályozásban azonban már nem szerepelt.¹⁷⁷ Az elkövető korábbi bűncselekményeiért legalább háromévi szabadságvesztésre ítéletét mindkét szabályozás megkívánta, két ponton azonban eltérést mutatott ez a feltétel. Először is a tvr. háromszori elítélésre összesen 3 évi szabadságvesztést követelt meg, így akár az a helyzet is előfordulhatott, hogy az elkövető 2 kisebb súlyú és egy jelentősebb bűncselekmény elkövetése miatt ítéljenek szigorított őrizetre, mivel nem kellett, hogy az egyes elítélések tartama egyenként haladja meg az 1 évet. A Btk. ezen változtatott, a korábbi legalább 3 bűncselekményéért egyenként legalább 1 éves, végrehajtandó szabadságvesztésre kellett ítélnék az elkövetőt ahhoz, hogy ez az objektív feltétel teljesüljön. Másodszorban a Btk. szerint kizárólag a korábbi végrehajtandó szabadságvesztésre ítéleteket lehetett figyelembe venni. A szigorított őrizet nem a kis súlyú bűncselekmények, hanem a notóriusan elkövetett, nagyobb súlyúak szankcionálására szolgáló intézkedés volt, a Btk a jogintézmény félreértelmezésére okot adó körülményt szüntette meg a következetesebb előírásaival.

Az újabb és a korábbi bűncselekmények elkövetése közti időköz tekintetében a tvr. 5 éves időtartamát a Btk. leszállította 3 évre. Ez a változtatás ismét egy szűkítést jelentett, csakis azon bűnelkövetőket lehetett ezek után az intézkedés hatálya alá

¹⁷⁷ 1974. évi 9. tvr. 2. § (2) bek. illetve lásd BH1977. 431.

vonni, akik viszonylag nagyobb hajlamot mutattak a bűnözés irányába. Az újabb bűncselekmény miatt a tvr. az elkövető legalább 1 éves szabadságvesztésre ítéletét írta elő, a Btk. ezt az objektív feltételt már 2 évben határozta meg. Ez a felemelt tartam is egy garanciális sorompót ültetett be a rendszerbe, azt már csak a kellő tárgyi súllyal bíró bűncselekményt elkövetők léphették át.

A szubjektív feltétel a bíróság mérlegelésén múló kitétel volt, melynek vizsgálata során az elkövető életmódját, a korábbi előéletét, és a személyében rejlő kockázatot kellett figyelembe vennie a jogalkalmazónak. Bár a megfogalmazás eltért, a gyakorlatban az egyénben rejlő társadalmi veszélyességének vizsgálatát hordozta magában a tvr. és a Btk. rendelkezése egyaránt.

5. A SZIGORÍTOTT ŐRIZET A BÍRÓSÁGI GYAKORLATBAN BH-K ALAPJÁN

„Minthogy a szigorított őrizet elrendelésénél az elbírálás alatt álló cselekményen kívül nagy jelentőségű az elkövető múltbeli magatartásának, előéletének értékelése: tartathatatlanság és a törvény sérelmével jár, ha e vonatkozásban más bíróságok előtti eljárásban különböző értékelés alapján, eltérő álláspontot tükröző határozatok születnek.”¹⁷⁸ A BH-k vizsgálatát a jogegységesítésben betöltött szerepük miatt tartottam indokoltnak a szigorított őrizet gyakorlati alkalmazása szempontjából. A fejezetben olvasható megállapításokat az első fokon eljáró bíróságok gyakorlatára szűkítve értelmeztem, a kapott információk 39 BH anyagából származnak.¹⁷⁹

A vizsgálat során a következő kérdéseket tettem fel, s ezekre kerestem választ:

1. Hányszoros elítéltekkel szemben került alkalmazásra a szigorított őrizet?
2. Milyen bűncselekmény elkövetése szolgált alapjául a szóban forgó eljárásoknak?
3. Helyesen döntött-e az elsőfokú bíróság a szigorított őrizet kiszabásának, illetve ki nem szabásának tekintetében?

¹⁷⁸ BH1978. 240.

¹⁷⁹ Vizsgált BH-k: BH1975. 110., BH1975. 163., BH1975. 300., BH1975. 301., BH1975. 406., BH1976. 143., BH1976. 200., BH1976. 252., BH1976. 349., BH1976. 382., BH1976. 426., BH1976. 427., BH1976. 428., BH1976. 488., BH1976. 489., BH1977. 101., BH1977. 225., BH1977. 430., BH1977. 431., BH1978. 6., BH1978. 109., BH1978. 187., BH1978. 240., BH1979. 10., BH1979. 349., BH1979. 356., BH1981. 263., BH1982. 81., BH1982. 402., BH1983. 143., BH1983. 180., BH1984. 174., BH1984. 382., BH1985. 167., BH1985. 378., BH1986. 127., BH1987. 115., BH1987. 300., BH1988. 385.

5.1. Hányszoros elítéltekkel szemben került alkalmazásra a szigorított őrizet?

Ahhoz, hogy a szigorított őrizet egyáltalán szóba jöhessen konkrét ügyben alkalmazandó intézkedésként az objektív feltételeknek fenn kellett állniuk. Az egyik ilyen kritérium volt a korábbi bűncselekmények miatti legalább háromszoros elítélése az elkövetőnek. 28 BH vonatkozásában találtam pontos adatokat a korábbi elítélések számára, az alábbi táblázat ennek eredményeit mutatja.

elítélések száma/ fő	3	4	5	6	8	9	10	11	15	16	26
	2	6	4	6	1	1	1	3	2	1	1

2. ábra: A szigorított őrizetbe utaltak korábbi elítéléseinek száma.¹⁸⁰

Mivel 28 ügy kapcsán nem lehet általánosítani, ilyen jellegű megállapításokat nem is tennék, az azonban jól látszik, hogy az intézkedés fő csapásvonalába a minimum 4-6 bűncselekményt elkövető egyének tartoztak. Több mint 10 korábbi elítélést magukénak vallhatók 25%-át tették ki a vizsgálatban érintett elkövetőknek, számuk tehát nem volt kimagasló. Egy elkövető vonatkozásában kirívóan magas számot mutatott a korábbi elítélések száma, ez pontosan 26 korábbi elítélést jelentett, ez azonban hangsúlyozottan egyedi jelenségnek számított.¹⁸¹

6.2. Milyen bűncselekmények elkövetése szolgált alapjául a szóban forgó eljárásoknak?

Megállapítható, hogy 39 eset 74%-ban vagyon elleni bűncselekmények képezték az eljárás tárgyát. Lopásról 25, rablásról 3, csalásról 1 esetben szólt az eljárás. Ezekkel a bűncselekményekkel halmazatban állt hivatalos személy elleni erőszak 3, kifosztás pedig 1 esetben.

Emberölés 3, emberölés kísérlete 1, erőszakos közöszlés 2, erőszakos természet elleni fajtalanóság 1 alkalommal képezte az eljárás alapját. A szigorított őrizet a fenti

¹⁸⁰ Szerző saját szerkesztése a vizsgált BH-k alapján.

¹⁸¹ BH1975. 163.

számok értelmében főként a vagyon elleni bűncselekményt elkövetők szankciójává vált, ebben a körben is a lopások száma volt kiugróan magas.

6.3. Helyesen döntött-e az elsőfokú bíróság a szigorított őrizet kiszabásának, illetve ki nem szabásának tárgyában?

Az eljáró elsőfokú bíróságok gyakorlatában a következő opciók fordultak elő:

- 13 esetben elrendelték a szigorított őrizetet és teljes mértékben betartották az anyagi és eljárásjogi normákat is. Ezek közül 1 esetben elrendelte a bíróság az intézkedést, ugyanakkor életfogytig tartó szabadságvesztésbüntetés mellett nem volt értelme a szigorított őrizet kiszabásának.¹⁸²
- 4 esetben elrendelték az intézkedést, volt is alapja ennek, mivel fennálltak a feltételek, azonban az eljáró bíróságok eljárásjogi szabályszegést követtek el.
- 3 esetben megalapozatlan ítéletben rendelték el az intézkedést.
- 6 esetben az objektív feltételek fennállásának hiányában rendelték el a terhelt szigorított őrizetét az eljáró bíróságok.
- 8 esetben nem rendelték el az intézkedést a szubjektív feltétel meglétének hiányára hivatkozva, holott az intézkedésnek feltételei fennálltak a felsőbb bíróság megítélése szerint.
- 2 esetben az ideiglenes elbocsátás megszüntetését követően került sor az új eljárásra, amelyben tévesen nem rendelték el az elkövető szigorított őrizetét.
- 3 esetben nem szabták ki ezt az intézkedést, annak ellenére, hogy helye lett volna, és megfelelő indokolást sem adtak a mellőzés okáról, illetve a feltételeket sem vizsgálták kimerítően.

¹⁸² Lásd: BH1987. 300. illetve Steffler Sándor: *Szigorított őrizet a gyakorlatban és de lege ferenda*. In *Magyar jog*, 1976/ 7. szám, 562. o.

6. ÖSSZEGZÉS HELYETT: A HATÁROZATLAN TARTAMÚ INTÉZKEDÉS NAPJÁNAK LEÁLDOZÁSA

Az 1980-as évek közepére-végére már a jogintézmény az általános elítélése állapítható meg. Sárkány István az 1970-es és 1980-as évek büntetőpolitikai eredménytelenségének bizonyítékeként titulálta a szigorított őrizetet és a jogállamiság elvével össze nem egyeztethetőnek tartotta, ami a jogrendszerbe „az alapvető garanciális elvek kisebb-nagyobb sérelme nélkül” nem illeszthető be.¹⁸³ A bírói kartól származó benyomásai alapján azt a következtetést vont le, hogy a bírák sem szívesen alkalmazták ezt az intézkedést, tekintettel annak aránytalan súlyára. Mindezt a számok is alátámasztják, miszerint a Btk. hatálybalépését követően évente nem haladta meg a 100-at az ilyen elrendelt intézkedések száma.¹⁸⁴ Alkalmatlannak találta a proporcionalitás és az egyéniesítés megvalósítására, szerinte az izolációs cél, a társalom védelmének érdeke tartotta életben az intézkedést.¹⁸⁵

A szigorított őrizet legnagyobb visszássága az intézkedés mivoltában keresendő. Intézkedésként került a magyar büntető anyagi jognak a szankciós palettájára, s ezt a jellemzőjét a Btk.-ban is vitte tovább. Gönczöl Katalin művében a következőképp határozta meg a jogintézmény egy lényeges vonását: „*fegyházban végrehajtandó, a kiszabott szabadságvesztés végrehajtását követő intézkedés (vagy kiegészítő büntetés) volt*”.¹⁸⁶ A zárójelben szereplő megjegyzésen van a hangsúly, s valóban, tekintve a szigorított őrizet jogkövetkezményi oldalát és határozatlan tartamát joggal vehető fel büntetésként történő kategorizálása.

A jogalkotóban is megfogalmazódott a kétség, hogy „azok a többszörös visszaesők, akiknél a szigorított őrizet alkalmazható, bármilyen nevelési eszközzel befolyásolhatók (e egyáltalán), mert a bűnözés életformájukká vált.”¹⁸⁷ Ezzel egyidejűleg megkezdődött a demokratikus jogállam kiépítéséhez szükséges büntetőjogi reform megindítása is.¹⁸⁸ Ezeknek a folyamatoknak az eredménye pedig az volt, hogy a Btk. 1989.

¹⁸³ Sárkány István: *A büntető törvénykönyv büntetési céljai és a szigorított őrizet*. In *Belügyi szemle*, 1986/11. szám, 64. o.

¹⁸⁴ Sárkány István: *Jogállam és/ vagy szigorított őrizet*. In *Magyar Jog*, 1989/ 9. szám, 803-805. o.

¹⁸⁵ Sárkány (1986): *i. m.* 66. o.

¹⁸⁶ Gönczöl (1991): *i. m.* 98. o.

¹⁸⁷ 1989. évi LIV. törvény indoklása in *Magyar Közlöny*, 1989/99. szám.

¹⁸⁸ Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott Országgyűlés naplója, V. kötet, 1998, Budapest, 5728. o.

évi LIV. törvénnyel¹⁸⁹ történő módosítása annak hatálybalépése előtt elrendelt szigorított őrizetekre kimondta azok végrehajthatatlanságát.¹⁹⁰ Az indokolásban bukott pedagógiai módszernek tekintették mindazt, a büntetésvégrehajtásról szóló törvényerejű rendelet¹⁹¹ meghatározott, illetve több aggály is felmerült az intézkedéssel kapcsolatban: kialakította az elítéltekben a büntetőrezsimmal szembeni áldozat érzést, csökkentette a reszocializációs esélyeket és a büntetésvégrehajtást is nehéz feladatok elé állította.¹⁹²

A szigorított őrizettel kapcsolatban tehát számos, különböző oldalról jövő probléma merült fel. Egyfelől a büntetésvégrehajtási testület tagjai és maguk az elítéltek is büntetesként tekintettek rá, nem pedig intézkedésként, s végképp nem egy nevelő-javító intézményként, mely kaput jelenthetne a dolgoz, tisztességes életbe. Másfelől eleve kétséges volt, hogy arra az elkövetői csoportra, amely tagjait már legalább 4-szer ítélték el bűncselekmény elkövetése miatt hatással lehet-e egy szabadságvesztésbe oltott, szabadságelvonással járó biztonsági intézkedés. Az a plusz néhány év, mellyel az intézkedés megtoldotta a szabadságelvonást csak a családi kapcsolatok további lazulását okozta. A gyakorlat igazolta, hogy bizonyos esetekben szigorított őrizet idevagy oda, a végrehajtást követően az elkövetők ismételten a bűnözés mezejére tévedtek.¹⁹³ „A szigorított őrizet csupán a veszélyes bűnözők egy csoportjának a társadalomtól való elkülönítését valósítja meg.”¹⁹⁴ 89-ben már egyenesen irreálisnak nevezték az intézkedés eredeti célja megvalósíthatóságát, tekintettel a büntetésvégrehajtás adottságaira.¹⁹⁵

A XX. századi magyar jogtörténetben többször előfordult, hogy a megrögzött, visszaeső bűnelkövetőkkel szemben határozatlan tartamú intézkedéssel vették fel a harcot. A szabályozás megvolt, a végrehajtási feltételek már néhol hiányoztak vagy csak csökevényesen valósultak meg, ami pedig a hatásosságukat illeti, az a kifejtettek alapján erősen megkérdőjelezhető. Egyet azonban nem szabad elfelejtenünk, s ennek betartását kell szem előtt tartanunk, amikor büntetőjogi joghátrányokról van szó:

¹⁸⁹ 1989. évi LIV. törvény a Büntető Törvénykönyv módosításáról.

¹⁹⁰ 1989. évi LIV. törvény 5. § (4) bek.

¹⁹¹ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról.

¹⁹² 1989. évi LIV. törvény indokolása in Magyar Közlöny, 1989/99. szám.

¹⁹³ Lásd: BH1987. 34., BH1987. 300., BH1987. 339. és BH1988. 385.

¹⁹⁴ Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott Országgyűlés naplója, V. kötet, 1998, Budapest, 5729.

¹⁹⁵ 1989. évi LIV. törvény indokolása in Magyar Közlöny, 1989/99. szám, 1792-93.

„a személyes szabadság egyik legsúlyosabb, állam által elkövethető sérelme a büntető eljárás alá vonás, a személyes szabadságtól megfosztás, vagy ítélet alapján történő büntetésvégrehajtás. De még itt sem mondhat le a szabadelvű az emberi méltóság védelméről, a humanizmus valamiféle, természetesen korlátozott megóvásáról és gyakorlásáról.”¹⁹⁶

IRODALOMJEGYZÉK

- Balla Lajos: Adalékok a visszaeső bűnelkövetők megítéléséhez a magyar büntetőjogban.
(http://debreceniiteltotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/visszaesobunelkovetok.pdf. Letöltés: 2018. 03. 19.).
- Balogh Jenő: A társadalom hathatósabb védelme a közveszélyes büntettesek ellen. In Athenaeum, 1908/ 17. kötet, Budapest, 129-139. o.
- Blaskó Béla: A bűnösség büntetőjogi, büntető-jogtudományi problémái. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004.
- Finkey Ferenc: Büntetéstan problémák. Sylvester irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1933.
- Fonyó Antal: Büntetési rendszerünk fejlődése a felszabadulás után. In Jogtudományi Közlöny, 1975/ 3.-4. szám, 192-198. o.
- Gárdai Gyula – Víg József: Észrevételek büntetési rendszerünk problémáihoz. In Magyar jog, 1969/ 10. szám, 577-583. o.
- Gönczöl Katalin: Bűnös szegények. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- Györgyi Kálmán: A bünteteskiszabás elvi kérdései és a kodifikáció. In Jogtudományi Közlöny, 1977/3. szám, 129-137. o.
- Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémiai kiadó, Budapest, 1981.
- Irk Albert: A közveszélyes munkakerülők. In Budapesti Hírlap, 193/114. szám, 1-2. o.
- Kabódi Csaba-Mezey Barna: Börtönügy az imperializmus korában. In Módszertani füzetek, Szikra Lapnyomda, Budapest, 1987/3. szám, 38-49.o.

¹⁹⁶ Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX.-XX. század Magyarországon. In *Jogtörténeti Értekezések* 20, Budapest, 1997, 17. o.

- László Jenő: A büntetőjog reformja. In Jogtudományi Közlöny, 1982/ 10. szám, 754-764. o.
- Markója Imre: Nyitóelőadás. In Jogász Szövetségi Értekezések.MJSZ, Budapest, 1979.
- Mezey Barna: A határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményének bevezetése Magyarországon. In Jogtörténeti Értekezések, Budapest, 1983, 89-107.o.
- Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX.-XX. század Magyarországon. In Jogtörténeti Értekezések 20, Budapest, 1997.
- Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- Nagy Ferenc: Szabadságelvonással járó intézkedések a veszélyes visszaeső bűnelkövetőkkel szemben. In Jogtudományi Közlöny, 1983/2. szám, 88-96. o.
- Ries István, Auer György: A hatályos büntetőjog szabályai, M. Igazságügyminisztérium Kiadványa, Budapest, 1947.
- Sárkány István: A szigorított őrizet ellentmondásai. In Belügyi szemle, 1985/11. szám, 56-59.
- Sárkány István: Jogállam és/ vagy szigorított őrizet. In Magyar Jog, 1989/ 9. szám, 803-805. o.
- Sárkány István: Szigorított őrizet a gyakorlatban. In Belügyi szemle, 1985/9. szám, 41-45.
- Sárkány István: A büntető törvénykönyv büntetési céljai és a szigorított őrizet. In Belügyi szemle, 1986/11. szám, 64-67. o.
- Tavassy Tibor: Anket a szigorított őrizetbe utalt különösen veszélyes visszaesők körében végzett kriminológiai kutatásról. In Jogtudományi Közlöny, 1978/3. szám, 164-172. o.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK ÉS EGYÉB FORRÁSOK

- 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétésekről, Csemegi Kódex.
- 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről

- 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról, a továbbiakban: II. Büntetőnovella.
- 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról.
- 1950. évi 39. törvényerejű rendelet a büntetőtörvénykönyv általános részének hatálybaléptetéséről.
- 1950. évi II. törvény a büntetőkönyv általános részéről.
- Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.
- 1978. évi IV: törvény Büntető törvénykönyvről.
- 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról.
- 1989. évi LIV. törvény a Büntető Törvénykönyv módosításáról.
- Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott Országgyűlés nyomtatványai, 1927, Pesti könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest.
- Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott Országgyűlés naplója, V. kötet, 1998, Budapest.
- Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1978. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv, Magyar Parlamenti Gyűjtemény, Országgyűlési Könyvtár.
- MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára, VII. 102 fondszám alatt a kalocsai női dologház fogolytörzskönyve.

KRIMINÁL
 EXPO

**2018. november 12-14.
Nemzeti Közsolgálati Egyetem**

www.kriminalexpo.hu

